

TORE HAV
LIVETS TRE

• OLAF

S+

75D23

UNIVERSITETET I BERGEN

54

TORE HAV, *jes.*

LIVETS TRE

ROMAN

 Nasjonalbiblioteket
Depotbiblioteket

OLAF NORLIS FORLAG
OSLO 1938

COPYRIGHT 193
BY OLAF NORLI OSLO

233365

PRINTED IN NORWAY
NIKOLAI OLSENS BOKTRYKKERI — OSLO

I

AV ESTRID CLEVES DAGBOK

Endelig fremme.

I den gamle tømmerstuen igjen som så mange ganger før. Margrete er gått tilbake til Vigum, jeg har låst døren etter henne.

Endelig alene.

Det jeg har sett frem til disse dagene med slik lengsel.

Forandringen er så fullstendig at det føles som en hel befrielse. Jeg forstår ikke at det var imorges toget gled ut fra stasjonen, og der stod Øivind og Therese, sortklædd. Jeg vet ikke om de skjønste hvor jeg ønsket at toget skulde sette sig i bevegelse, så jeg kunde komme vekk. Kanskje Øivind, men han forstår.

Og så bar det avsted den kjente veien, gjennom gater og forstæder, ut på vide, åpne sletter. En melkekjører, et vedlass. Skolebarn. Stasjon etter stasjon med unggutter og menn, og et og annet landsens kvinnfolk.

Det begynte å bære opover. Slettene steg til dalsider, skogsåsene reiste på sig og begynte å blåne i middagssolen og der — skimtet av den første hvite, nakne fjellryggen! Og på bilturen over Svartheien steg fjellene frem i solnedgangen, Blåfjell, Svarttind og Gangaren, og bak dem, langt i nord og vest, tind

etter tind. Nu levde de sitt liv i solfallet, sluktene mørknet til og skyggene bredte sig, sorte og skarpe, mens kuppel og topper glødte i lys. Der var det fjellet jeg alltid har kalt for Sfinxen! Gåtefull lå hun der og stirret nordover, inn i uendeligheten . . . Solen gled vekk, og med ett grånet hele herligheten bort. Mørke skygger smøg sig fra horisonten opover himmelhvelvet. De første bleke stjerner brast frem, men enda lå sollyset i luften.

Med en krapp vending av bilen svingte vi op foran huset — fremme.

Margrete hadde gjort som jeg bad henne, sagt jeg var trett og skulde hvile ut på Stupet noen dager, helt i ro.

Og nu er hilsing og mat og den nødvendige utpakkingen overstått, og jeg er hjemme hos mig selv, her i min barndoms peisestue.

Aldri har jeg trengt det som nu, det er alt jeg vet. Etter dette, det ufattelige, som er hendt. Som må gjennomtenkes, forståes. Det er det eneste jeg vet, at jeg må til bunns i dette. Etter hvert, etter som jeg orker.

Øivind har rett, jeg skal ta mig tid. Han er jo i trygge hender med Therese i huset. For et held at hun kunde slå sig til ro en tid hos oss, før hun tar fatt på sykehuset.

Alt er lagt til rette, ser det ut til.

Og ingenting er som det å komme hjem til stor natur når noe står på, det er lægedom, rett og slett. Jeg husker det fra dengang Lillen og Eskild gikk bort. Det er snart tre år siden nu, og jeg synes det hendte igår. Lillen vilde vært 21 nu. Midt i det, kanskje, som Eva, hvem vet? Og Eskild, hvad vilde du sagt til det som er skjedd med Eva, Eva som du holdt

av som en datter, det forferdelige som jeg ikke orker røre ved ikveld? Ikveld er det bare inntrykkene fra reisen som lever i mig, som jeg klynger mig til.

— — —

Det dulmer å skrive. Det er godt å laste av erindringsbilledene fra denne lange dagen.

Jeg har vært ute på verandaen og sett utover dalen.

I mektig ro ligger den der under marshimmelen og ånder i stille, rytmiske åndedrag. Igjen hører jeg den lange susen i skogene, bruset som går fra fjell til hav og bæres rundt alle klodens kyster.

Hele jordkloden ånder.

Sol flommet inn gjennom vinduene da Estrid Cleve våknet neste morgen.

Hun reiste sig halvt i sengen og så sig forundret omkring.

Hvor var hun?

Med ett husket hun. Der på nattbordet ved sengen lå dagboken hun skrev i igårftes, vinduet stod åpent ut til verandaen, og der nede fra slukten foran huset steg bruset av fossen.

Estrid la sig ned igjen og lukket øinene, trett og fortumlet. Best å sove enda litt, klokken var ikke mer enn syv.

Men smerten verket i hjertet, og gav henne ingen fred.

Sove kunde hun ikke, hun blev liggende og streve med Eva og hennes skjebne, gjennemlevde i tankene de siste par ukene før hun drog hitop.

. . . De satt sammen foran kaminen Eva og hun, var det bare to uker siden Eva kom og bad om å få bo hos henne noen dager før hun måtte reise hjem til påske?

De blev sittende lenge foran ilden, til slutt snakket de om Lillen, om de aller første årene da Eva og Lillen lekte sammen i parken og hadde følge til og fra skolen.

Ansiktet til Eva lyste op for en stund, men da

hun skulde gå, så hun med ett så dårlig ut, og like-
som så — bedrøvet!

Men hun slo det hen, det var bare vårslapphet, sa hun, hun vilde gå til Borghild Klöver, medisineren, en av dagene og få noe styrkende . . .

Estrid prøvde å tenke efter.

Var det ikke samme aften Eva kom flyttende?

Om hun bare ikke hadde hatt det så travelt med å forberede reisen hit op de næste par dagene! Hun så jo næsten ingenting til Eva, for Eva på sin kant holdt sig på sitt værelse og leste til tentamen . . .

Estrid presset hendene mot tindingene. At hun allikevel ikke forstod! Mens det enda var tid. Den søndagskvelden fremforalt, da hun kom inn for å si godnatt til Eva og ikke fant noen der og slo sig ned foran Lillens bokhylle og leste Wergeland, som hun elsket. Døren gikk op, og inn kom Eva, askegrå i ansiktet.

Estrid lukket øinene og knuget hendene sammen, i rådløs pine. Hun så Eva for sig, lys levende, den lille vevre skikkelsen, spinkel og myk, kvinnelig i hver bevegelse, det lille mørke hodet med den tunge hårknuten i nakken, munnen med det underlige draget hun ikke kunde tyde — ikke dengang. Men øinene, øinene skulde fått henne til å forstå, de hadde et uttrykk som om hun var dødelig skremt . . .

Enda hadde hun ingenting begrepet!

Eva prøvde å smile til henne og sa noe om at hun ikke var frisk, kanskje var det influensa, hun vilde straks gå til sengs.

Da hun litt efter kom inn til Eva igjen, lå hun inn til veggen, som hun sov, derfor satte hun glasset med citrønvann på nattbordet, stakk varmeposen ned ved føttene og listet sig stille ut igjen. Men det var ikke

mulig å få Eva ut av tankene, og en times tid etter gikk hun inn til henne igjen.

Lyset stod på, glasset var urørt, og Eva selv så henne ikke straks, hun lå og stirret frem for sig med knyttede hender. Var det innbilning bare, at der var kommet noen dype skygger under øinene? Sikkert var det at hun så forferdende svak ut.

Da hun bad om å få sende bud efter doktoren, reiste Eva sig halvt op i sengen. Nu husket hun hennes blick — det var som hos et opskremt dyr som setter sig til motverge!

Enda hørte Estrid ordene klinge i ørene, med Evas lave, inntrengende stemme: «Nei, tante Estrid! Aldri i verden!»

«Ikke iaften,» la hun til, da hun så hvor forundret hun blev over hennes heftighet. «Iaften er jeg bare trett, jeg vil sove. Jeg har lest i ett kjørl i mange dager. Imorgen er jeg bedre. Det er ikke nødvendig med noen doktor, det skal du få se — jeg som avskyr doktorer, helt siden dengang jeg var liten og blev skremt av en med stort, sort skjegg, han var enda dansk! Nu vil jeg bare sove!»

Et kvarters tid efter drakk hun lydig et stort glass rykende citronvann og la sig trett ned på puten med den svære mørke fletten halvt oppløst nedover ryggen.

Igjen hørte Estrid for sig den lave, varme stemmen til Eva: «Takk forat du er så snild mot mig, tante Estrid, og ikke er vond på mig fordi jeg kommer og legger mig syk her på Lillens værelse. Takk for det . . .»

Og med armene om halsen på henne hvisket Eva godnatt . . .

Estrid la sig ned, lukket øinene og prøvde å sove,

hun orket ikke mer av dette! Men minnene gav henne ingen fred.

Hun så sig selv stå ved Evas seng neste morgen, og der lå hun bevisstløs, hvit, ugjenkjennelig.

Lægen snakket noe om forblødning, antagelig som følge av fosterfordrivelse, men det kunde ikke være sant! Enda alt blev gjort som gjøres kunde, kom ikke Eva til bevissthet mer, og ved 11-tiden var hun død.

Estrid knuget hendene sammen. Om hun bare kunde få gråte! Men hun var som forstenet. Nu, som dengang . . .

Hvordan hun kom gjennom de næste timene efter at doktoren var gått, visste hun ikke selv. Det var som Lillens død omigjen, bare tusen ganger grusommere! Meningsløse.

Der hadde Eva ligget og forblødd, i værelset ved siden av, uten å løfte hånden til ringeapparatet over sengen, hun hadde latt det skje.

Hvad var det som drev henne til dette? Hvad hadde gått forut, av rådløs fortvilelse — det var dette som ikke var til å tenke på!

Eva — som hun hadde kjent fra hun blev født, et halvt år efter Lillen, Eva som hun hadde sett vokse op og folde sig ut . . . Som hadde skrevet sitt aller første brev til «tante Etri», og siden mange, mange fler. Hun visste ikke hvordan den egentlig hadde kommet, men den var der, en forunderlig levende kontakt mellom dem, uten mange ord.

Det var i den aller siste tiden Eva gled vekk fra henne, vinteren ifjor da hun var i Egypten. At hun ikke alt dengang forstod! Så sløv var hun.

Men hvad kunde hun egentlig gjort? Ingenting annet enn gitt Eva en slik forståelse at hun ikke hadde stått så bitterlig alene da det virkelig gjaldt!

Det var det hun ikke kunde komme over: At hun ikke var der da Eva mest trengte henne.

Estrid blev liggende og se frem for sig.

Det kjentes som hun hadde vært blind og døv helt til nu, uten ansvar. Vel beskyttet i et lykkelig ekteskap, lammet av sorg da Eskild gikk bort. Hun hadde levd i en behagelig og uhyre bekvem uvidenhetsom virkeligheten omkring sig — det var sammenhengen!

Lillens død gjorde vel også sitt — venindene kom ikke lenger som før, hun blev avskåret fra den umiddelbare forbindelsen med unge piker som er så nødvendig om man vil forstå dem idag. Hun hadde lukket sig inne i et skall, det var det som var i veien.

Estrid strøk sig trett over pannen, nu kunde hun ikke hindre det lenger, enda engang drog den forferdelige mandagen langsomt forbi henne.

Det var om aftenen hun fant brevene.

I en liten sirlig ombundet pakke i kommodeskuffen på Lillens værelse. «Fru Estrid Cleve,» stod det. Under var føiet til «Privat. Bare til tante Estrid.»

Hun hadde tatt pakken med sig og krøpet til sengs, hendene hennes skalv, så hun næsten ikke fikk åpnet den, hun var dødstrett etter dagens fryktelige hendelser.

Og det hun leste, særlig mot slutten for å få vite sammenhengen med Evas død, det grep henne så voldsomt at hun måtte pakke brevene sammen igjen, hun orket ikke mer.

Siden hadde hun ikke våget å røre dem, hun hadde ikke hatt krefter til det, det var så vidt hun kom sig hitop . . .

Estrid reiste sig plutselig besluttsomt op. Nu

visste hun det: Idag måtte det skje! Idag skulde brevene leses! Her i stillheten.

Hun stanset forundret med ett.

Det øieblikket hun hadde grudd for, mer enn hun kunde si, det var der. Hvorfor hadde hun vært så redd? Hun hadde jo den samme intense følelsen av kontakt med Eva i dette øieblikket, som hun fremdeles kunde ha det en og annen gang med Eskild og Lillen — som om tid og rum ikke var mer, de var sammen som før!

III

25. november 1935.

Kjære tante Estrid.

Ikke noe brev fra dig idag heller. Og ikke vet jeg adressen din.

Gid du ikke var helt nede i Egypten! Jeg skulde like å ha en prat med dig nu.

Det er så meget som det er vanskelig å finne rede i. Det hjalp alltid å snakke med dig. Du vet jo hvordan det er, mor og far nytter det ikke med. Far tenker bare på preknene sine, mor på kvinneforeningene. De lever i en annen verden, de, og det er en masse ting de ikke skjønner, derfor har de det så vanskelig også.

Som nu med Halldis.

Hun hadde ikke tort fortelle om at hun var glad i Einar. Far og mor er så rare slik. Det er akkurat som kjærlighet skulde være noe syndig! Men det er ikke det, tante Estrid, jeg har sett dem, så jeg vet det.

De levde i en verden for sig. De så bare hverandre. Halldis orket alt i de ukene, mors sykdom, husstellet og alle barna. Jeg hadde jo skoleposten og måtte passe den og alle stilebøkene. Halldis og jeg delte værelse, og en augustnatt kom hun sent inn, det var enda måneskinn kan jeg huske.

«Er du våken, Eva», hvisket hun. Hun satte sig

på sengekanten, hun så så rar ut, likesom aldeles forklaret.

«Eva, jeg vil du skal vite det, det deiligste i verden er å være sammen med den en er glad i, du skjønner, virkelig sammen. Du forstår, jeg har aldri følt mig så trygg, og det er Einars skyld. Ingen kan tenke sig hvor vidunderlig han er — trygg. Det er ikke noe annet ord! Jeg skulde ønske du kunde få oppleve det samme . . .» og borte var hun. Fem minutter etter var hun til sengs.

Aften efter aften kom hun slik, mor var jo syk, og far hadde det travelt, ingen merket noe.

Ut i oktober skjedde det. Einar banket på kontordøren til far. Mor blev kalt inn, og en stund efter kom hun forgrått ut. Halldis og jeg kom nettop inn fra haven og støtte på dem alle tre.

«Einar, hvad har du gjort,» ropte Halldis ute av sig. Foreldrene forsvant til hver sin kant, jeg forsvant også, men gjennom den halvåpne døren hørte jeg ham hviske idet han tok henne i armene sine: «Det eneste jeg kunde gjøre efter det du fortalte mig igårftes. Vi gifter oss . . .»

Så hørte jeg ikke mer. Men det var jo nok.

Hvis jeg kunde skjønne mor og far i de dagene. Hvad i all verden sørget de over? Halldis så lykkelig ut, og en uke efter stod et enkelt lite bryllup, og Halldis flyttet til Einars hybel. Nu vet du hvordan det virkelig gikk for sig.

Jeg savner Halldis fryktelig, men hun bor jo ikke så langt vekk.

Og så er det en ting til.

Kåre Storm er i byen og arbeider på hospitalet, han blev ferdig med første avdeling nu i vår. Han er den eneste jeg noen gang har vært forelsket i.

Så du forstår. Det er litt av hvert å tenke på. For tingene er slett ikke så greie, skal jeg si dig, han er nemlig slett ikke «trygg» som Einar, tvert om.

Hvorfor er du ikke her ikveld, tante Estrid, nu da jeg føler jeg kunde snakke med dig, hele natten! Det er godt å snakke ut til noen. Mor og far nytter det jo ikke med. Jeg har jo Halldis. Men hun lever i sitt, hun tenker bare på barnet — og på Einar. Så det nytter likesom ikke med henne, likevel. Så jeg er glad jeg kan skrive til dig, om Kåre og om alt, det er næsten som å være sammen med dig igjen.

Best å begynne med begynnelsen.

Det begynte på skolen.

Jeg gikk i 3. middel, og han i 3. gym. Vi svermet naturligvis for de store guttene, og ertet hverandre med dem. Ingen vilde ha Clas Bryn, pukkelryggen, men av en eller annen grunn hadde klassen tildelt mig Kåre Storm.

Egentlig likte jeg det. Det er latterlig hvor de små filletingene spiller inn. Jeg var femten dengang, og allting var hulter til bulter i mig. Det beste jeg visste når det brøt på som verst, var å gå i heien og se på havet. Der hvasket jeg ganske sakte inne i mig: «Kåre Storm, Kåre Storm.» Og en dag jeg følte mig rent ulykkelig, jeg prøvde visst til og med å lage et dikt, gikk det plutselig op for mig at «Kåre» rimet på «båre», og jeg så for mig bårer i storm — mitt eget sinn. På den måten blev Kåre Storm likesom en del av mig selv, og har siden alltid vært det.

Kort efter den aprildagen i heien kom Amanda Larsen og fortalte til hele klassen at inatt var Kåre Storms mor død, de bodde i samme huset. Og hun hadde hørt Kåre gråte høit i værelset ved siden av.

«Den store gutten,» sa Amanda og kastet på nakken, og hele klassen var enig, bare ikke jeg. Jeg visste iallfall at jeg vilde gråte høit om min mor døde, det var det forferdeligste som kunde hendt mig den gang!

I frikvarteret så jeg Kåre i skolegården.

Han så akkurat ut som ellers, hard og skittviktig. Men da jeg gikk i heien samme kvelden møtte jeg ham uventet. Han lå på maven bak en stor sten og bet i lommetørklæet sitt, jeg kom rett på ham, så jeg så det.

Jeg stanset og sa til ham at jeg var fryktelig lei for at moren hans var død, hun så så snild ut.

«Takk,» sa Kåre, og de øinene han satte på mig var så bedrøvede, at jeg aldri har glemt dem, det var som jeg hadde sett inn i hans virkelige ansikt. Mer sa han ikke, men reiste sig og gikk nedover mot byen.

Nu vet du begynnelsen, tante Estrid. Får se hvordan det hele går, og om jeg får mot til å sende dig dette brevet. Det er slett ikke sikkert. For disse tingene har jeg ikke fortalt til et levende menneske.

Det er bare det jeg skulde sagt, at da Kåres far et års tid efter giftet sig med den kokette fraskilte nordlandsfruen, blev Kåre rent umulig. Sammenbitt og spotsk. Han kunde vel ikke tåle at en fremmed tok morens plass så snart. Men det gjorde ingenting for mig. For jeg hadde sett det virkelige ansiktet hans.

Og nu er han i byen igjen og skal være her i hele vinter, være med på juleballene og alt det.

Nu må du skrive snart. Hilsen, Eva.

14. mars.

Om du var her nu! Jeg trenger noen å snakke med. Hva er sant og hva er riktig? Vi har vært sammen, Kåre og jeg. Han er medisiner og alt sånt, og vi kom til å snakke om Halldis og Einar.

«Hvor tåpelig å gifte sig på den vesle bankassistentgasjen,» sa Kåre. «Saken kunde vært ordnet ganske anderledes lettvtint.»

«Hvordan det?» sa jeg.

«Å ditt lille gudsord fra landet, du vil da ikke innbille mig at du ikke skjønner hva jeg mener? Halldis skulde naturligvis tatt en liten operasjon! Tenke sig til, gå lukt på gammer'n og stelle til bryllup for slikt — folk er rare! Enda er det nok bare herlighet og glede. Men vent noen år, du, til de blir lei hverandre, da er hele herligheten vekk. Sånt gjør man ikke. Ikke i vår oplyste tid.»

«Ja men når de er glad i hverandre,» innvendte jeg.

«Glad i hverandre! Og det tror du på? Vent noen år, sier jeg, så skal du få se. Jo før du får plukket den slags idéer ut av dig, dess bedre.»

Men da vi skiltes på gatehjørnet, hadde han igjen de bedrøvede øinene jeg hadde sett oppe i heien.

Han er ikke lykkelig. Og ikke tror jeg han har rett heller. Hva tror du?

27. mars.

Jeg skal si dig en ting. Disse brevene blir ikke sendt. Ikke enda på en stund iallfall. Det er gått næsten et helt år siden jeg så dig sist. Så meget har forandret sig. Jeg må treffe dig først, så kanskje.

I mellemtiden snakker jeg med dig på denne måten. Når jeg er altfor rådvill.

Og jeg er rådvill. Jeg skjønner ingenting. Det er så meget på en gang, ikke bare en ting. Kåre sier: «Man må lære å innrette sig. Jeg akter ikke å leve som en helgen. Ikke har jeg gjort det og ikke kommer jeg til å gjøre det. I denne fillebyen finnes det ikke et fornuftig pikebarn, uten du. Det vil si, fornuften skal vi ikke tale så høit om, men du er nu den eneste her, likevel. Vær ikke dum og gammel-dags. Du må så inn i det, allikevel. Hvorfor ikke med mig? Det vil ikke skade dig, bare gjøre dig godt!»

Litt efter la han til: «Men det er best jeg sier det som det er: Jeg tenker ikke på noe ekteskap. Og på kjærlighet, og den slags. Jeg er ikke dum. Jeg binder mig ikke enda. Om jeg noengang gjør det! Vi må komme ut over alle disse tingene. Jo før jo heller. Vi må ta livet som det er. Så vet vi da hvor vi står.» Kåre stanset litt før han fortsatte, med lav stemme: «Men det er nu vi er unge. Det er nu vi skal leve livet. Jeg kan se på dig at du også lengter efter det. Vil du ikke?»

Før jeg visste ordet av det, hadde han mig i armene sine og kysset mig, hårdt, voldsomt, lenge.

Jeg blev så livende redd at han lo av mig og slapp mig. «For denne gangen,» sa han.

Og nu er alt i oprør i mig.

Jeg vil. Og vil ikke. Jeg er redd.

Men det er jo Kåre jeg har drømt om i alle disse årene! At jeg engang til skal få se hans virkelige ansikt.

Kanskje får jeg se det, hvis —?

30. april.

Jeg trenger å snakke med dig igjen, tante Estrid, det er så vanskelig for mig!

Noen dager efter at Kåre og jeg var sammen sist, måtte han reise bort noen måneder, han fikk ganske uventet en jobb ved et sykehus hos onkelen sin, finere enn den her i byen, så han kom sig avsted i en fart, han er nok svært ivrig i studiet sitt, det er likesom det eneste han virkelig har, kan jeg forstå.

Men det rare er det at jo lenger borte Kåre er, desto nærmere kommer den mig, den stunden med ham før han reiste. Jeg skjønner ikke riktig hvordan det henger sammen, men nu er den stunden da han holdt mig i armene sine likesom rykket helt inn i mig, den lever i mig dag og natt. Skjønner du det? Det er som en slags feber, i hele kroppen. Verst er det når jeg er alene for mig selv. Da oplever jeg det alt sammen omigjen, og det rare er at ting jeg var altfor skremt til å opfatte dengang, først nu trenger sig på mig! Og de får mig til å lengte bare enda mer. Nu er det bare, bare Kåre. Jeg våkner midt på natten og strekker armene ut efter ham.

Det rare er det at når jeg nu oplever ham på nytt, omigjen og omigjen, helt nær mig som dengang, da kommer det enkelte øieblikk da jeg synes at det er mig som holder ham i armene mine, at han er mitt lille barn, hjelpeløs og skremt. Det høres rart ut, jeg vet det, jeg torde ikke si det til noen annen enn dig. Men slik er det for mig likevel.

Bare han var her hos mig!

29. mai.

Synes du ikke jeg har nok, tante Estrid, slik jeg har det? Hvorfor skal livet trenge sig inn på mig på denne måten og gi mig mer enn jeg kan bære, slik føles det!

Jeg har glemt å si at det er ikke bare Kåre denne våren. Det er også Clas. Siden den påsketuren. Vi holdt stor fest i hytten før vi gikk om kvelden. Kåre stippet med den unge Oslo-piken, og de andre med hver sin, og så blev Clas og jeg sittende foran peisen og prate midt i livet, ingen av oss liker å danse.

Jeg vet ikke hvordan det kom, men Clas sa at helt siden skoledagene hadde han bare tenkt på mig. «Du er ikke som de andre,» sa han. «Det er drøm over dig, noe jeg ikke kan forklare!»

Du kan tro han var rar, tante Estrid, han blev ganske blek mens han snakket, øinene hans blev så mørke, han blev næsten vakker. Og vet du hvad han sa? «Når jeg ser dig, ønsker jeg noen kunde ta vare på dig, være god mot dig, du trenger det!» Han holdt inne et øieblikk, så tok han begge hendene mine og hvisket til mig: «Jeg vilde gjemme dig bort fra alt vondt, om jeg bare kunde!»

Jeg torde ikke se på ham akkurat da, jeg satt og så ned i fanget.

Så sa han frem dikt for mig som han selv hadde skrevet, vakre og rare dikt om kjærlighet, hvor det var meget jeg ikke forstod, men jeg hørte nok bare halvveis på, tankene mine var hos Kåre.

Og nu har jeg vært sammen med Clas igjen, han kom for å treffe Kristoffer, mens mor og far var på misjonsfest og barna var ute og lekte.

Det var som alt det jeg har gått igjennom i disse ukene har åpnet øinene mine.

Det var som jeg så Clas for første gang, da han kom imot mig over stuegulvet, jeg oplevde ham plutselig med alt i mig — et nytt hjelpeløst sinn, ensomt, innestengt, med en byrde som næsten ikke var til å bære. Så sterk var den smerten som slo imot mig at jeg blev aldeles skremt i første øieblikket, jeg orket ikke å se.

«Hvorfor blir du så blek? Hvad er det?» Clas var blitt hvit som et laken, han tok hendene mine i begge sine. «Hvad er det, Eva, du blev så forandret —?»

Jeg svarte ham at jeg bare var litt trett.

Clas satte sig i sofaen ved siden av mig, uten et ord mer. Vinduene stod åpne mot haven, jeg husker de hvite gardinene beveget sig for vinden, og at fuglene sang.

Vi satt ganske stille en liten stund.

Jeg vet ikke hvad som skjedde, men plutselig forstod vi hverandre på en ny måte.

Jeg satt og følte mig frem, famlet mig innover i et sinn som ropte på mig. Den første voldsomme skrekken hadde helt fortatt sig. Jeg glemte mig selv, jeg glemte alt omkring mig. Jeg bare forstod, mer og mer. Og til slutt var det som jeg blev, hvad skal jeg kalle det? — det var som jeg blev badet i lys, som om alt blev svalt og stille i mig efter feberen i alle disse ukene, den hjelpeløse, blinde lengselen.

Du tror vel jeg er aldeles gal, tante Estrid, og overspent, og umulig og alt slikt, som venindene alltid sier til mig, og det kan gjerne være, jeg vet ikke. Men akkurat slik var det nu likevel, og det er en hjelp å skrive det ned.

Clas vilde visst gi mig ro til å komme mig, han satt litt bortvendt fra mig, urørlig, og det samme

lyset som fylte mig strålte ut fra ham, jeg følte det mer enn jeg så det, for da jeg et øieblikk vendte mig mot ham, skimtet jeg bare et blekt, magert kinn, hodet hans med den reisningen som er så vakker.

Så godt hadde vi det der vi satt, at vi visst begge syntes det var leit da Kristoffer tok i døren.

Da Clas sa farvel, møtte jeg blikket hans, og da var han plutselig helt forandret, og den hånden han rakte mig, skalv da den tok om min, og det var som jeg blev rammet like i hjertet. Med ett visste jeg hvad det var — den blinde lengselen som har pint mig selv disse ukene. Har Clas også den? Det trodde jeg ikke!

Men da han snudde sig om i døren og så på mig til avskjed, hadde øinene hans det fjerne, smertelige blikket jeg husker så godt gjennom alle årene, lukket, utilnærmelig.

Plutselig måtte jeg se ham enda en gang og gikk ut på verandaen.

Derfra skimtet jeg ham og Kristoffer på vei nedover mot haveporten, og der nede, like ved inngangen, stod noen hvite liljer rett i solen, med tunge gullkolber i de gjennomlyste begrene. Streng, ufattelig skjønn. Som fra en annen verden. Som Clas!

Plutselig følte jeg mig så alene, jeg holdt det ikke ut, jeg kastet mig ned på benken og gråt.

Hvad i all verden er det med mig? Jeg har det så vondt igjen. Den gamle lengselen efter Kåre sliter i mig! Jeg reddet mig ut og op i heien før de andre kom tilbake, og her sitter jeg og skriver til dig, tante Estrid.

Det har vært godt å snakke med dig igjen, det har stilt noe av uroen min, og det kan trenge.

For nu skjønnest jeg hverken ut eller inn mer!

— — —
 Det er gått to dager siden jeg skrev dette brevet til dig, det er bare det jeg vilde si dig til slutt: Rett som det er, innimellem den gamle, pinefulle lengselen efter Kåre, oplever jeg på ny stillheten hos Clas. Igjen er det som jeg blir badet i lys, igjen ser jeg inn i noe ufattelig vakkert, igjen oplever jeg en fred som kommer, jeg vet ikke hvorfra!

Og jeg tenker: Så finnes det altså andre riker til mellom to enn denne gnagende, blinde lengselen. Det kan gå lys mellom to mennesker! Det visste jeg ikke. Det er godt bare å vite at så kan det være.

6. juni.

Jeg har oplevd et under.

Jeg var hos Halldis da hun fikk barnet. Einar måtte gå i banken, mor var syk igjen nettop de dagene, og det var mig Halldis vilde ha hos sig, hun orket ikke å la Einar se hvor vondt det var.

Så klemte hun hendene mine, så de er ømme enda. Innimellem veene tørket jeg sveden av pannen hennes. Og da onkel doktor lot henne få litt kloroform før barnet kom, hørte jeg hun hvisket Einars navn.

Halldis var så utmattet at jeg hadde gutten den natten. Ganske alene, vi skulde jo spare pleierske. Han frøs og vilde ikke ligge i kurven sin og roet sig først da jeg tok ham inn i armene mine, og han kjente sig varm og trygg.

Jeg tror jeg var litt gal den natten.

Jeg innbilte mig det var mitt barn. Han var så deilig. Jeg blev svimmel av ham, bare av duften. «Mitt og Kåres barn, mitt og Kåres barn,» sang det i mig. Og da forstod jeg hvor det bar hen.

Hvorfor var Kåre bortreist de dagene, hvorfor møtte jeg Clas den eftermiddagen mor overtok stellet hos Halldis?

Ør og svimmel av det lille barnet til Halldis drog jeg op i heien for å samle mig. Der bak den store stenen hvor jeg hadde sett Kåre den gangen, satt Clas og skrev. Han blev blek da han fikk se mig, han stirret på mig som han ikke trodde sine egne øine. «Kommer du her, Eva? Nu satt jeg nettop og skrev til dig!» Jeg svarte ham ikke først. Igjen følte jeg det samme støtet i hjertet, som da han sa farvel til mig sist.

Havet lå silkeblått så langt øiet kunde nå. Det duftet av heien, og fra furumoen hørte vi måltrost-sang.

«Gå en tur med mig,» bad Clas. «Denne ene gangen! Jeg har noe å si dig.»

Vi gikk innover heien, inn i skogen. Imens talte Clas, hvert ord brente sig inn i mig. «Jeg vet jeg aldri kan bli noe for dig, jeg har sett det i øinene dine. Du tenker alltid på Kåre. Men for mig blir det aldri noen annen enn dig!»

Clas kunde ikke si mer på en stund, jeg kunde høre hvordan hjertet dunket i brystet på ham. Til slutt vendte han sig til mig, dypt inne i øinene hans brente en flamme.

«Det er ikke bare det å eie^m en kvinne. Det jeg lengter mest efter er noe som bare du i hele verden kan gi mig. For mig er det ingen annen enn dig, slik har det vært i alle år!»

Igjen holdt han inne, det var som han kjempet med sig selv. Jeg blev så matt, plutselig, at jeg ikke kunde gå et skritt mer, jeg lot mig gli ned ved en gammel furu, og øieblikket efter knelte Clas foran

mig, mens han hvisket til mig: «Eva, du går inn til livet. For mig er det stengt. Men vil du gi mig dig selv en eneste gang? Vil du la mig som er satt utenfor, og har vært det alltid, få gå inn til livet? En eneste gang? Du skjønner vel jeg aldri mer skal gjøre krav på dig, jeg skal aldri vise dig at jeg minnes. Eva, bare denne ene gangen!»

Jeg lot det skje, tante Estrid, det var som hele mig gikk ut til ham fra det øieblikk han snakket til mig. Og jeg angrer ikke på det. Det var slik jeg trodde det måtte være. Slik hadde jeg forstått det var av alt det Halldis hadde sagt.

Det var bare det at hele tiden tenkte jeg på Kåre, jeg visste jo ikke dengang at —

— — —

Jeg fikk tidsnok vite det.

Å hvorfor skal vi forstå så lite, mens det enda er tid? Hvorfor skal livet være slik?

Nu er det gjort.

Kåre kom uventet til byen dagen etter jeg møtte Clas, og ikke før så jeg ham igjen før jeg visste jeg var redningsløst fortapt — det måtte bli som han vilde.

Og nu har jeg vært hos ham. Jeg hadde ventet mig ett, det blev noe annet. Og det jeg hadde lengtet mest etter, det skjedde ikke: Jeg fikk ikke se hans virkelige ansikt.

Ingen ømhet. Ingen varme. Jeg føler mig som et stykke avsvidd land!

Kan det være slik forskjell? Og slikt vet en ikke om!

En kommer baklengs inn i det. Og skjønner ingen ting. Iallfall ikke jeg.

15. september.

Jeg har sett dig igjen, tante Estrid.

Men brevene tør jeg ikke gi dig. Ikke efter denne sommeren. Det er jo ikke mulig å forklare det alt-sammen, ikke engang til dig. Men snakke med dig på denne måten, må jeg. Det er som jeg ser litt klarere efterpå.

Det gjorde jeg også sist jeg skrev til dig. Og jeg bestemte mig til å gå rett til Kåre og si at det passet nok ikke allikevel, og at nu skulde det være slutt. Han lo av mig, han tok mig i armene sine og sa jeg var noe aldeles nytt i hans liv, en slik vett-skremt liten fugleunge hadde han aldri vært ute for, og den slapp han ikke så fort igjen.

Det er som jeg mister all vilje når jeg ser Kåre, jeg må gjøre som han vil. Og allikevel, allikevel går jeg like fattig fra ham hver gang. Det er noe som mangler. Det er noe han ikke gir.

Hadde jeg bare ikke gått med Clas dengang, og oplevd hvad jeg oplevde, vilde jeg kanskje ikke merket forskjellen!

Men nu —

[Det er noe jeg ikke forstår i dette.

Slik gikk sommeren, Kåre og jeg møttes i heien på et bestemt sted som ingen visste om, vi kom fra hver vår kant og gikk til hver vår kant. Engang jeg gikk hjemover møtte jeg Clas. Da skjedde det noe rart. Jeg hadde bare en eneste tanke, at jeg måtte søke beskyttelse hos ham! Mot mig selv, mot Kåre. Det kom voldsomt over mig da jeg med ett stod overfor ham og så det bleke ansiktet hans med de forunderlige øinene som både ser og ikke ser, fordi de hele tiden ser inn i noe bakenfor en, noe veldig, slik føles det.

Ansiktet hans lukket sig heftig og smertefullt, han hilste dypt (ingen kan hilse vakrere!) og gikk forbi uten et ord — han husket vel det han hadde sagt! Et øieblikk til, og jeg hadde snakket til ham, ved Gud, jeg hadde gjort det!

Dagen efter reiste han til utlandet.

Til mig kom det et brev med disse linjene:

«En eneste ting ber jeg dig huske: Skulde du noen gang trenge en venn, kommer du noen gang i nød, er jeg der.» Under hadde han føid til: «4 Avenue de la Bourdonnais, Paris.» Det var alt. Adressen.

Men skrive — kan jeg ikke. Ikke om dette. Det kan jeg bare til dig.

30. november.

Kåre er kommet hit inn og har vært her en god stund nu. Han orker ikke være hjemme lenge ad gangen med den stemoren.

Heller ikke nu tar jeg mig sammen og bryter av. Er det en slags galskap? Men jeg søker og søker hele tiden noe som jeg innbiller mig må finnes der. Der er alltid et håp: Dønnegang!

Men nei. Det er som jeg ikke er til for ham. Det er ikke mig han søker. Det er — sig selv! Sig selv. Sig selv alene.

Jeg ser hvordan det er, plutselig! Hver gramser grådig til sig. Uten tanke på den andre. Slik går det for sig, slik går det for sig!

Det skremmer mig. Må det være slik?

Er det bare Clas som er den andre, med hver nerve, som sletter sig selv ut? Som er varsom. Som eier ømhet, skjønnet — alt, alt det jeg ikke får? Er det bare en i hele verden som har det?

Nei, Einar og Halldis, de har det. Jeg kan se det, bare på den måten de er sammen på. Og — nu husker jeg det! — du og onkel Eskild! Og fler. Og fler!

Det er ikke sant!

Jeg vil ikke tro det: Det er fordi Kåre ikke er glad i mig, ikke virkelig glad i mig, at det er som det er!

Jeg vil ikke, jeg vil ikke. Jeg kan ikke bære det!

— — —

Og allikevel, slik er det. Jeg har nettop lest tilbake i disse brevene, hvad Kåre sa til mig dengang det begynte i vår.

At en kan glemme slikt! Jeg har ikke sett tilbake. Jeg har ikke husket det. Jeg trodde hvergang på nytt, at nu kom det, nu blev Kåre en annen, nu blev det — som den aller første gangen da jeg hele tiden tenkte på Kåre.

Men det blir aldri som den gangen.

«Jeg tenker ikke på noe ekteskap. Og på kjærlighet, og denslags. Jeg er ikke dum,» sier Kåre, om og omigjen.

Endelig ser jeg sammenhengen! Det er noen som er glad i hverandre. Og noen som ikke er det, men som allikevel lever som Kåre og jeg.

Der ligger hele forskjellen.

Den som kunde gå fra det hele! Den som slapp å leve videre. Den som kunde sovne inn og aldri våkne mer!

10. desember.

Det er som falt skjell fra øinene mine.

Vi studenterseminarister går i samfundet lørdagene, noen med, andre uten venner. Der kommer de, det ene paret efter det annet. De hører sam-

men, mange av dem, de er alltid ute sammen, på forelesninger, på kino, om søndagene. De snakker sammen om det lille hjemmet de engang skal ha, om barn de engang skal ha. Når de får råd. Jeg vet det fra Amanda Larsen og Kitty Brun, de har hver sin, og de kjenner mange fler som også har det. Når de går fra hverandre, bærer de vissheten med sig. Og drømmen.

Når jeg går fra Kåre, går jeg like fattig som jeg kom. Jeg har ingen, Kåre og jeg er aldri ute sammen, går aldri på et foredrag sammen, ikke engang på kino. Vi snakker aldri om det lille hjemmet som skal bli vårt, aldri om et lite barn som var vårt. Han er jo ikke «glad» i mig på den måten! Vi ganske enkelt lever sammen, allikevel.

For det er blitt til det. Også her inne hvor Kåre har sin egen hybel, og hvor vi er trygge for folk. Etter at jeg begynte å forstå sammenhengen, lar jeg det gå sin gang, for nu vil jeg til bunns i dette. Jeg vil forstå.

2. februar.

For en himmelvid forskjell:

Gå til den jeg elsker, gå til en som vil stå last og brast med mig. Selv om det bare gjelder en ussel «liten operasjon», om det ikke er tale om ekteskap. Møtes med ham fordi han elsker mig, fordi jeg kan gjøre ham lykkelig. Er ulykken ute, er det også lettere å ta den, når det er to.

Eller: Gå til den som jeg i virkeligheten ikke deler noe med. Som aldri har hvisket «Jeg elsker dig». Som Clas gjorde det, om og om igjen, jeg husker det nu! Som aldri skriver til mig. Som aldri trenger mig. Uten når jeg er der. Som aldri har

lovet noe som helst. Som aldri vilde stå last og brast med mig, om ulykken var ute, da var jeg hjelpe-løst alene.

Jeg ser det nu: Det er jo slik det er!

Jeg vil ikke mer! Men det er slik det går for sig med alle de pikene som kommer i ulykke! Sånn er det!

Dette har han delt med henne. Men når barnet er i vente, får hun greie sig alene!

At han kan! At de andre kan se på at det skjer! Så lite verd er det altså.

Han lar henne gå. På sjøen, eller til barnemord, eller —. Undertiden besørger han livet av henne selv, det leser vi om i avisene.

Så meget er det verd.

Jeg vil ikke mer, jeg vil ut av dette heslige livet!

Det mangler bare en eneste ting nu: At jeg selv —

25. februar.

Den forfølger mig dag og natt, den muligheten at jeg selv —! Jeg kan ikke skrive det, jeg vil ikke tenke det. For det tør jeg ikke. Det kan jeg ikke.

Da det hendte med Halldis, sa mor: «En gang til orker jeg ikke. Det vilde ta livet av mig.»

Heller ikke for fars skyld kan det skje, han har det ikke lett i dette embedet, forholdene der er vanskelige nok før, det gjelder hans anseelse. Jeg ser for mig mors forgråtte ansikt, og fars øine.

Og om det nu hendte noe med mig!

At jeg aldri har tenkt på det før! Det har nok streifet mig, men aldri for alvor. Og nu, nu slipper ikke den tanken mig. Den kryper over mig som en visshet!

Jeg må snakke med Kåre — før jeg selv er sikker. Ellers tør jeg ikke.

26. februar.

Jeg må snakke med dig, nu straks, tante Estrid. Jeg kommer fra Kåre. Hvert ord han sa var som øksehugg! Først hadde vi det som vi pleier. Hvor trett jeg er, må Kåres vilje skje, behøver det virkelig alltid være slik?

Før jeg skulde gå fra ham, så han granskende på mig: «Du ser så blek ut — er det våren?»

«Kanskje det. Kanskje noe annet,» svarte jeg. «Hvad mener du?»

«Behøver du å spørre om det, du som er medisiner?» Ordene brast ut av mig, jeg følte mig helt desperat.

Han stivnet til og fikk et hårdt uttrykk i øinene. «Nettop derfor. Jeg vet hvad jeg vet. Er det slik, er barnet ikke mitt! Kan du nekte at jeg ikke var den første?»

Da han så jeg slo hendene for ansiktet, la han til: «Jeg har forstått det helt fra først av. Ikke vet jeg hvem det er, og ikke bryr jeg mig om å vite det, heller, det samme kan det være. Vi tar ikke de tingene så høitidelig nu lenger — gudskjelov!»

Efter et øieblikk la han til: «Forresten har jeg tenkt på en ting. Det blir en strid tid nu fremover for oss begge, kanskje det var like lurt at vi ikke såes så ofte nu en tid, du har jo din eksamen å tenke på også, og du ser neimen ikke riktig kjekk ut. Det gjelder sannelig å holde sig i form . . .»

Mer hørte jeg ikke, jeg gikk. Og han prøvde ikke å holde mig tilbake.

Jeg orker ikke gå hjem til hybelen vår, høre

Amanda utbrede sig om student Sveen, jeg orker ikke gå den kjente gaten mer, fra hver sten slår smerten imot mig.

Jeg vil gå til dig, tante Estrid. Du er den eneste jeg kan se nu. Kanskje kan jeg få være hos dig litt, bare å få være i nærheten av dig hjelper. Slik har det vært i alle år.

Og så — må jeg ha klar beskjed, så jeg vet hvor jeg står. Mor skal bli spart denne gang.

— — — Kåres ord, Kåres ord hugger mig til blods!

Så, så. Gjemme det bort så lenge. Vente til jeg blir alene, her på biblioteket må jeg ta mig sammen.

I. mars.

Nu har jeg visshet.

Borghild Klüver har undersøkt mig. Vi avtalte å møtes igjen imorgen og snakke videre sammen om hvad som skulde gjøres.

Jeg lar alt ligge til da. Det eksisterer ikke for mig.

Det er ufattelig, men det er så, det er en ting som er sterkere enn alt annet: Mitt barn! Mitt lille barn! Her, under hjertet. Jeg vil ikke tenke på noe annet ikveld. Her, i Lillens værelse, hos dig, tante Estrid, vil jeg gå inn i dette, være alene med det, jeg har lov til det.

Jeg vil ikke skrive.

Bare leve.

— — —
Er det bare noen timer siden jeg skrev sist? Det må være århundrer.

Innerst inne vet jeg hvordan det skal gå, at dette er slutten, hvordan forstår jeg ikke.

Jeg bare vet.

Jeg gikk inn i det. Levde tingene igjennom, til barnet var der, i armene mine. Ved brystet. Et lite, levende barn som var mitt.

Det lille barnet skal vokse op, bli stort, en liten pike kanskje. Da kom spørsmålet: Skal hun en dag ha det som jeg nu — og ikke tørde gå til mig? Er det slutten på det hele? Er det det hele?

At det lille barnet som jeg har båret under hjertet en dag skal stå der hvor jeg står — ganske alene? Rådsvill, fortvilet som jeg er det nu?

Jeg vil ikke mer. Jeg er redd. Er det slik det er? Da vil jeg ikke leve. På en eller annen måte skal jeg få det til.

Men først må dette gjøres. Kitty Brun greide det uten doktor, hun kan si mig det.

Og du, tante Estrid, må tilgi mig. Når det skjer, skal du få en forklaring. Disse brevene. Nu er jeg glad jeg ikke brente dem likevel. De er jo til dig, de er dine.

Og selv om du visste råd for dette, og kunde hjelpe mig ut av det uten at far og mor fikk vite noe, så var det allikevel ingen hjelp. Dette mørket kan ingen hjelpe mig med.

Ikke engang Clas. Lyset fra ham skremmer mig, så mørkt er det blitt for mig nu.

Midt i det alt sammen flammer kjærligheten til Kåre op i mig. «Og havets vanne kunde ikke slukke den,» leste jeg engang. Han vet jo ikke hvad han gjør! Og når han er som hårdest, er det noe inne i ham som skriker på befrielse. Det er bare jeg som ikke kan hjelpe ham. Det er derfor det er så mørkt.

— — —

Og enda, hvad visste jeg om mørke sist jeg skrev? Nu vet jeg noe om det, for nu ser jeg ikke hånden for mig.

Det er gjort.

At noen kommer levende gjennom det!

Det var ikke bare den utholdelige smerten. Det var ikke bare rummet. Og konen. Og konens grådige hender, dette at noen drar fordel av andres kval.

Det er dette: At du er tatt bort fra mig, du som hører sammen med mig, at jeg kunde la det skje! Et avkvistet tre, slik føler jeg mig.

Mitt lille barn!

Jeg skulde aldri latt det komme til det. Sammen skulde vi gått inn til slutten.

Det er bare det at jeg er så bange for det mørke, kolde vannet. Det er bare det at jeg vet ikke hverken ut eller inn.

IV

AV ESTRID CLEVES DAGBOK

Jeg er nettop ferdig med lesningen av Evas brev.

Og jeg prøver i mine tanker forgjeves å følge henne videre, gjennom den siste svære stunden, da hennes krefter ebbet ut. Det eneste jeg vet er at freden til slutt kom, den stod å lese på ansiktet hennes da hun sov den siste søvn.

Der er enda et par dunkle punkter, fremfor alt fra den søndagen da hun kom syk hjem. Men det kan være det samme nu.

Borghild Klüver hadde hun ikke vært opom siden den gangen hun fikk visshet. For et besynderlig treff at Kåre Storm skulde komme opom Øivind akkurat tirsdag eftermiddag, dagen efter den forferdelige mandagen. Hadde han søkt Eva på hybelen hennes og fått vite at hun var reist derfra? Eller var det bare et tilfelle?

Jeg var alene hjemme, Øivind var ute og kom ikke hjem før om aftenen.

Jeg lukket selv op da Kåre Storm ringte. Mens vi vekslet noen ord om Øivind, kom beslutningen til mig: Hvorfor ikke la ham vite alt? Han var den nærmeste til det.

Jeg bad ham derfor komme inn og sa jeg hadde en hilsen til ham fra Eva.

Han blev blek. «Hvad er det med Eva? Borghild Klüver sa noe om — men det kan ikke være sant!»

«Det er sant. Og jeg har en hilsen til Dem. De vil forstå det når De har lest disse brevene — selv om de er stilet til mig.»

— — —

Det blev en dødsens stillhet avbrutt av raslen av papir hver gang han vendte arkene.

Blå marsskumring falt inn gjennom vinduene, det lød barneskrik fra gaten og fjerne klemt av trikken nede på neste gatehjørne . . .

Det var blitt helt stille.

Kåre Storm satt med ansiktet begravd i sine hender.

Endelig vendte han sig mot mig. «Kan jeg få se henne,» kom det tonløst.

Uten et ord reiste jeg mig, gikk foran ham inn i Lillens værelse og tok klædet vekk fra Evas ansikt.

Der lå hun som hun sov, med et skjær av lykke over det smale ansiktet.

En liten kvinne, en ung mor, skyllet op på dødens strandbredd. Som alle de andre før henne. Og efter henne.

Jeg lukket døren og gikk, best for ham å få være alene. Efter en stund hørte jeg skritt i gangen, og entrédøren sakte slå i. Det var Kåre som gikk.

— — —

Det har åpnet sig en avgrunn rett foran mig efter dette.

Ved Gud, jeg er glad Lillen er borte!

Det kunde jo hendt henne. Det kan jo hende hvem som helst. Det kan hende hvem som helst — når som helst!

Så hårde, så sløve og blinde er vi.

Jeg orker ikke å se inn i denne bunnløse lidelsen akkurat nu. For det slaget jeg er rammet av ved

Evas død, det såret som er slått, og som blør, dag og natt, det har også åpnet de andre ulægelige sårene jeg fikk da Lillen og Eskild gikk bort, de blør alle sammen.

Det er mørke i mig og om mig.

Det nytter ikke å prøve å redde sig unda ved å dekke over tingene, tie dem ihjel, også her i dagboken, det nytter ikke å flykte fra dem, som jeg gjorde hver gang før, når det kjentes som om jeg ikke kunde bære det lenger.

Nu har jeg en desperat følelse av at denne gangen må jeg tvers igjennem det alt sammen, se det rett i øinene, jeg må gjøre det, ellers forblør jeg. Det jeg før ikke har orket røre ved, det må nu op og frem.

Jeg begynner å ane hvad det har betydd for mig at jeg den gang så snart skrev like ut om Eva her i dagboken. Ikke bare lukket mig over det — som med de to andre. Det har på en eller annen vis gjort en kronisk situasjon akutt, eller holder på å gjøre det.

Og nu får det stå til.

Det føles som det er løst på noe dypt inne i mig, noe bunnfrosset, som tør og tør, det føles som om noe holder på å sette sig i bevegelse dypest inne, noe som jeg i disse årene har vært bange for å slippe løs, noe som kunde komme som et skred!

— — —

Jeg har vært ute en tur i skumringen. Det snedde. Det sildret i småbekkene langs veien, og langt nede fra dalbunnen steg elvesus. Våren er ikke langt borte.

Jeg vet ikke hvilken underjordisk forbindelse det er mellom din ulykke og min, Eva, jeg vet bare at

du er kommet til mig på nytt for å læge, hjelpe, reise op igjen.

Endelig kan jeg gråte! Jeg som ikke har kunnet det siden jeg mistet Lillen. Ikke da Eskild gikk bort, ikke da jeg mistet dig, Eva, var det noen utløsning å få i sorgen.

Men nu føles det som jeg kunde gråte et hav av tårer. Jeg har grått og grått — var det til slutt av lykke?

Hvad er smerte, hvad er lykke? Jeg er hinsides de tingene nu da underet er skjedd, nu da jeg holder på å bli levende igjen.

Estrid Cleve stod ved det åpne vinduet og så utover dalen. Det begynte å skumre. Åslinjene som hadde tegnet sig skarpe og klare mot solnedgangshimmelen, sank inn i et dunkelt, blått mørke. Langt der syd, hvor fjellene møttes og dalen lukket sig, flakket et lys søkende nedover åssiden. Det var postbilen fra stasjonen, med brev og aviser til hus og hytter opover denne avstengte grenden. Bud fra uroen ute i verden til stillheten her oppe . . . bud fra en verden som var langt, langt borte, slik føltes det!

Godt hadde det vært å slippe allting rett ned og bare hvile. For hvile hadde det vært etter den turen i skumringen igår, hvile etter den forløsende gråten.

Og nu lengtet hun etter å se mennesker igjen, best å gjøre alvor av å gå over til Vigum i eftermiddag, hun hadde ikke vært der siden den aftenen hun kom, og da var bare Margrete hjemme.

Estrid frøs, lukket vinduet og gikk hen i peisekroken for å få på sig tøiet. Kort etter var hun på vei gjennom alléen over mot Vigum.

Møn hun skulde treffe barna der iaften? Estrid opdaget at det var med noe som lignet spenning hun så frem til å møte dem, som hun skulde se dem for første gang.

Björg var ikke hjemme da Eskild og hun var her

for tre år siden, hun var i Paris og studerte skulptur, det blev altså til det! Hun husket Bjørg som tolv-trettenårs pike, steil og strid, med rødgyldent hår og noen hvasse grå øine, hun husket også at hun alltid gikk med tollekniven ved beltet, og de rare, levende trefigurene hun skar ut, dyr og mennesker, hun slektet nok på sin far, så forskjellige de var . . .

Stein hadde hun heller ikke sett da hun sist var på Vigum, han gikk på middelskolen nede i nabolaldalen.

Bare Elsbet var hjemme den gang, en 16-års backfisch, høi og slank og spillende av liv, Olav og Margretes øiesten fordi hun var den yngste og gladeste av de tre barna.

Rart at det skulde bli hun som reiste først hjemmefra, at hun virkelig var gift og hadde et lite barn alt, hun som knapt var tyve år, yngre enn både Lillen og Eva! Tiden går . . .

Estrid stanset og så på en stor, funklende stjerne som steg frem over åskanten mot øst. Så gikk hun videre, fordypet i sine tanker.

Og Rakel skulde hun også treffe etter alle disse årene, Rakel og Svanhild. Godt for dem å finne sig et hjem her oppe etter de årene i London, storbyer sliter.

Mon hvordan Rakel hadde det nu? Estrid husket sist hun så henne, det var just da ekteskapet med Karsten holdt på å gå i stykker, hun var oprevet og nedfor den gang, og taus og lukket, som hun selv var blitt etter at Eskild gikk bort. De var kanskje ikke kusiner for ingenting, tenkte Estrid med et sukk, idet hun dreide inn på gårdsplassen.

Det blinket og skjen i blankskurt kobber og messing i det flakkende skjæret fra peisen da Estrid kom inn i kjøkkenet på Vigum.

Margrete stod med ryggen til og knadde nykjer-net smør, og Eldrid kokke holdt på å sette tallerkener frem på det lange, hvitskurte bordet.

«Nei, er du der? Nå stod jeg nettop og tenkte på dig!» Margretes ansikt lyste op. «Jeg tenkte på hvor koselig det skulde vært om du slo dig ned hos oss her ikveld, og så kommer du like inn av døren. Rett nå har vi karan fra skogen, da skal vi ha oss en matbit alle sammen. Du får se til å sitte!» Margrete skjøv det ferdige smørtrauet til side, tørket hendene og satte sig ved siden av Estrid på krakken foran ilden.

Det var en hel del Estrid skulde ha rede på fra de tre årene hun ikke hadde vært her oppe, og Margrete fortalte, først og fremst om barna. Om Els-bets bryllup, om Bjørg og hennes arbeide, om Magne Berg, den unge maleren som besøkte henne her oppe nu, om Stein som hadde tatt artium, og det på knapt et år, hadde lest på egen hånd. Gutten hadde bare denne ene tanken i hodet efter at far hans måtte ta ham hjem fra skolen i byen, fordi han ikke hadde råd til å holde ham der lenger.

Margrete nevnte også Rakel som hadde innrettet sig et par hyggelige rum over i gammelbygningen hos Esten og Ingebjørg.

«Ja, er det ikke snodig,» fortsatte Margrete, «at dere skal samles her igjen, så mange av slekten din, Rakel var jo mye hos far din på doktorgården i gamle dager før hun giftet sig. Og nå er doktorboligen flyttet lenger sør i dalen, her blev for lite å gjøre

da grubene innskrenket driften. Det blev ganske ødslig for oss her på Vigum, da nærmeste naboen vår flyttet. Men Stupet står da igjen, som vel er, vi kan da enda få besøk av dig og søster din. Men siden Maria blev prestekone der sør på, har vi nå ikke sett stort til henne, lel . . .»

Margrete frisket på varmen før hun fortsatte: «Men så har vi Rakel her, og Rakel og Svanhild trives, så det er svære ting. Jeg for min del er glad de er her. Det blir da litt liv for Stein, det kunde ellers blitt stuslig for ham efter at Elsbet giftet sig. Men nå har han trøstet sig med Rakel, de går på ski og de leser engelsk . . .»

Eldrid kom inn med et stort vedfang, og Margrete skiftet tema.

«Og vet du hvem som også har slått sig ned her og bygget sig en fin hytte øst i fjellet? Konsul Bryn der nede fra — ja hvad var det nå den byen het, der Maria og Erik prest holder til? Det rare er det at selv har han ikke vært her siden han kjøpte tomten, men Clas, sønnen hans, er her støtt og stadig, både sommerstid og i påsken, han er blitt så urimelig glad i den hytta . . .»

Margrete holdt inne, løftet hodet og lyttet. «Tyss . . . jeg hører bjeller! Ja, sannelig, nå kommer de fra skogen.»

Hun reiste sig, tok en brennende stikke fra varmen og tendte storlampen, drog gardinene for vinduene og gav sig til å sette frem mat.

Estrid gikk ut i svalgangen. Der kom karene, tre mann høi. Under lystig bjelleklang svingte slede efter slede inn på gården og op til skjulet hvor vedlasset blev spent fra. Nede ved stalldøren kom

seletøiet av, og snart veltet de tre svette hestene sig i sneen og knegget av velvære, mens karene fikk det travelt i stallen.

Estrid blev stående og se ut over det brede, firkantede tunet, flankert av stabbur og låve, fjøs og stall.

Lengst til venstre, nær hovedbygningen, tegnet gammelbygningen sig mot vesthimmelen, lang og lav, med små ruter bak de høie sneskavlene.

Dype hulveier skar sig gjennom snefønnene, det hadde vært et veldig snevær de siste dagene, og gamle Esten føderådsmann hadde sin fulle hyre med å holde det farbart for kvinnfolkene, nu mannfolkene var i skogen og hugget tømmer.

Men ikveld hadde det endelig klarnet. Solen hadde så vidt gløttet frem før den gikk ned, og nu hvelvet himmelen sig, høi og blå, mens stjerne efter stjerne trådte frem.

Hestene reiste sig, rystet sneen av, og nu bar det frem til tråkken hvor saltstenen var. De trengte sig om Margrete som stod ferdig med posen og tok saltet fra hånden hennes. Først «Gammelsvarten», tung og svær, ubestridt førstemann i tømmer-skogen hvergang det gjaldt en riktig rugg av en tømmerstokk. Så «Brona», sprek og skvetten, men allikevel barnas faste skysshest når de skulde ha sig en tur. Til slutt «Stjerne», brun og vakker som mor sin, med hvit bliss i pannen. Hun så på Margrete med store, blanke øine og gned mulen inn mot hånden hennes.

Estrid og Margrete gikk inn i kjøkkenet. Maten var ferdig, og nu kom Eldrid med et fat dampende poteter.

Det tok i døren, det var Olav, og bak ham Stein.

Til slutt kom Sæming, drengen, stø og stillfarende som Estrid hadde sett ham i alle de år hun kunde minnes, tiden bet ikke på ham.

Da skogsfolket hadde hilst og vasket sig i kobberfatet ved pumpen og hengt op det snevåte tøiet ved åren, gikk de til bords, karene på rad ved langbenken inne ved veggen, og kvinnfolkene på krakken like overfor, Olav og Margrete for bordenden. Det blev ropt på Bjørg og Magne, og få minutter efter kom de begge i ivrig samtale, Magne barhodet, med det tette, lyse håret i en lugg ned i pannen, liten, velbygget, men litt duknakket, som om han gikk i dype grublerier.

Da han fikk øie på Olav, rettet han sig op og hilste, litt brydd. «Er du her enda, da Magne?» Olav så forundret op.

«Du får se til å få dig litt mat,» kom det fra Margrete. «Enn du da Bjørg?»

Bjørg stod midt på gulvet, varm som efter en hurtig marsj.

Estrid så på henne, fengslet av den underlige motsetningen mellem det tunge, alvorlige uttrykket i de grå øinene under de smale, rette øienbrynene, og den livsfriske, vakre munnen, hvis fulle bue blev fremhevet av lebestiften. Den blå skiluen var glidd bak i nakken, det rødblonde håret stod som en glorie om hodet i skjæret fra peisen. Den mørkeblå, velbrukte skidrakten sluttet sig tett om hennes kraftige, undersetsige skikkelse.

«Kom og få mat, nå!» Olav så et øieblikk granskende på dem begge.

De spiste en stund i taushet. Estrid satt og så fra ansikt til ansikt. Det slo henne akkurat det samme ikveld som dengang Eskild og hun kom hit op like

etter Lillens død: Nettop dette miljøet dulmet som ingenting annet. Det var noe i denne samlede, sluttede ro hos disse menneskene som gav henne selv ro. Livet kunde nok være hårdt for dem. Men de bar det opreist, med seigt, stumt tålmod, og de røbet knapt med en mine hvad som rørte sig i dem.

Olav var blitt eldre. Det var kommet noe trett over ham som ikke var der før. Det var vel også pengesorgene som slet på ham, han hadde jo nettop vært like ved å gå fra storgården sin, i slektens eie gjennom mer enn fire hundre år. Opfinnelsen hans, som ikke slo til, da det kom til stykket, hadde slukt sommer, skrev Margrete, grubene tok resten, og nu satt han i gjeld til op over begge ørene. Det var nok andre tider på Vigum enn for tyve år siden, ja bare for ti.

Stein var en overraskelse. Høi og slank og smidig, litt hengslet enda, med rødt hår, farens vakre skikkelse og hans sterke blå øine. Det var noe uventet modent og fast over det unge ansiktet, gutten var jo ikke mer enn to og tyve år . . .

Det lyste hen over sneen fra fjøslykten, det skramlet med melkespann ute i gangen. Estrid hørte små trippende barneskritt utenfor døren, og op gikk den. Det var Juliana budeie, en jente i førtiårene, og ungen hennes, Vesle-Ola.

«Signe spisen,» kom det fra Juliana. En sterk duft av fjøs bredte sig rundt bordet, da hun tok plass på krakken. «Nei, nå blir det fint vær att. Je trudde je skulde gitt mig ende over for snø, da je måtte sjå om Dagros inatt før kalven kom . . .» Hun stanste brått da hun fikk øie på Estrid. «Nei, er her fremmenfolk, da?»

Hun blingset mot lyset, det ene øiet så rett i

veggen, det andre på Estrid. «Nei, er det du som er ute og går? Du får være velkommen til Vigum att. Du har være lenge borte nå, je trudde mest je aldri skulde sjå dig att. Du har vorte enke au, sea je traff dig sist . . . Å ja, ja, Herren gav og Herren tog, som skrevet står,» — hun slo plutselig om i boksprog, snufset lydelig og gav sig i lag med maten.

«Var det så dere vilde se billedene til Magne oppe på Blåsalen før vi pakker dem ikveld?» Bjørg så spørrende fra den ene til den andre. Olav reiste sig, det vilde han gjerne, og de andre fulgte ham.

Fjøslykten stod i en krok i gangen og kastet et sparsomt lys over mot trappen til annen etasje. Trinene knirket under dem, ru og ujevne, slitt av mange generasjoners føtter. Bjørg gikk foran med lommelykt, dreide til venstre og åpnet døren til en svær gammel tømmerstue som strakte sig fra nord mot syd i hele husets bredde, med vinduer til tre sider.

«Ja, her på Blåsalen har hun plass nok,» Olav vendte sig til Estrid. «Dette var storstua på Vigum før huset blev bygget på, og her har det vært festet mer enn en gang.»

«Ja, disse veggene kunde fortelle litt av hvert.» Margrete slo sig tankefull ned foran peisen med bundingen sin.

Magne frisket på varmen, hentet en svær tørbjørk frem fra årekroken, og snart knitret et flam-mende bål.

Estrid gikk og så sig omkring. Blåsalen hadde ikke vært brukt på den tid hun kunde minnes, hun husket ikke hvor vakkert her var.

Det som slo henne sterkest i halvskumringen, var

den naturen som fra alle kanter stirret inn gjennom rutene, store og bare, nu gardinene ikke var trukket for.

Der hvor hun stod, kunde hun se ut over gårdsplassen og langt nordover mot Skuggeheiene. Så hun gjennom vestvinduene, skimtet hun i marskumringen tind på tind mot horisonten, en hel trollheim av fjell med dristige konturer, som blev klarere og skarpere eftersom månen steg. Sydover strakte dalen sig med lange sorte skygger og åpne felt så langt øiet kunde nå.

For et fint arbeidsrum.

Midt på langveggen mot øst var peisen, i kroken ved sydvinduet stod en divan og et bord med bøker og tidsskrift. Stein hadde tendt skjermlyampen og satt alt fordypet i lesning. Hele resten av rummet var atelier. Estrid skimtet flere svære overdekkede figurer, også noen dyreskikkelser, portrettbyster var plasert på hver side av de to brede vinduene mot vest, og i kroken ved nordvinduet, halvt gjemt bak et skjerm Brett, stod en svær kasse med lere.

Hvad var det egentlig Bjørg holdt på med? Estrid gikk hen til en av portrettbystene, en ung mann, Magne. Et hode med senkede øine, litt lut over nakken. Detaljene forsømt, antydnet, bare. Men for et helhetssyn, en monumentalitet. Estrid blev stående, fortryllet av den intensiteten i opfatning og utførelse som slo imot henne. Så dette var Bjørgs verden . . .

«Står du der og ser på Magne?» Estrid vakk til, det var Bjørg.

«Jeg står og undrer mig over hvad du kan få lagt inn i det du gjør!»

«Synes du? Den bysten er forresten noe av det beste jeg har gjort, tror jeg. Men har du lyst skal

jeg vise dig noen av de store figurene mine. Et par av dem er ikke ferdig enda.»

Hun viklet forsiktig av det våte dekket. Der stod en bjørn, antydnet bare, men ikke til å ta feil av. Det samme umiskjennelige talentet som i bysten. Men Estrid fikk inntrykk av noe tungt, uforløst, av en ubendig, primitiv urkraft som var fanget inn i den svære dyreskikkelsen.

«Bjørg, dette tar pusten fra mig!»

Bjørg lo. «Bare vent til du får sett resten! En formiddag vi er alene. Jeg svinger mellom disse to oppgavene — kolossalskikkelser og portrettbyster. Jeg blir aldri ferdig med menneskehodet, det rummer en hel verden . . .»

Bjørg stanset, fortenkt, men vendte sig så igjen mot Estrid.

«For ikke så lenge siden laget jeg en byste av Rakel, og en liten statuette av Svanhild, mens hun danser. Du vet vel at de er kommet tilbake igjen? De kom ganske nylig og Rakel sa de vilde se innom ikveld, de er her nok snart . . .»

Bjørg stanset på nytt, og sa nølende: «Vil du se en byste av mor? Jeg skulde ha lyst til å høre hvad du mener om den!»

Estrid nikket.

Var dette Margrete? Dette strenge, lukkede, like-som fordømmende? Vakkert og plastisk, stor portrettlikhet, men — var det slik Bjørg så moren?

«Du sier ingenting, Estrid. Liker du den ikke? Det gjør ikke mor heller. Men selv synes jeg jeg har fått frem alt jeg vilde. Jeg gleder mig til å vise dig flere av tingene mine . . .»

«Er det her dere holder til? Vi har lett hele huset over! Nei goddag, Estrid, velkommen hitop!

Hvor hyggelig å se dig igjen efter alle disse årene, vi to møtes sannelig ikke for ofte!»

I døren stod Rakel. Vakrere enn Estrid noengang hadde sett henne, hvordan var det mulig efter alt det hun hadde gått igjennem? Bak henne så Estrid en lang, oppløpen pike på 12—13 år, som halvt sky, halvt nysgjerrig stirret på henne.

«Svanhild, kom og hils på tante Estrid! Estrid, dette er min store pike, kan du fatte hvordan tiden er gått?»

Svanhild neide, mens hun holdt det bleke lille ansiktet halvt bortvendt, som om hun helst vilde avsted igjen.

Estrid slo armene om henne, hun tenkte på Lillen. «Hvad er du for en liten vill svane som ikke vil hilse ordentlig på tante Estrid? Vi skal nok bli gode venner, vi to. Jeg kjente engang en liten pike som du, skal jeg si dig —.»

Estrid fikk tårer i øinene, og med ett følte hun Svanhilds armer om halsen på sig, mens hun hvisket: «Jeg vet nok om det, mor har fortalt mig om Lillen! Jeg husker henne godt!»

«Nu skal dere få se Magnes billeder, de skal tas ned ikveld, det var i siste liten du kom, Rakel.» Bjørg strakte sig på tå for å tende taklampen, og alle samlet sig for å se.

«Fortell nu litt om hvordan alle disse rare billedene dine er blitt til, Magne.»

«Det er da ikke noe å snakke om, la dem se først . . .»

«Hvad i all verden skal dette bety?» Olav gikk fra billede til billede og så mer og mer håndfallen ut. «Nei, dette skjønner ikke jeg noe av. Ikke er det hus og ikke er det trær, og ikke er det men-

nesker, men bare et eneste uforståelig rot. Og dette kaller dere kunst! Nei, takke mig til et realt billede av en ku og en låvedør — ja, hvad sier du selv da, Magne?»

«Jeg sier at det kommer an på øinene som ser —.»

Magne stod midt i kretsen, stillferdig og uanfektet.

«Forstår du ikke det da, far, at dette er en helt ny måte å se og føle på? Den gamle måten duger ikke lenger, den er ferdig, og det må dere eldre begynne å forstå!» Bjørgs stemme hadde en klang av irritasjon.

«Derfor måtte surrealismen komme, den er noe levende, ikke noe uforståelig rot, som du tror!» Bjørg snakket sig varm, rødmen steg op i kinnene hennes.

«Jeg synes billedene er interessante,» sa Rakel, «og farvene er vakre. I Paris kjente jeg flere surrealistiske kunstnere, og de lærte mig litt efter hvert å forstå noe av de rare maleriene de laget. Det er virkelig et slags nytt sprog de snakker . . .»

«Jeg synes jeg får en hel del ut av disse billedene, jeg.» Stein så grunnende fra det ene til det annet.

«Jeg også,» hvisket Svanhild, «de har likesom ikke bunn i sig».

Estrid hadde stått og sett fra maleri til maleri og fra ansikt til ansikt. Ved Svanhilds ord utbrøt hun: «Hør på den nye tid! Det er den som har ordet! Vi andre må bare prøve å forstå . . . Jeg tilstår at jeg synes det er vanskelig . . .»

Det blev almindelig opbrudd fra Blåsalen, men Estrid kunde ikke straks gå til ro, hun blev sittende foran peisen på Stupet og gjennomgå inntrykkene fra denne aftnen . . .

Det hadde vært en hvile for alvor å dukke ned i dette miljøet igjen . . .

Estrid skulde til å rake glørne sammen på peisen da hun stanset, det gikk op for henne med ett at hun så på alt her med nye øine! Hadde hun egentlig noen gang forstått det, innenfra? Hadde hun ikke egentlig gått her döv og blind, når det ikke gjaldt henne selv og alt hennes?

Hvad gjemte sig under denne rolige overflaten? Hvad var det som fullbyrdet sig innerst inne i disse menneskene? Kjempet de noen gang for livet, var de noen gang ute på de mange favners dyp?

Hun undret.

VI

Estrid kom hjem fra en tur i skogen og fant et brev på bordet. Fra Clas Bryn.

«Jeg har forgjeves søkt Dem i Deres hjem i Oslo, hvor jeg fikk Deres nuværende adresse. Kan jeg få en samtale med Dem? Det gjelder en sak av høieste viktighet for mig.

Jeg reiser til Vigum iovermorgen og vilde gjerne, om mulig, få treffe Dem etter ankomsten samme aften.»

Næste dag banket det på døren, det var Clas Bryn.

Estrid hadde sett ham for år tilbake nede hos sin søster og svoger blandt barnas kamerater, og lagt merke til den bleke pukkelryggete gutten med de vakre øinene og det sørgmodige uttrykket.

Allikevel overrasket han henne, da han i skumringen kom inn i stuen på Stupet.

Med det samme han hilste følte hun hvor vanskelig situasjonen var for ham, og for å avlede en smule tok hun ham med sig hen til altandøren og viste ham utsikten over dalen.

På vesthimmelen strålte Venus og en spinkel månebue over fjerne tinder, det var dette udefinerbare i luften som sa at det bar mot vår, som om jorden lå og ventet.

Med et utrop blev Clas Bryn stående og se, han glemte Estrid for noen øieblikk, bare drakk inntrykkene inn.

Hans hode tegnet sig mot aftenhimmelen. Estrid så en svær, askeblond manke, en høi panne, en frem-springende, krum nese og en på en gang følsom og fast munn med et drag av smerte. Men det merkeligste var allikevel øinene. Det var ikke bare det at de lå dypt i sine hulninger som om han nylig var kommet op av en svær sykdom, det var selve uttrykket som var så frapperende, glimtet, flammen i et blikk, som på engang så og ikke så — nu forstod hun det uttrykket av Eva! Hun hadde en besynderlig følelse av at han hele tiden så noe utover og bakenfor det hun selv så. Ikke noen slags dikterisk overspent-het, men akkurat dette at hans egen verden fulgte ham hvor han gikk og stod, at det var som han så inn i veldige, usynlige horisonter.

Estrid så noen slanke, vakkert modellerte hender og konturene av en slank ung skikkelse, pikkelen kunde såvidt skimtes under frakken, hatt og hansker holdt han i hånden.

Han vendte sig mot henne, halvt undskyldende: «Det er mitt første møte med Norge. I Oslo og på reisen hit op var det tåke — slik følte jeg det iallfall. Det var det forresten også på hele reisen fra Paris, vi undgikk så vidt en kollisjon med en annen norsk damper i Nordsjøen . . .»

De slo sig ned foran et flammende bål på peisen.

Estrid satt og betenkte sig litt, så sa hun nølende:

«Jeg forstod Eva slik at De ikke kom hjem fra Frankrike før til sommeren —?»

«Det var også bestemmelsen. Men da dette med Eva kom på, og jeg så annonsen om hennes død i norske aviser der nede, kunde jeg ikke holde mig i ro, jeg måtte hjem, ha nærmere rede på tingene. Jeg skrev straks til Kåre Storm og fikk et fattig brev-

kort fra ham med det lakoniske svar at Eva var død i Deres hjem i Oslo. Det var alt.»

Det blev en stunds dyp taushet.

Clas Bryn fortsatte med senket hode:

«Jeg hadde skrevet til Kåre og sagt når jeg kom til Oslo, og at jeg vilde opsøke ham. Jeg fant en låst hybel og ingen hjemme. Vertinnen sa han var bortreist noen dager, han hadde vært så rar i det siste, søvnløs og slikt. Da jeg heller ikke fant Dem hjemme, tok jeg en rask beslutning og drog hitop, det er noe jeg må ha klarhet over, noe jeg ikke forstår . . .»

Heller ikke nu kunde Estrid si noe, det var et forpint uttrykk i hans ansikt som stanset henne.

Så kom det i et voldsomt utbrudd: «Det er Eva det gjelder, jeg har elsket henne i alle disse årene! Og det er noe jeg ikke forstår her, det er noe som gjør at jeg spør mig selv om jeg har noen del i det som er skjedd, om jeg kunde forhindret det . . .»

Han begravde ansiktet i hendene.

«Jeg går fra forstanden om jeg ikke får klarhet! I alle disse månedene har jeg følt det som om hun ropte på mig, trengte min hjelp! Det nyttet ikke hvor meget jeg sa til mig selv at jeg var en narr, som innbilte mig slikt! Det nyttet ikke at jeg sa til mig selv at jeg hadde hugget alle broer av mellom henne og mig, at det var ingen vei tilbake til henne. Innerst inne visste jeg, natt efter natt — for det er da man ser klarest — at hun trengte mig, at hun trengte min hjelp.»

Clas Bryn stanset litt, før han fortsatte: «Og jeg gjorde ingenting for å komme henne til hjelp. Jeg lot mig baste og binde av noe jeg kalte mitt eget «æresord» til henne. Som om noe som helst burde stanse en når det gjelder å hjelpe et menneske i

den ytterste nød! Jeg sviktet henne, da hun bitrest trengte mig. Det forstod jeg først da jeg leste om hennes død. Da fikk jeg visshet — om det jeg selv lenge hadde visst!»

Igjen holdt Clas Bryn inne noen øieblikk, så kom det i et nytt utbrudd: «Så paradoksalt hjelpeløse er vi mennesker, vi er de hjelpeløseste av alt som er skapt! Og Eva mer enn noen annen jeg har møtt, det er derfor jeg føler mig som en feig usling, en forræder!»

Det blev så stille at Estrid kunde høre sitt eget hjertes slag.

Hvad var rett her?

Kunde hun våge å la ham få vite hele sammenhengen? Var det forsvarlig? Slik han hadde det nu?

Om litt fortsatte han: «De undrer Dem vel over at jeg snakker så like ut til Dem? Men det er noe som sier mig at jeg kan det, og at De kanskje er den eneste som vet virkelig beskjed. Av Eva selv vet jeg hvor nær De stod henne. Jeg ber Dem, la mig få vite hvad De vet . . . Hvad drev Eva i døden? Hvad døde hun av?»

Uten ord forstod Estrid med ett den angst han gikk og bar på, at det kunde være hans barn som hadde forårsaket Evas død. Nu fikk det stå til!

«Clas Bryn, jeg kjenner alt som har skjedd mellem Eva og Dem. Eva har selv fortalt mig det gjennom brev. De har ingen del i hennes død, Eva døde efter en fosterfordrivelse. Hun hadde levd med Kåre Storm det siste året. Men da det gjaldt, stod hun ganske alene, selv jeg forstod ingenting.»

Clas Bryn blev askegrå.

«Det er noe slikt jeg har følt på mig hele tiden . . .»

Ordene kom langsomt som han hadde ondt for å få dem frem.

Han reiste sig, tungt og besværlig, gikk over mot altandøren og stod der lenge og så ut, halvt vendt fra Estrid. I skjæret fra peisen kunde hun se hvordan hans hender åpnet og knyttet sig, som i hjelpeløs vånede.

Med ett lo han og grep om stolryggen foran sig.

«Ikke noe under at Kåre Storm ikke vilde se mig! Han er vel i helvete, han også!»

Så vendte han sig mot Estrid:

«Vil De fortelle mig hvad De vet?»

Det var tindrende klar stjernehimme da Clas Bryn sa farvel og gikk, med Evas brev varsomt gjemt i brystlommen.

Han, fremfor noen, hadde rett til dem, tenkte Estrid.

Han tok dem med til hytten sin en mils vei oppe i fjellet, han skulde være der i ro til over påske.

VII

AV ESTRID CLEVES DAGBOK

Kan noen få dagers konstrasjon og ensomhet, vekk fra mennesker, gjøre så stor forandring? Det er som jeg skulde vært borte i år, ikke dager.

Det er som jeg ser på verden med nye øine, for første gang. Inntrykkene springer rett på mig, med voldsom intensitet, av mennesker, av situasjoner.

Slik har det enda aldri vært for mig.

Det eneste som hjelper, er å skrive sig fri fra dem.

Er det den gamle drømmen om å skrive bøker som slår ut på denne måten? Jeg vet ikke. Jeg bare vet at jeg må.

Det er som hver minste ting har fått en skjult mening som jeg må ha tak i, derfor er jeg glad for dagboken, det føles som jeg trenger den mer enn noengang før i alle de årene jeg har hatt den. Nu trenger jeg den for etterpå å kunne vende tilbake til det jeg ser og oplever, kanskje er det nettop linjen, sammenhengen i dages begivenheter, som vil gi mig den klarheten jeg søker?

Som jeg nu må ha. For nu er mørket der igjen.

Jeg nekter ikke for at jeg klamrer mig til inntrykkene, bokstavelig talt for å redde livet. Det er som jeg klatrer opover stupbratte skrenter, og rett under mig har brådypet åpnet sig, op mot mig stiger brusert fra et hav, lidelsens hav, min egen og — andres!

Jeg har en mistanke om at det som holder på

å skje med mig, er dette at jeg gjennom Evas skjebne for alvor begynner å få øinene op for andres lidelse. Selv om det tidvis kan gjøre smerten intensere, til det utholdelige, føles det allikevel som en stor befrielse. Hvorfor, har jeg enda ikke ganske klart for mig.

Det er så meget jeg enda ikke skjønner, næsten alt. Men jeg staver mig da frem.

Og en ting begynner jeg å forstå: At det er gjennom lidelse vi blir seende. At verden blir ny for oss. Hvorfor er vi da så bange for den, vi blindfødte? Er det ikke bedre å få øinene åpnet enn å famle sig frem i mørke?

— — —

Ja, ja, ja, det er så vidt båten bærer. For nu er jeg i et lite nøtteskall på et stort, svart hav. Jeg hører det dunker mot plankene.

Andre ganger klatrer jeg opover skrenten, med havet dypt under mig.

Jeg vet ikke hvad som er verst.

— — —

Jeg ser det nu, jeg har vært feig og gått unda og ikke våget å ta smerten op og leve den gjennom, derfor har jeg ført et skinnliv i disse årene.

Leve gjorde jeg bare når jeg arbeidet på det store, uavsluttede verket til Eskild, og de korte stundene jeg var sammen med Øivind, som blev mer og mer lik Eskild i utseende.

Hele den øvrige verden med all sin lidelse og alle sine problemer var død for mig, og i mig var det noe som var dødt, jeg kunde merke det best når jeg var sammen med Øivind, skjønt jeg prøvde å skjule det.

Det var først din ulykke, Eva, som vakte mig.

Så meget skulde til.

Der har du levd og kjempet like ved siden av mig — uten at jeg merket noe.

Det er dette som har gjennomrystet mig, og åpnet mine øine for hvor bunnegoistisk jeg hadde forankret mig i mig og mitt, uten føling med andres nød.

Det er som det er trukket et forheng til side, hele tilværelsen har skiftet form for mig, jeg skimter plutselig mitt eget ansvar for alt som skjer!

Bak problemet Eva og hennes skjebne holder det på å stige frem et annet problem. Det har øiensynlig skjedd en forskyvning av forholdet mellom kjønnene. Av hvilken rekkevidde og med hvilke konsekvenser — egentlig, når man eftergår tingene, ikke bare bedømmer overflatefenomener?

Jeg opdager at jeg på dette område overhodet ikke har tenkt, bare uten videre godtatt tingene som de er.

Det må være farlig å være så lykkelig som jeg har vært, jeg har tatt lykken mellom Eskild og mig som en selvfølge og ment at alle andre hadde det likedan, eller kunde ha det likedan . . . jeg har sovet sødelig, og gløttet jeg en og annen gang på øinene, hadde jeg skylapper på!

Som nu Margrete forleden dag da hun fulgte mig hjem til Stupet og vi blev sittende foran peisen og snakke sammen, til slutt om Eva. Jeg nevnte Evas skjebne for henne, det aller nødvendigste, det som kunde være nyttig for henne å vite som selv var mor, og selv hadde unge døtre.

Margrete satt målløs først.

Så begynte hun å snakke, og hun hadde ikke sagt mange ordene, før det gikk op for mig at det

jeg hørte var — hvad skal jeg kalle det? . . . en slags grammofonplate?

Som vår tids foreldre, flesteparten av dem, iallfall av den litt eldre generasjon, lirer av hver gang det er noe som står på med barna. Jeg kjente det igjen, ord for ord, fra avisartikler og fra diskusjoner, og fra en og annen mor jeg omgås med. Det var bare det at nu lød disse ordene noe nær parodiske i ørene mine, var det lesningen av Evas brev, hele Evas skjebne som hadde avdekket for mig avgrunnen mellom foreldre og barn, hvor uforstående de fleste foreldre står nu til dags hvor det gjelder barnas virkelige problemer?

Enda hører jeg Margretes ord for mig: «Jeg skjønner mig ikke på ungdommen nå tildags! Jeg skjønner ikke den nye moralen de skriver så mye om i avisene, den leder bare til sorg og ulykke. All denne seksualiteten, all denne tøylesløsheten kommer aldri til å skape en sund slekt. Det bærer den gale veien, skal de ture frem som de gjør nå. Nei, selvbeherskelse må det til, nå som før, selvtukt og og selvdisiplin, ungdommen må lære —.»

På min bemerkning om at saken kanskje ikke lå fullt så enkelt til som hun trodde, det var flere ting som tydet på det, svarte Margrete: «Jamen det er da enkelte ting vi aldri kommer utenom. Gamle og prøvede moralbud, for eksempel!»

«En ting er jeg glad for,» la hun til, «og det er at alle disse moderne idéene ikke er nådd hit op i dalen, iallfall ikke så vidt jeg vet. Det er naturligvis mye lettsindighet blandt ungdommen, som det alltid har vært, mye kyssing og klining i krokene på fester og alt slikt, men mine barn er da iallfall ikke smittet av denne galskapen i tiden — gudskjelov!»

Da jeg ikke sa noe, fortsatte Margrete, trygg på sitt: «Stein er jo ikke stort mer enn gutten enda, og Bjørg lever i sin egen verden, hun vil ikke gifte sig, sier hun, for henne er det denne kunsten først og sist, og har alltid vært det. Hun har en hel del kunstnervenner som hun omgås med, men noen slags erotikk tror jeg knapt det er. Og skal det ikke bli heller, såsant det står til mig. Jeg advarer henne jo sent og tidlig, som min plikt er.»

Jeg har mine tvil ved disse ordene til Margrete.

Tidsatmosfæren kan ingen verge sig mot, den trenger sig inn overalt. Ingen kan være sikker lenger.

— — —

En ting er jeg blitt klar over. Jeg må prøve å ta op problemene, alle dem jeg har latt ligge, jeg må til bunns i tingene. Jeg begynner å forstå det nu, jeg må prøve å se dem som de er, ikke som jeg gjerne vil de skal være, eller som jeg tror de er.

Og ikke minst må jeg til bunns i det som har hendt Eva. Det aner mig at alle vi som lever idag i større eller mindre grad er meddelaktig i at slikt kan skje.

Denne tiden her oppe i ensomheten har egentlig vært en eneste pine, for Eva står for mig natt og dag. I disse nettene og dagene har inntrykkene og begivenhetene bunnfelt sig, og de brenner mig i sjelen.

Jeg gjør oprør mot dem.

Det må være noe galt et sted, jeg vil finne ut av hvad det er, jeg vil forstå tingene.

Det er på tide!

VIII

Var det ikke noen utenfor huset?

Estrid så op.

«Forstyrrer jeg?» Bjørg stod i døren.

«Jeg ønsket nettop at noen skulde se innom. Hvor hyggelig, sitt ned!»

Bjørg slo sig ned i den andre lenestolen, hun så trett ut.

«Jeg har arbeidet i hele dag med noe jeg ikke har fått til. Jeg fikk lyst til å lage en byste av Clas Bryn etter hukommelsen, jeg har aldri sett et så fengslende hode. Jeg skal si dig, jeg kjenner ham litt, helt fra tiden i Paris, han vanket en del i kunstnerkretser der nede . . .»

«Er det lenge siden?»

«Det var kort før jeg blev syk, jeg arbeidet feberaktig dengang, det var som jeg følte på mig hvad som skulde komme.

Helt siden da har jeg hatt lyst til å modellere ham. Jeg tror jeg kunde lage en fin byste der. Jeg studerte ham ganske nøie, skal jeg si dig, dengang i Paris for to år siden. Det var ikke så langt fra at han gjorde lykke der nede den våren. Han har jo også en ganske særegen charme, til tross for pukkelen . . . det syntes tydeligvis fler enn en av damene, ung og elegant som han er.»

Bjørg holdt inne noen øieblikk før hun fortsatte, langsomt, eftertenksomt:

«Men det rare er at det prellet fullstendig av på ham . . . lot det til. Han behandlet alle likt — med utsøkt høflighet, men heller ikke mer, ingen fikk egentlig kontakt med ham, heller ikke jeg. Vil du tro at enda har jeg ikke hatt mot til å be ham op på Blåsalen og vise ham arbeidene mine, skjønt han har overnattet på Vigum flere ganger. Og jeg tør slett ikke be ham om å sitte for mig. Derfor har jeg slitt med bysten av ham helt på egenhånd. Men jeg klarer det ikke! Det er noe jeg ikke får tak i, noe jeg ikke kan definere, noe ubegripelig noe . . .»

Bjørg senket hodet, men vendte sig så ivrig mot Estrid.

«Jeg holdt på å gi op det hele da det plutselig gikk op for mig hvem han ligner — Leopardis byste på Monte Pincio! Den bysten jeg aldri blev trett av å vende tilbake til. Også han var pukkelrygget, også han var dikter og — ulykkelig.»

Estrid blev interessert.

«Mener du han er ulykkelig?»

«Det kan en da se med et halvt øie, hvis en har den minste livserfaring.»

Det blev en stunds taushet.

Det knitret fra bålet på peisen, det hven rundt huset, det var blåst op til snestorm.

Som hun satt der i ildskjæret med den blendende hvite huden, den friske farven i kinnene og det rødblonde håret i bølger over en lav, bred panne, så Bjørg så ung og uprøvd ut at Estrid uvilkarlig sa: «Du nevner livserfaring, den kan du vel med dine fire og tyve år ikke ha så stort av selv?»

Bjørg sendte henne et halvt medlidende blikk.

«Du tenker akkurat som mor. Men til mor kan jeg ikke snakke like ut som til dig, det er nytteløst

med henne, jeg har prøvd, men hun forstår ingenting. Dere glemmer nok begge de årene nede i Paris fra jeg var atten til jeg var to og tyve. Tror du en ung pike er alene i Paris i mer enn tre år uten å gjøre sine erfaringer?»

Estrid så overrasket på henne og sa hurtig: «Nei selvfølgelig. Hvordan kom du egentlig dit ned?»

«Jeg tvang mig hjemmefra dengang. Jeg holdt det ikke ut lenger. Da doktor Nielsen fikk stipendiet og skulde til Paris med kone og barn, fikk jeg være med nedover for å passe barnet, fruen var ikke sterk. Det var jo bare en eneste ting jeg vilde, skulptere. Men foreløbig måtte jeg passe barn!»

Om litt fortsatte Bjørg:

«Det gikk ikke i lengden med den doktoren, jeg har aldri likt ham. Konen blev syk og jeg fikk ikke gå i fred for ham . . .»

«Hvad gjorde du så?»

«Jeg tok en annen post. Hos en fransk familie. Det blev helt umulig. Der kurtiserte både far og sønn mig når fruen ikke så det, og de var begge to like motbydelige . . . Det var nettopp der i huset jeg blev kjent med en fransk maler som var veldig flink. Jeg hadde kommet i snakk med ham en gang monsieur og madame ikke var hjemme, jeg fortalte ham at jeg var fra Norge og hadde reist til Paris fordi jeg vilde bli billedhugger. Vi snakket også om situasjonen der i huset, han hadde øieblikkelig oppfattet den, og enden blev at jeg skulde prøve å slå mig gjennom som modell, han vilde anbefale mig til andre malere også, sa han.»

Estrid så forbløffet på henne.

«Vet mor dette?»

Bjørg rystet på hodet.

«Er du gal? Tror du hun vilde forstå noe slikt? Nei, så tåpelig var jeg ikke. Det vilde betydd at jeg måtte reist hjem på flyvende flekken. Og jeg vilde bli, det var det eneste jeg visste, jeg vilde sette mitt igjennem, koste hvad det koste vilde!»

«Og det — kostet?»

«Jeg vil ikke akkurat si det. Livet som modell var egentlig interessant. Og jeg følte meg hjemme i kunstnerkretser fra første øieblikk. Til Italia kom jeg meg også. Naturligvis sultet jeg en del, og naturligvis hadde jeg en del vanskeligheter, men jeg blev da til slutt antatt som elev av en av Frankrikes største billedhuggere og arbeidet for ham i over et år, før de fordømte lungene mine tvang meg hjem . . .»

Estrid satt og tenkte en liten stund før hun stilte sitt neste spørsmål, hun følte sig en smule forstumlet og desorientert.

«Og i mellemtiden gjorde du dine . . . dine erfaringer?»

Björg så på Estrid.

«Selvsagt, selvsagt vilde jeg lære livet å kjenne. Det var ting jeg vilde til bunns i. Så snart jeg kom for mig selv, blev frank og fri, tok jeg mine erfaringer.»

«Hvad mener du egentlig — med «erfaringer»?»

Björg så overbærende på henne.

«Hvor tungnemme dere er, dere av den eldre generasjon! Jeg mener naturligvis at jeg ikke uten videre kunde la en viktig side av livet bli liggende uprøvd. Og neste gang da en mann gjorde kur til mig, undgikk jeg ham ikke, som jeg hadde gjort før. Jeg valgte min partner med omhu, med mine planer hadde jeg ikke råd til å ta noen risiko. Han var en del eldre enn jeg, da er man langt tryggere . . . Du har

kanskje gjettet dig til at det var den maleren jeg først satt modell for, det blev ham. Han var fin, og han var god mot mig, forsiktig, og full av omsorg. Han visste ikke at det var første gang for mig, ellers hadde han kanskje hatt betenkeligheter, du tror ikke hvordan han var slik. Men jeg sa ingenting, jeg var kommet til et punkt da denne erfaringen var blitt nødvendig for mig, rett og slett . . .»

Det gikk rundt for Estrid, der hun satt, dette kom vel uventet på henne — Bjørg, som hun trodde vel forankret i sin kunst, uten tanke for noe annet!

Den gamle historien en gang til: Døv og blind, døv og blind . . .!

Allikevel kunde hun ikke bare sig for å si: «Men Bjørg, gjorde du det uten kjærlighet?»

Bjørg møtte rolig Estrids blick.

«Selvsagt. Jeg har enda til gode å bli forelsket. Jeg ser altfor klart til å kunne bli det. Men derfor avskjærer en sig ikke fra livets erfaringer. En tar dem. Av og til er det en ganske strevsom ting som gir en liten glede, men av og til blir denne nære menneskelige kontakten til virkelig rikdom for en . . .»

Bjørg snakket ikke til Estrid lenger . . . det var som hun satt og snakket til sig selv.

Så tok hun sig plutselig i det og vendte sig til Estrid:

«Du undrer dig vel over at jeg snakker så like ut til dig? Men hvis du visste hvad det vilde si å ut og å inn å måtte tie med alt, ikke kunne være sig selv, ikke kunne være opriktig, ikke kunne leve ut fra det som er sant for en! Undertiden har jeg trang til å rope tingene ut der hjemme, ryste dem i deres sløvhet og selvsikkerhet: Dere tar feil!

livet er ikke slik som dere innbiller dere, ufritt og og stygt og syndefullt! Livet er fritt, livet er vakker, og den ting dere kaller synd finnes ikke! Livet er hvad dere gjør det til. Og dere har fylt det med frykt og synd og skyld, og gjort det som skulde være det fineste og vakreste mellom to mennesker til noe stygt og forkastelig, det er det dere har gjort!»

Björg slo hendene for ansiktet og stønnet.

«Jeg er syk av det, Estrid, jeg holder det ikke ut lenger! En vakker dag sier jeg fra der hjemme!»

Efter en stund fortsatte hun:

«Tror du ikke at far og mor holdt på å ødelegge forholdet til Magne også? Alltid fulgte de oss med de vaksomme øinene sine, alltid så vi mishaget og frykten og fordømmelsen der. Naturligvis var vi forsiktige, det var vi nødt til å være, med far og mor gående der på hver sin kant! De sa lite eller ingenting, det var de altfor redde og usikre til. Men det som fyller atmosfæren hjemme, det kan ta knekken på en. Verst er det med mor. Magne var mest redd henne. Han er så veldig følsom slik. Og for ham var det første erfaringen . . . den betydde så meget for ham, for meget, sa jeg ofte til ham. En kan simpelthen ikke engasjere sig slik — om en vil være fri!»

«Fri?»

«Ja, et fritt menneske. Det er jo det en vil bli! Tvers gjennom alt!»

Björg vendte ivrig ansiktet mot Estrid. Så forandret hun uttrykk med ett.

«Men du verden, hvor vanskelig det er! Å være fri, mener jeg. Hvad jeg enn gjør, blir det konflikter. Lar jeg tingene gå sin gang, svinger jeg med i dragsuget, i stemningene, er jeg ikke fri lenger.

Og reiser jeg mig og vil gå ut av leken en stund, blir det konflikt av det også. Jeg vet undertiden ikke hvad som er rett! Du tror ikke hvor vanskelig det er . . .»

Vinden tok et nytt tak i huset, så det rystet, men Bjørg merket ingenting. Hun satt og så inn i ilden og fortsatte med lav stemme:

«Vi var på karneval i nyttårshelgen nede på Skaug, Stein, Magne og jeg. Da vi kom hjem blev Magne og jeg sittende foran åren i Blåsalen, vi hadde ikke lyst til å legge oss straks. Vi satt i draktene våre, og du tror ikke hvor praktfull Magne var den kvelden, du skulde sett ham! . . . Da var det der, med ett, det som er sterkere enn alt . . . som gjør oss til agner i stormen. Mor og jeg hadde nettop hatt et slags oppgjør den formiddagen, og det var noe hun sa som gjorde mig hård, slik at da dette kom over oss med ett, reiste det sig noe i mig som sa nei! Jeg vilde ikke dennegang, jeg vilde by det tross! . . . Bare med blikket tvang jeg Magne til å gå ut av rummet, men jeg kunde føle hvor forundret og oprørt han var over det. Han gikk tvers over gangen og inn på sitt og Steins værelse. Halvt sanseløs fulgte jeg efter, så langt som til dørkarmen. Foran den lukkede døren blev jeg stående, syk av lengsel. Men dennegang vilde jeg ikke. Ikke, ikke! Jeg vet ikke hvor lenge jeg stod der. Matt og elendig kom jeg mig i seng og sovnet straks. Vil du tro, det tok oss mer enn en uke å komme over det? Vi trettet og var uvenner og hadde det vondt. Det var som jeg hadde demmet op for noe som skulde hatt fritt løp, noe levende. Så hvad en enn gjør, blir det vanskelig.»

Bjørg så ned, liten og ulykkelig.

Estrid sa fort, som for å komme forbi noe hun

ikke riktig forstod: «Men nu blir det vel til at dere gifter dere allikevel?»

«Gifter oss? Aldri i verden! Tror du jeg vil binde mig til noen enkelt? Tror du jeg vil begrense livet på den måten? Aldri. Nei, livet er rikere enn som så. Hvordan kan jeg love noe jeg ikke vet om jeg kan holde? Hvordan kan jeg vite i forveien hvilken retning Magnes og min utvikling kommer til å ta? Hvordan kan vi forplikte oss på forhånd? Det kan en da ikke — hvis en vil være ærlig? Og da Magne spurte mig om jeg kunde tenke mig å slå mig ned i Bergen og gifte mig med ham, hvis han fikk den posten han håpet på ved tegneskolen der borte, svarte jeg ham: Hvad har jeg i Bergen å gjøre? Nei ekteskapet det er for mig selvoppgivelsen. Jeg kan ikke gå inn i det!»

Estrid satt og holdt sig fast i stolen, det føltes som hun var med på noe av et ragnarokk! Hun hadde nok hørt og lest om disse tingene, hadde fulgt med i diskusjonen i aviser og tidsskrift om den «nye moralen», men det hele hadde på en måte ikke angått henne — helt til den kom, katastrofen med Eva.

Og nu rykket problemene henne like inn på livet igjen, gjennom Bjørg. Var det på denne måten moderne ungdom raserte grunnen for å kunne bygge fra nytt av?

Bygge hvad?

Hun måtte visst ha snakket høit, for Bjørg så forundret på henne. «Jeg forstår dig ikke! Hvad mener du? «Bygge hvad?»»

«Jeg mener, hvad vil dere egentlig bygge op av dette?»

«Det skal jeg si dig — en verden med frie, natur-

lige og derfor lykkelige mennesker. Det er det vi vil!»

Estrid satt og tenkte før hun sa noe. I øieblikket følte hun skrekk, hun tenkte på om det hadde vært Lillen, som sa disse tingene til henne.

«Men er du ikke redd for å leve på denne måten? Det må da være en dødsseilas!»

«Redd? Nei ikke egentlig! Er det ikke bedre å legge ut på det fri, åpne havet, enn å bli liggende fast i en bakevje? Dessuten, den som ikke våger, om det gjaldt, å kaste sig ut i havet, lærer aldri å svømme!»

Bjørg hadde reist sig og så trossig på Estrid. Trettheten var som strøket av henne. Så forandret hun uttrykk.

«Takk for ikveld. Det var sandelig godt å få snakket ut engang, det var som jeg holdt på å sprenge! Jeg kommer snart igjen, hvis jeg får lov?»

Estrid lyste henne ut av døren og henover veien et stykke.

Det siste hun så av Bjørg var da hun svingte inn av porten til Vigum, mens et vindkast svøpte henne inn i en sky av frisk, kjølig sne.

Eftertenksom gikk Estrid tilbake til Stupet og slo sig ned ved peisen igjen, overveldet.

Så lite visste en altså om dem en trodde en kjente til bunn, som har vokset op like for ens øine, som en har stått nær siden de var barn!

Så bitterlig alene er altså menneskene, kanskje allermost de som er unge idag!

Hvordan kom det?

Var det fordi hun savnet Magne som nu er reist for godt, at Bjørg søkte ned til henne iaften? Hadde

hun trang til å snakke ut med noen? Eller hadde hun slett ikke tenkt å si henne noenting, hendte det ganske uforvarende i samtalens løp at en dør blev skjøvet til side, og hun fikk se inn i noe hun ikke hadde tenkt sig?

Dette var altså den verden moderne ungdom levde i — hun var visst tungnem, tross Eva, og hvad hun og hennes skjebne hadde avdekket for henne! Men det var også noe helt annet å få den helt inn på livet enn bare å ha enslags intellektuell forestilling om den sånn i det blå. En leser jo om disse tingene, men det angår en ikke . . . før en plutselig en dag står like foran brådypet!

Estrid rykket stolen nærmere ilden.

Og nu Bjørg. På den ene siden, den sterke, primitive umiddelbarheten — som gjorde dette fri livet mulig for henne — og på den andre siden den strenge intellektuelle prøvelsen av tingene, for den var der nok også.

For en konflikt i et slikt sinn!

Estrid så frem for sig.

Bjørg slektet nok på sin far, hun husket hvordan det brøt i Olav som ung og hvor splittet også han var.

Og nu møtte hun det samme i Bjørg, hun gikk tungt i det, akkurat som faren, men det var noe av den samme reisningen, den samme grenseløsheten, hos henne som hos ham, noe i slekt med fjellvidden og tindene . . .

Estrid smilte, et ironisk lite smil.

Og hun som trodde her ingenting hendte! At hun skulde få en rolig eftertankens tid her oppe, i sin hermetiske lille forestillingsverden, og så feide livets eget pust inn i alt nipset hennes og slo det over ende, for det var visst det som holdt på å skje.

Først Evas brev. Så Clas. Og siden Bjørg. Dette var glimt av livet slik det leves og gjennomkjempes idag, i forsøk på frisk seilas, og i — bakevjene.

Estrid tok sig i det med ett.

Hvad var det egentlig hun satt og tenkte —?

Det vellet plutselig op i henne en sterk reaksjon efter denne samtalen med Bjørg.

Det var noe som ikke stemte.

Hennes egen erfaring gikk i virkeligheten stikk i stev mot Bjørgs måte å leve på!

Hvad visste Bjørg om kjærlighet?

Gå disse tingene igjennem uten å elske, hvad kunde det gi et menneske?

IX

Det hadde blåst op til snestorm.

Estrid Cleve gikk op og ned i peisestuen på Stupet.

Hun stanset foran vinduet og så ut i halvmørket.

Dalen stod i en eneste røik av tung, gråhvit sne, den la sig i fonner tvers over veiene og op mot husveggene, like op under takskjegget, enkelte hus var helt nedsnedd, så folk måtte grave sig vei frem til husdøren, i manns minne hadde det ikke gått slikt uvær over dalen.

Også Stupet var nær ved å bli blokert av sneen, idag var det tredje dagen stormen raste. Stein kom på ski over til henne et par ganger om dagen og prøvde å holde en sti åpen til Vigum, men det hjalp ikke henne stort, hun hadde forkjølet sig den første uværsdagen, og nu måtte hun holde husarrest.

Estrid tok sig til hodet, det var som det skulde sprenges. Hvileløs gav hun sig til å gå op og ned på gulvet igjen.

I et slikt uvær var det Eskild gikk ut i natten for aldri å vende tilbake mer . . .

Hun stanset tvert.

Hvad var det?

Hun kjente hvordan alt i henne reiste sig mot smerten, hun vilde ikke inn i den. Hun tok sig til hodet igjen og kjempet fortvilet mot alle minnene som presset på.

Så plutselig lot hun armene falle rett ned.

Hvad nyttet det? Hun måtte så gjennom det likevel.

Og nu visste hun bare en ting: Denne gang vilde hun ikke flykte. Denne gang vilde hun gjøre det hun aldri før hadde våget, hun vilde gå det altsammen igjennom, dag for dag og stund for stund, den tiden for tre år siden, da Lillen gikk bort, og derefter Eskild.

Estrid var blitt blek.

Hun satte sig tungt ned, all motstand var borte, men den var der, en sterk, indre spenning — hvad vilde komme nu?

Hun satt ganske stille og ventet på det som skulde skje, stille og åpen . . .

Hvorfor kom det, alltid på nytt, uløselig sammenknyttet med tanken på Lillen, minnet om den tiden hun bar henne under hjertet? Den lykkeligste tiden hun noen gang hadde hatt! Alt med Øivind hadde hun gjennomlevd, mer eller mindre ubevisst, året før. Det var først da hun holdt ham i armene sine at det for alvor gikk op for henne hvad det var for et under hun stod midt oppe i . . .

Og da hun igjen skulde ha et barn, var hun glad, hun ønsket å oppleve det underet på nytt.

Hun prøvde å følge hvordan det lille barnet grodde i henne og foldet sig ut, et lite frø som hun skulde gi ly og vekstbetingelser.

Hun forstod alle ting på en ny måte, fjellet i hvis dyp krystallen bygget sig op, epletreet som vugget de blekrøde blomstene sine mot vårhimmelen, dyremoren som verget ungen sin . . .

Estrid gjorde en uvilkårlig bevegelse, som om hun hadde et barn i armene. Hun satt urørlig, med

lukkede øine, hun tenkte på Lillen op gjennom årene, igjen var det som hun levde med i en naturprosess: Et liv som foldet sig ut under uendelighetens himmel.

Ja, Lillen var som et ungt tre, mettet av liv og kraft, som løftet sine knopper mot solopgangen! Høi og slank vokste hun sig, full av livskraft og humor, med et bråmodent alvor på dypet, det så ut som hun var eslet til det helt usedvanlige. Da — slo øksen til. Etter få dagers heftig sykdom, var det forbi!

Estrid tok et fast tak om begge stolarmene.

Igjen vellet den op i henne, den blinde, paniske lidelsen hun dengang gjennomlevde: Hun var dyremoren som man hadde revet ungen bort fra, nei, som selv var levende partert!

Føler alle mødre dette når ungen dør, kjød av deres kjød, blod av deres blod?

Hvad visste hun? Hun visste bare hvor uforberedt det rammet henne.

Estrid gav sig til å gå op og ned på gulvet, hun kunde ikke sitte stille lenger.

Det var først da den dumpe, paniske fortvilelsen begynte å gi sig efter besøket her oppe på Vigum, da dyremoren begynte å forsvinne og menneskemoren langsomt våknet til bevissthet, at det for alvor gikk op for henne hvad som virkelig var skjedd.

Hun husket novemberdagene med det pest-gule løvet mot den grå regnskodden, hun husket kvalen som slet i hjertetrevlene når mørket falt på og det gikk mot natten!

Dagen kunde enda gå. Den var full av ting en kunde gjemme sig bort i, støien fra gaten, telefonen som kimte, mennesker som kom og gikk. Eller en blomst i vinduskarmen som fikk et fantastisk streif av sol over sig.

Men natten, da mørket tetnet til, fire sorte vegger, hvor hun var innesperret med sig selv og ikke kunde slippe ut . . .!

Estrid stanset med ett, hun kunde ikke holde gråten tilbake.

Hvor tålmodig Eskild var mot henne i hennes bunnløst egoistiske sorg! Hele vinteren igjennem prøvde han på alle vis å bære hennes byrder — som han alltid hadde gjort!

Estrid strøk tårene vekk og satte sig igjen, åndet dypt ut.

Til slutt kunde selv hun se hvor nedfor Eskild i virkeligheten var. Hun rådslo med doktoren som sendte ham til høifjellet i påsken. Selv skulde hun reise ned til Maria og Erik på prestegården i Sørlandsbyen, de trengte begge å være fra hverandre en tid.

Estrid blev sittende og se frem for sig.

Hun husket det så vel, hun fulgte Eskild og Øivind på stasjonen den morgenen. Selv skulde hun med Vestlandsbåten samme aften.

Der stod Eskild i kupevinduet, oplivet ved tanken på reisen, høireist og vakker, som første gang de møttes.

Også denne gang søkte hans øine hennes i et blikk som sa alt uten ord. Han rakte impulsivt begge sine hender ut av kupévinduet og grep hennes to opstrakte, knuget dem, det lød en skarp fløite, toget satte sig langsomt i bevegelse.

Hun visste ikke dengang at hun hadde sett ham for siste gang . . .

Estrid reiste sig og blev stående urørlig og se inn i peisvarmen.

Enda så hun for sig avisene som nådde henne

påskeaften der nede på Sørlandet hos Maria og Erik, de svære overskriftene som fortalte at to unge studenter var kommet bort i snestormen på høifjellet skjærtorsdag, og at den enes far, professor Eskild Cleve hadde satt efter dem natt til langfredag i forrykende snestorm og at han heller ikke var kommet tilbake, at hjelpeekspedisjon var sendt ut, og at man ventet underretning fra den i løpet av lørdagen.

Estrid slapp bordkanten hvor hun holdt sig fast og sank ned i lenestolen foran peisen.

Hun husket hvordan hun nådde Oslo første påskedag og fikk vite at guttene var funnet i live påskeaftens morgen efter to døgn under åpen himmel, men Eskild var der ikke noe spor av.

Annen påskedags morgen nådde hun høifjells-sanatoriet. Fremdeles ikke noe spor av Eskild. Ny undsetningsekspedisjon var sendt ut da den første kom tilbake med uforrettet sak.

Hun fant Øivind i sengen, han hadde forfrosset den ene foten. Guttens fortvilelse var så stor at hun måtte koncentrere sig helt om ham, han mente han var skyld i ulykken, fordi han og Knut, kameraten, hadde gitt sig ut på fjellturen skjærtorsdag, tross værvarslene.

For noen fryktelige dager som fulgte, for en endeløs spenning mens de søkte efter Eskild: Hadde de funnet ham? Var han i live? Kanskje hadde han kommet inn på en seter, kanskje, kanskje . . .

Efter mer enn en ukes avsøking av terrenget og undersøkelse av alle setrer i miles omkrets, blev letingen opgitt «til våren når sneen tiner».

Det var efter kaffen sanatoriets direktør sa henne dette.

Hun hadde holdt sig tapper mens han snakket til henne, hun var helt følelsesløs, hennes hjerne var fullkommen klar og kald, og den dikterte henne alt hvad hun skulde foreta sig. Hun husket enda hvordan hun langt borte fra hørte sin egen stemme si:

«Takk, hr. direktør, så reiser min sønn og jeg nedover med morgentoget imorgen tidlig, gutten må tilbake til studiene, han kan ikke forsømme lenger . . .»

Klar og rolig gikk hun inn til Øivind og spilte sin rolle til ende, det måtte gjøres så lett som bare mulig for ham, så opskaket han var.

Øivind løftet hodet fra boken han satt og leste i, han blev hvit, da hun nevnte at de to jo ingenting kunde gjøre fra eller til i efterforskningen, og at det var best de reiste.

«Ja, kanskje det,» kom det næsten uhørlig. Hun hjalp guttene å pakke, de gikk inn og drakk te, de hørte Sindings a-moll symfoni i radio der inne i salongen med de få gjestene som var igjen, og så, endelig, slo befrielsens time.

Hun hadde sagt godnatt til Øivind, og låste sig inn på Eskilds værelse hvor hun hadde bodd disse dagene . . .

I all denne tiden hadde hun ikke orket å røre ved tingene hans, alt skulde være som han forlot det, når han kom igjen.

Nu var hun klar over det: Han vilde aldri komme igjen!

Hun visste ikke hvor lenge hun hadde ligget fremstupt over skrivebordet i blind, sanseløs fortvilelse, da hun reiste sig igjen.

Her ved dette bordet hadde Eskild sittet for få dager siden!

Hun så ham plutselig for sig, slik hun hadde sett ham ved skrivebordet de tusen ganger når han arbeidet på det store verket sitt. Lange stunder av gangen kunde han glemme sig bort, sitte og tenke, og så, med ett, fordype sig i skrivningen igjen. Hun husket den store stillheten som alltid var omkring ham — når han da ikke gikk hen til flygelet og spilte, som for å gi sine tanker form også i musikk.

Kunstner var han dypest inne, derfor valgte han vel også en grensevidenskap som arkeologien . . .

Var alt dette forbi?

Hadde øksen slått til enda engang, midt i sorgen efter Lillen?

Det følte som den satt i hennes eget levende hjerte, som hun måtte dø . . .

Der lå vidden foran henne, hvit og uendelig — og utforskkelig. Et eller annet sted over mot Elgskaret lå Eskild og sov den evige søvn, og hun kunde ikke nå ham!

Hun kunde ikke legge hodet hans i fanget sitt og stryke sneen vekk fra ansiktet hans og kalle ham til live.

Hun kunde ikke nå ham lenger med det hjertet var fullt av, og kjenne det lille trykket fra hånden hans som sa henne at han hadde forstått . . . Aldri mer. Aldri mer.

Dødstrett kom hun sig i seng efter at Eskilds og hennes eget tøy var pakket, alt undtagen det som lå på skrivebordet, hun kunde ikke røre ved det, ikke den natten, det var som å skilles fra det aller siste som enda levde efter Eskild!

Tidlig næste morgen blev skrivebordet ryddet, og for siste gang så hun utover den glitrende hvite sneen som gjemte Eskild . . .

— — —
Estrid kunde ikke sitte stille lenger.

Det var som iskulden fra fjellvidden enda en gang trengte inn over rummet til henne. Hun frisket på varmen og gav sig til å gå op og ned i peisestuen.

Hvordan kom de gjennom de ukene som fulgte, Øivind og hun? Hun visste det knapt.

Hun visste bare at hun måtte ta sig sammen for guttens skyld. Ikke det at han gav sig over, men nettop derfor. Hun kjente hans evne til å beherske sig, visste at han vocket henne uten ord, og at han ikke kunde bli kvitt forestillingen om at det hele var hans skyld.

Derfor var det en uendelig lettelse for ham da de ut i mai fant Eskild, ikke mer enn en halv times vei fra sanatoriet. Ski og ryggsekk hadde han på, han hadde stupt om av hjerteslag. På hennes bønn tok doktoren Øivind for sig og forklarte at Eskild efter all sannsynlighet vilde ha segnet om på stuegulvet, om han ikke hadde gjort det der ute på vidden efter en kort tur som ikke kunde skade ham.

Efter den dagen var gutten forandret, og da sommerferien kom fikk han følge dr. Mårtmann på en biltur til Jugoslavia og siden på fjellet.

Livet er barmhjertig, studiene og kameratene krevde sitt, og Øivind levde sitt liv videre, så noenlunde berget. Det var bare nu og da med lenger og lenger mellomrum, at hun merket sorgen hos ham.

Anderledes med henne. Selvopholdelsesdriften drev henne til å anlegge en rolig maske utad. Hun orket ikke menneskers velmente deltagelse, hun orket dem ikke inn på livet. Mange fant henne sikkert kald og følelseløs . . .

Men under overflaten levde smerten, dump og

halvkvalt. Selv i dagboken hadde hun ikke våget å la den skrike ut! Å, ingen som ikke selv har gått igjen-nem det, kunde sette sig inn i hvad det vil si at to som har levd livet sammen, slites fra hverandre! Millioner usynlige nervetråder hugget av, en levende strøm av kjærlighet og ømhet brutalt stanset!

Estrid blev stående foran verandadøren og så ut i natten.

Den som betydde alt for en — ja nu først visste hun det! — den som betydde mer enn noen av ens barn noen gang kunde komme til å bety for en, han forsvinner en dag for ens blick, han går ut av ens liv, og hun kunde ikke holde ham tilbake! Nu da Eskild ikke lenger var der, torde hun enda mindre åpne op for sorgen, da den efter den første døde, følelseløse perioden igjen begynte å slite i henne, tifold verre efter Eskilds bortgang.

Nu som før var nettene verst. Men nu var ikke Eskild der, som dengang efter Lillens død når hun ikke orket ensomheten lenger, men sakte rakte hånden ut bare for å røre ved sengen hans — og så ofte fant ham våken.

Dennegang fant hun sig bitterlig alene, alene i hele verden. Øivind var så ung enda, han måtte ikke ta skade, han kunde ikke bære byrden med henne.

Estrid så eftertenksomt frem for sig.

Det som holdt henne oppe var kanskje arbeidet på Eskilds store halvfullendte verk, som Eskilds elev dosent Møinichen nu påtok sig utgivelsen av sammen med henne. Hun hadde jo vært Eskilds sekretær gjennom alle år, hadde reist med ham under alle hans arkeologiske studier i Egypten, Hellas, Italia og ved British Museum, og han diskuterte stadig med

henne, ikke bare hovedlinjene, men detalj for detalj, slik han skimtet dem i store utsyn. Begge så de frem til den dag verket skulde være ferdig, et verk av internasjonale dimensjoner, skrevet på engelsk.

Efter sommerferien nede hos Maria og Erik gled hun inn i det jevne arbeidslivet igjen som Møinichens medarbeider, det var enda en fylde av innsamlet materiale å bearbeide, og hennes årelange klassiske og arkeologiske studier sammen med Eskild kom henne til nytte nu, da hun skulde prøve å rekonstruere hvad Eskild og hun hadde levd og åndet i de siste seks-åtte årene.

Hun dukket sig ned i sin egen verden, og, så godt hun kunde det, i Øivinds verden, mens han utviklet sig fra gutt til mann. Hennes veke og sky gutt var blitt til en lovende ung videnskapsmann som stod i begrep med å finne sig sitt eget forskningsfelt innen arkeologien.

Estrid følte med ett en varm bølge skylle gjennom sig.

Ganske umerkelig var det vokset frem en taus samfølelse uten mange ord mellem Øivind og henne.

Som Eskild kjente Øivind hvordan hun hadde det fra dag til dag, og med utrettelig omsorg prøvde han å være for henne det hun trengte — som Eskild!

Heller ikke han nevnte Lillens navn til henne, eller sin far — instinktivt forstod han at hun hadde sky for å røre ved den sorgen som brøt inn i deres liv.

Estrid stanset, i et glimt forstod hun for en demper det måtte legge på Øivinds liv.

Hun forstod det måtte bli anderledes, hun hadde ikke rett til å øve det trykket. Hun måtte begynne å se sitt eget ansvar her, det var på tide.

Mens Estrid stod der og hørte snestormen rase rundt huset med øket voldsomhet, følte hun en plutselig glede velle op i sig.

Hvad gjorde mørket, om det bare hjalp henne til å bli mer seende? La det komme!

Hun var ikke bange for det lenger!

X

En søndagsmorgen da Estrid nettop hadde begynt på frokosten, banket det på døren.

Det var Stein.

«Er mor her? Det er noen som vil treffe henne.»

«Mor gikk for vel et kvarter siden.»

Stein blev stående ubesluttet, som han hadde noe mer på hjertet, men betenkte sig.

Estrid så på ham. Hvor sky og steil han gikk omkring på Vigum, og hvor vanskelig det var å få et ord ut av ham! Og allikevel, så meget hadde hun skjønt at bak den muren han reiste mellom sig og omverdenen, kjempet et sinn som det var vel verd å stifte nærmere bekjentskap med. Skulde hun prøve å hjelpe ham på glid med et nøitralt og uopslitelig tema?

«Hvad tror du om været idag?»

«Det blir fint, det har frosset på inatt . . .»

Estrid så på ham igjen, det strømmet noe ut fra henne som Stein ikke kunde forklare sig, noe som gjorde at han følte sig lett til sinns . . .

«Da skal du vel op på vidden, jeg har forstått at den er det beste du vet?»

Stein lyste op i et smil.

«Det er det. En føler sig likesom så fri der.»

«Det skjønner jeg. Det må i grunnen være underlig å leve hele livet sitt i dalen her, mellom disse åsene og fjellene, dag ut og dag inn . . .»

Stein mørknet til.

«Det er det som er så meningsløst — hvis en ikke er skapt til det, da, som flesteparten her oppe, da går det vel på et vis! Ser det ut til!»

Det blev en pause. Stein hadde gått hen til et glass med røde tulipaner, han elsket blomster.

«Enn de som ikke er skapt til det?»

Stein vendte sig mot Estrid, resolutt, bestemt:

«De må ut! Før eller senere. Ellers tar de skade.

Det er nok noen som gjør det, også. Husker du Svart-Lars, tullingen, som fór her gårdimellem, dalen op og dalen ned? Han var odelsgutt på en av de største eiendommene her, han vilde ut i verden, til sjøs, men far hans tvang ham til å bli hjemme. Så blev han mer og mer rar av sig, og tilslutt dudde han ikke til noen ting, men tok fatt på landeveien. Der døde han også i en grøft ifjor vinter.»

Estrid grøsset.

«For en skjebne!»

«Han er ikke den eneste. Det kan gå fler som ham, hvis de da ikke kommer sig vekk i tide. Det er det de må.»

Stein snakket underlig sammenbitt.

«Ja, må de egentlig det? Kan de ikke finne en eller annen løsning — som alle de andre odelsguttene som blir på gården og fortsetter slekten?»

Estrid undret sig på om hun kunde få Stein ut av sitt skall med et spørsmål som dette.

«Må? Selvfølgelig må de! At folk ikke skjønner hvad det vil si å være født til en aldeles bestemt ting — å ta over en bestemt gård i et bestemt land, for eksempel! Det er jo å være bundet på hender og føtter, det. Fordømt på forhånd! Enten en passer til det, eller ikke — inn, akkurat der, skal en!»

Steins ansikt var blitt hårdt og bittert.

«For andre gutter ligger verden åpen. De kan bli hvad de vil. De kan røre sig fritt. Men en odels-gutt, han blir gående på samme flekken, han. Som en hest i en treskemaskin, uten å komme av stedet. Det nytter ikke hvad en prøver på, det nytter så allikevel ikke!»

Steins øine flyttet sig til rosene i krystallglasset, sultne på skjønnhet, knoppene hadde åpnet sig i nattens løp.

«Nei, det nytter ikke! Når kloden er blitt levende for en, så må en da lære den å kjenne, verdensdel for verdensdel, og land for land . . .»

«Hvad i himmelens navn mener du, Stein? Når kloden er blitt levende for en?»

«Ja, er den ikke levende for dig, da? Har du ikke oplevd hvordan den seiler med dig gjennom verdensrummet? Har du ikke oplevd at kloden i sig gjemmer alle ting? Har du ikke tenkt på hvor ufattelig rik den er? Se på den, der den duver avsted i det frie rummet, i sol og stummende mørke, den har alle ting på en gang, dag og natt, morgen og kveld, sommer og vinter, høst og vår, den har alt dette — samtidig!»

All skyhet var som strøket av Stein, han fortsatte, gutteaktig, ivrig:

«Har du tenkt på hvad det vil si? Kan du se at for kloden selv — finnes det ikke tid, all tid er der på en gang, det vil si at all tid er ophevet, det! Kan du se at for kloden selv finnes det ikke sted, den er selv alle steder på én gang? Forstår du hvad det vil si? Vi lever på en klode som selv er fri for alt det som binder oss, den er tidløs og stedløs . . .»

Stein løftet hodet og sa impulsivt:

«Undertiden . . . især oppe på vidden . . . er jeg den kloden, jeg har alle ting samlet i mig. Da er jeg fri! Da er jeg mig selv . . .»

Stein så ut som han glemte at Estrid var der. Så kom han til sig selv igjen, og det gled som en skygge over ansiktet på ham.

«Men hvad hjelper det når alt er like umulig igjen såsnart en kommer ned i dalen — trangt og stygt og smått . . .»

Det blev stille igjen en stund. Så prøvde Estrid sig på nytt.

«Men det var vel en hjelp og en utløsning for dig dengang du leste til artium på egenhånd? Det synes jeg var godt gjort. Hvad vilde du forresten med den?»

«Ingenting. Jeg leste for lesningens skyld. Og den er jo alltid nyttig. Ikke minst når jeg nu reiser ut i verden, for det er det jeg kommer til å gjøre. Før menneskene lærer kloden å kjenne, før tror jeg ikke de opdager hvor tåpelig det er at denne fri, veldige planeten skulde krige med sig selv, hvor urtåpelig og barnaktig alt som krig heter i virkeligheten er . . .»

Stein falt igjen i staver.

Det var en stunds taushet før Estrid prøvde sig med sitt neste spørsmål:

«Si mig en ting, Stein, hvis du nu kunde velge hvad i verden du vilde, hvad vilde du da bli?»

«Stratosfæreflyver!» svarte han momentant, uten spor av betenkning.

«Men så bli det da!» utbrøt Estrid. «Reis ut og prøv vingene dine! Og se hvad dette stedet her kunde komme til å bety for dig, når du har vært ute i verden og lært den å kjenne — først da kan du vel bli helt klar over det?»

«Jeg hadde reist alt ifjor, hvis jeg hadde kunnet få det til . . .»

«Og så kom jo Rakel og Svanhild i sommer, og det hjalp vel på mange vis . . . nye inntrykk, noen du kunde snakke med?»

Stein så på Estrid, klart, åpent: «Det gjorde det. Rakel er den første virkelige vennen jeg noengang har hatt, jeg mener som jeg kunde snakke med. Og så er det Clas Bryn . . .»

«Er du venn med ham også?»

«Det er ikke fritt for det. Men det er så nytt enda. Da han reiste op til hytten sin denne gangen, overnattet han på Vigum — ja han var jo her på Stupet og talte med dig først! Vi kom i snakk med hverandre etterpå, og da opdaget jeg at Clas Bryn hadde det på samme viset som jeg, jeg mener at han visste om kloden. Han leste noen dikt for mig, og der var det alt sammen!»

Stein så triumferende på Estrid. Så la han til:

«Clas blev så overrasket da han forstod at jeg var inne på disse tingene. Han sier at det er en ny bevissthet som holder på å bryte frem akkurat nu. Det var sannelig på tide —»

Stein brøt av med ett, noen ropte på ham.

«Ja adjø, da —»

Og med et byks var han ute av døren og i fullt firsprang gjennom alléen over til Vigum.

XI

Estrid hørte grammofonmusikk idet hun famlet sig op trappen til Rakel og Svanhild i gammelbygningen.

Sakte åpnet hun døren til stuen. Den var tom. Men soveværelsedøren stod vidt åpen, og der inne danset Svanhild.

Hun hverken hørte eller så Estrid, som lydløst gled ned på en stol, hun vilde ikke forstyrre.

Svanhild hadde klædd sig i ballettdrakt, utringet og bararmet, med brusende hvitt, knekort skjørt, musikken dempet og høitidelig.

Hvad var dette?

Å, naturligvis «Svanens død», barnet hadde sett Pavlova danse den i London kort før hun døde.

Svanhild danset den med en merkverdig lidenskap som grep og rørte Estrid.

Det lille lyse hodet bar hun høit og fritt, kroppen var slank og yndefull, med lange, slanke ben, hun gled henover gulvet som en veritabel svanefugl, mens de tynne barnearmene famlet hjelpeløst i luften, denne svanen var virkelig trett til døden.

Til slutt sank hun sammen på gulvet, bøide hodet, armene falt kraftløse ned, og svanens liv var endt, mens musikken sakte døde bort . . .

Hvad nu?

Estrid rørte sig ikke.

Svanhild forsvant bak skjermbrettet, en ny, lystig grammofonplate blev satt på, og frem kom hun i lange sorte silkebukser og et irrgønt atlaskliv som satt trangt om det lille svakt rundede brystet.

En blomst i knopp.

Hvad kunde dette være?

Forsiktig speidende går hun omkring, forundret over alt hun ser, blomstene som spirer for foten hennes, dyrene hun øiensynlig leker med, det er som hun opdager verden, ser den for første gang.

Til slutt møter hun et menneske, ser det ut til, hun slår fra sig med begge armene da det nærmer sig, men begynner så å se nøiere på det idet ansiktet skifter fra skrekkblandet nysgjerrighet til overgivent humor . . .

Her var sandelig temperament.

Estrid kunde ikke la være å le, og opdaget var hun.

«Tante Estrid, din skurk! Komme her og lure sig til å se på mig uten at jeg vet om det! «Svanens død» gjør ingen ting, for den har de andre sett. Men Trudi Schoop er noe jeg øver på i all hemmelighet, det har ikke mor sett engang . . .»

«Trudi Schoop —?»

«Ja, den siste dansen, vel. Har du kanskje ikke sett Trudi Schoop, du? Har du virkelig ikke? En slik danserinne vil jeg bli når jeg blir voksen!»

Det glimtet skøieraktig til i Estrids ansikt.

«Du vil ikke bli en ny Pavlova, da?»

«Jeg har nok tenkt på det også, men foreløpig heller jeg til Trudi, hun er likesom så veldig levende.» Svanhild så på Estrid med noen store gammelkloke øine.

«Ja, da, så. Men hvor er mor?»

«Mor og Stein er ute og går på ski. Alltid går

de på ski sammen . . . mens mor tror jeg sitter hjemme og leser lekser . . .»

«Og så danser du istedet?»

«Ja naturligvis, jeg må da ha litt moro, jeg og. Men ellers leser jeg da også. Hvis jeg kunde skjønne hvad jeg skal med denne middelskoleeksamen som farmor maser så på jeg skal ha . . .» og Svanhild så tragisk på Estrid.

«Hyss, hvem er det som synger der nede, hør!»

Op gjennom gulvet lød salmetoner, sunget forsiktig og lavt med en skjelvende gammelmannsrøst.

«Det er bare gamle Esten som synger for Ingebjørg. Han gjør det næsten hver aften når han har båret inn veden, du vet hun har ligget syk så lenge, ingen kan si når hun kommer op igjen.»

De blev sittende en stund og lytte uten å si noe.

Estrid satt og tenkte på Bjørg: «Aldri binde sig til noen enkelt!»

Var dette virkelig rett?

Hun tenkte på Eskild, og en bølge av ømhet vellet op i henne — slik som Ingebjørg og Esten, skulde de to fått eldes sammen!

Det lød skritt i trappen, og inn kom Rakel, frisk efter turen.

«Sitter dere her i halvmørket?»

I ett nu var Svanhild oppe og om halsen på moren.

«Så, så, så, Svanhild, ikke så voldsom! Jeg er jo her igjen, ungen min, og skal være hos dig i hele aften!»

«Kommer ikke Stein heller?»

«Stein skal ikke ha engelsktid idag, han skal på gymnastikken, det er fredag, vet du. Hvad skal vi finne på som kunde være riktig hyggelig? Jo,

nu vet jeg, jeg kunde lese for dig av den morsomme boken vi fikk fra London igår. Har du lyst til det?»

«Ja visst, men først må jeg gjøre ferdig leksene mine, det er ikke stort igjen,» og Svanhild gikk gledestrålende mot det gamle opslatte skatollet med alle leksebøkene.

Estrid banket på kjøkkendøren hos Esten og Ingebjørg.

Der var Karen med gutten sin, hun gav ham nettop kveldsmat, skje for skje, tålmodig og varsomt, som hun hadde gjort det i alle år.

Det var også en skjebne, tenkte Estrid da hun slo sig ned hos dem.

Estrid husket henne som ung pike, Karen var bare tre år yngre enn Olav og kom næst efter ham, kraftig og firskåren, med det praktfulle, røde håret sitt og den tørstige munnen, øinene med det urolige glimtet.

Estrid kunde enda huske de historiene som gikk om henne, hvordan hun klatret ned fra vinduet i annen etasje når Esten hadde låst henne inne, han vilde ikke hun skulde gå på dans med sønnen på Skaug, fordi han var vill og fordrunken.

Men Karen kom sig ut, hun, og elsket gutten sin, skjønt folk sa han slo og mishandlet henne når han hadde drukket for meget.

Estrid husket den første-juledagsnatten — Eskild og hun var på julebesøk hjemme akkurat dengang — da hennes far blev hentet til Skaug. Håkon hadde fått et knivstikk og lå bevisstløs, hennes far kunde ingenting gjøre. Håkon døde samme natt.

Men hvad de ikke fikk vite før langt senere, det

var at Karen kom sig hjem til Vigum samme natt, blodig og forslått. Dagen efter fødte hun, til alles bestyrtelse, Vesle-Håkon, seks uker for tidlig, en ynkelig liten vanskapt gutt som viste sig å være idiot.

Folk sa at gutten var skamslått i morsliv av far sin, men folk sier så meget. De sa også at Karens annen frier, Bengt Berget, hadde kommet i skade for å stikke ned Håkon, i nødverge da han løp til for å hjelpe Karen.

Karen svedde lenge mellom liv og død, og da hun kom op igjen, var rettssaken over og Bengt frifunnet for drapet på Håkon.

Aldri hadde hun sett et menneske så forandret som Karen efter den historien, tenkte Estrid. All villskapen var borte, øinene hadde et underlig skremt uttrykk.

Da hun endelig var oven senge, tok hun fatt på pleien av den lille svake gutten sin, med all sin tilbaketrengte ømhet. Hun truet sig til at han skulde få hete Håkon som far sin, og hun sa fra til foreldrene at hun ikke vilde høre et eneste vondt ord om Stor-Håkon.

Bengt Berget fridde til henne året efter, men Karen vilde ikke gifte sig med drapsmannen til den hun elsket, for hun elsket ham nok enda, fór det gjennom Estrid, hun satt og så på Karen i kveldskumringen.

Hadde hun, som Eva gjorde det med Kåre Storm, sett uforløste krefter hos Stor-Håkon, som hun ikke maktet å utfri? Så hun i ham noe som andre ikke kunde få øie på?

I alle disse vintrene hadde hun stelt huset for Esten og Ingebjørg og sett Håkon vokse op til en stor gutt på atten år med vanskapte, hjelpeløse

hender og føtter og et påfallende vakkert, regelmessig ansikt.

Hun gikk ikke ut blandt folk, bare nu og da til elven hvor hun og Håkon hadde møteplassen sin, sa folk, og om sommeren var hun overbudeie på setra for den store Vigumbuskapen.

Gammelbygningen, elven om våren og hver høst før sneen la sig, og så fjellet, det var blitt Karens verden. Og gutten hennes. De snakket et sprog som ingen annen forstod, og Karen mente at Håkon i virkeligheten ikke var idiot, han fulgte med i alt, selv om han ikke kunde tale for sig, og ikke kunde lese, han tenkte og mente sitt.

Estrid blev sittende en god stund hos Karen og Håkon før hun gikk inn og hilste på Esten og Ingebjørg.

Håkon var ferdig med kveldsmaten, hadde kommet sig ned fra stolen og krøp nu på knærne bort til vinduet hvor han satte sig og så ut. Han fulgte med øinene alle som kom og gikk på gårdsplassen, og vinket de til ham, vinket han igjen og lo en underlig halvkvalt latter. Da han fikk se hestene komme fra tømmerkogen, klappet han i hendene av fryd, han elsket dem.

Karen var ferdig med kveldsopvasken og stod nu og ventet på å få ham til sengs. Hun som ellers var kjent for å være både barsk og bisk, stod nu og så på ham med varme, ømme øine i det sterke, furete ansiktet.

Håkon fulgte trolig etter henne inn i soveværelset, han akte sig fremover på gulvet som et ti måneders gammelt barn som holder på å lære å gå. Og der inne bak den lukkede døren hadde de sin store moro, kunde Estrid høre, de hadde en lykkelig stund sammen hver kveld, fortalte Margrete.

Da Estrid hadde hilst på Esten og Ingebjørg og sittet hos dem en stund, gikk hun innom Bjørg på Blåsalen. Hun fant henne i stummende mørke foran noen sluknende glør i peisen. Bjørg vilde tende lampen da Estrid kom, men det fikk hun forhindret, det var hvile i skumring. Hun famlet sig frem mellom putene på gulvet og slo sig ned hos Bjørg.

«Jeg er så glad du kom, jeg trengte et menneske! Idag har jeg ikke kunnet få til noen ting. Jeg tviler på mig selv og føler mig milevidt fra arbeidet mitt!»

Om litt fortsatte Bjørg: «Det er helvete for mig, disse fattige tidene, når jeg ikke kan arbeide, når ingenting skjer i mig og om mig. Da tviler jeg på allting i mig, jeg skjønner ikke hvordan det skal gå mig, jeg tror ikke egentlig jeg er noe videre skikket til å ta mig frem i verden . . .»

Hun slo begge hendene for ansiktet og vugget frem og tilbake som i vånde.

Estrid visste ikke hvad hun skulde si, hun la varsomt hånden på armen til Bjørg.

«Takk at du ikke sier noen ting, og takk fordi du er her! Det er godt å få snakke ut imellem . . .»

Det lød skritt i trappen.

Bjørg grep hånden til Estrid.

«Jeg håper det ikke er til mig! Jeg vilde så gjerne vi kunde få være uforstyrret nu! Du vet ikke hvordan det er å leve i dette huset og aldri være sikker på å få være i fred . . .»

Hurtige, lette trin gikk videre nedover gangen, en dør blev åpnet.

«Gudskjelov, det er Stein, han kommer fra gymnastikken, Stein er veldig grei sånn. Vi lar hverandre i fred, vi renner ikke dørene ned hos

hverandre, skjønt når vi snakker sammen nu og da, har vi fin kontakt. Du skjønner, jeg kan vanskelig dele de egentlige tingene med Stein, han vet ikke hvad det vil si å skape, han vet ikke noe om den kampen på liv og død . . . For det er det det er. Når alt er for umulig for mig, er jeg glad jeg har døden som en utvei . . .»

Estrid stirret overrasket på Bjørg.

«Hvad mener du?»

«Jeg mener akkurat det jeg sier. Hvorfor skulde ikke et menneske være herre over sitt eget liv? Hvad i all verden skulde forby ham det? Hvad galt skulde det være i at jeg tok mitt eget liv, når jeg ikke ønsket å leve lenger? En vakker dag gjør jeg det vel. Det eneste som holder mig tilbake er den muligheten at alt ikke er slutt med døden . . .»

Bjørg stanset litt før hun fortsatte.

«For er det ikke det, da er det jo samme elendigheten på den andre siden også, da finnes det jo ikke noe sted å gjemme sig bort på!»

Bjørg hikstet til, men trengte gråten tilbake.

«Undertiden ønsker jeg at jeg ikke var født, jeg har ikke bedt om det! Når jeg sier slikt til mor, vet du hvad hun svarer? «Bad jeg mor min om det, tror du? Nei, en må ta lagnaden som den kommer!» Men mor kan snakke, hun. Hvad vet hun om det å leve? Ikke mer enn en fem års unge . . . En må være fri for å kunne leve, for å kunne velge. Men mor har aldri hatt noe valg . . .»

Bjørg holdt inne med ett.

Estrid satt der uten å si noen ting, ubesluttsom. Hvad kunde hun gjøre for Bjørg i de øieblikk hun selv stengte sig ute fra alt og alle? Den som kunde løfte tyngselen fra henne, få vist henne noe av det

hun selv begynte å skimte, det svake lyset som var begynt å demre for henne . . .

Men Bjørg var stum og lukket.

Så vendte hun sig heftig til Estrid.

«Hvad nytter det hele til? Hvorfor snakker vi sammen? Å, hvorfor er vi til!»

Så tok hun sig i det, strøk sig over pannen.

«Jeg er så trett! I natt tror jeg, jeg får sove. Godnatt, Estrid. Bry dig ikke om mig. Jeg er vant til å baske mig frem i mørke . . . Og si ingen ting til mor, er du snild!»

For å samle tankene gikk Estrid en tur nordover veien før hun vendte hjem til Stupet. Det var tindrende måneskinn, og hun gikk en god stund i den rene, friske luften.

Da hun igjen passerte Vigum på veien hjem og stod en liten stund i skyggen av det gamle lønnetreet ved innkjørselen og så på månelyst over fjellene der vest, kom Stein stille ut fra huset, skrådde over mot gammelbygningen og gikk forsiktig op trappen til Rakel og Svanhild.

Det var blitt sent for Estrid, klokken var næsten halv elleve og hele huset sov, her la de sig klokken ni.

Hadde han glemt noen ting der oppe?

Eller var det engelsktime, allikevel, så sent?

Eller —?

Urolig og forstemt gikk Estrid hjemover til Stupet.

Hvad foregikk egentlig her i disse tause, sovende husene under det hvite månelyst?

Hun visste det ikke. Og det angikk henne ikke! Uten forsåvidt hun ønsket å forstå tingene, virkeligheten som den var . . .

Det var noe i alt dette som skremte henne. Som fikk henne til å tvile på riktigheten av disse

nye idéene til Bjørg, på hele hennes måte å leve livet på.

Det var noe her som ikke var riktig!

Enda satt den i henne, ømheten og lengselen som vellet op i henne da hun hørte gamle Esten synge for Ingebjørg der inne i kammerset, hvor det døende skjæret fra vesthimmelen lyste inn til dem, mens strålene fra ovnen danset henover sengen hvor Ingebjørg lå, og hen på kubbestolen hvor Esten satt og sang! Hun tenkte på Eskild, på det de hadde hatt sammen, hun tenkte på den verden av lykke og av sorg som Ingebjørg og Esten hadde delt med hverandre. Og som holdt gjennom all påkjønning, like inn i døden!

Estrid stanset utenfor døren til Stupet.

Hvad visste disse unge om lykken ved de mange års samliv, om ømheten mellom to som har delt godt og ondt, om samfølelsen uten ord, og uten ytre uttrykk, den som lever i hjertet som en opvellende kilde, som gir kraft til alle ting? Hvad visste og forstod de av alt dette?

Var allikevel ikke det gamle best —? Det gav da ialfall en viss trygghet . . . en viss holdning, en viss stabilitet . . .!

Estrid tok sig til pannen.

Hvad var det med henne?

Hun visste det ikke.

Det eneste hun visste med sikkerhet var at gammelt stod mot nytt, at det brøt på i henne.

For det var noe i moderne ungdoms innstilling, i dens vågemot, som grep henne.

De hadde noe som hennes generasjon ikke hadde.

Dette direkte grepet på tilværelsen, opdagerviljen, motet, Alvoret som ligger bak hos så mange

av dem, det imponerte henne, rett og slett, det var utenkelig da hun var ung.

Estrid blev sittende foran peisen på Stupet og tenke. Turen nordover veien hadde gjort henne godt, hun var altfor våken til å gå til sengs.

... Det rare var at hun begynte å få en veldig skepsis overfor sine egne reaksjoner, hun begynte å få en mistanke om hvor hjelpeløst trang og ensidig de aller fleste menneskers opfatning som regel er.

Ansikt til ansikt med livet hadde hun en besynderlig følelse av å befinne sig på ukjent mark, av å stove sig frem . . .

Estrid reiste sig resolutt og gav sig til å gå op og ned på gulvet.

Selvfølgelig, hvad kunde en annet gjøre når en nettop var sloppet ut av den verden hvor en er blind og døv, og bare ser og forstår det som det passer en å forstå? Det var også en måte å beskytte sig på, å holde sig tingene fra livet, en utspekulert måte! Var det slik alt det bestående holdt det gående? Kortene blandes i det lengste . . . fremfor alt ingen klarhet, ikke noe oppgjør, halvdunkelheten var bekvem og nyttig, først nu begynte hun å ane, hvor bekvem og nyttig!

Estrid blev stående og se frem for sig, det glimtet til i de alvorlige grå øinene hennes, dette måtte hun se litt nærmere på!

. . . Dette lever alle «bra folk» i.

Er det derfor de er så — bra?

De har alt sitt på det tørre og målestokkene i jorden . . .

Behøver virkelig mennesker flest å leve i denne blindheten?

Estrid stanset igjen, nu forstod hun det:

Det avhang av den enkeltes — redelighet, rett og slett, av hans fryktløshet!

Lever vi uredelig, da er vi med om å oprettholde forholdene som de er, da sinker vi den klarheten som må komme — var det slik det hang sammen?

Estrid gav sig til å gå op og ned på gulvet igjen.

Kunde det være mulig at tanker som disse gjorde henne redd? At hun helst vilde la være å tenke dem?

Det drog sig et lite smil over ansiktet hennes, så blev hun alvorlig med ett.

Det fikk ikke hjelpe, det var vakt til live noe desperat inne i henne, som vilde ha tak i virkeligheten slik den er, som vilde frisk seilas på åpent hav, og ikke bakevjer. Dette «noe» var sterkere enn alle betenkeligheter, all frykt!

Det hele var i grunnen liketil:

To åpne, fryktløse øine — og livet selv som drar forbi.

Så enkelt var det, så veldig.

Livet selv — for den som vil se.

XII

«Har du lyst på en skitur, Estrid, det er så vak-
kert vær?»

Det var Rakel, rett utenfor Estrids vindu.

«Det var da rart. Jeg tenkte nettop å gå over til
dig og spørre om akkurat det samme! Jeg er ferdig
om fem minutter.»

Da Estrid kom ut blev hun stående, fjetret, og
så sig omkring.

Himmelen hvelvet sig tindrende blå over den
hvite glitrende sneen. Det var et par graders kulde
og strykende føre.

«Hvor strålende du ser ut, Rakel!»

Estrid så overrasket på henne.

Hetten var glidd ned på den brune anorakken
som var åpen i halsen, så den orangerfarvede jumpe-
ren kom til syne. De ellers bleke kinnene hadde fått
farve, og øinene hadde et nytt uttrykk, syntes Estrid.

Som Rakel gikk der barhodet med den mørke
knoten i nakken, minte hun om — ja, om hvem?

Med ett visste Estrid det — om Eva, det var vel
bestemor som gikk igjen med sine sydlandske far-
ver . . .

De var slått inn på en skogsvei inn mot fjell-
vidden, og gikk lenge, hver i sine egne tanker.

Rakel måtte rette på skibindingen, og blev gående
et stykke efter Estrid.

Hun åndet dypt ut. Hvor deilig å slippe oversettelsen en dag og komme sig ut i solen!

Hvor stille her var, hvor godt å kjenne denne friske morgenluften stryke mot ansiktet . . .

Plutselig hørte hun klangen av fjerne bjeller, var det tømmerkjørere i skogen idag?

Så lukket stillheten sig om henne på nytt, seg langsomt gjennom henne, fylte henne med et stort velvære. Det hadde ingen hast med å ta igjen Estrid, det var det gode ved henne at de kunde være sammen uten å snakke, de hadde alltid kunnet det.

Rakel blev stående et øieblikk og se på kusinen, der hun gikk foran henne, høi og slank, med hodet bøid, som i dype tanker. Det var det rare med Estrid at hun alltid hadde levd i sin egen verden, i en slags idealverden med Eskild og barna. Det var kanskje derfor det hadde vært så godt å komme til henne fra tid til annen! Det var en hel del ting i livet som likesom aldri nådde inn til Estrid, aldri rørte ved henne. Der hvor hun var, var et fredet sted, gud vet hvordan det var mulig, men slik var det virkelig . . .

Et plutselig sting av smerte jog gjennom Rakel.

Hvor anderledes hennes eget liv hadde vært!

Hun hadde så sant ikke ferdes i noen idealverden, det hun kjente til var hård, brutal virkelighet . . .

Hun gøs. Det var brevet fra Karsten igår hvor han fortalte om Lille-Karsten og enda engang spurte henne om hun ikke kunde tenke sig å ta op samlivet med ham igjen, hadde åpnet op for minnene fra de aller første årene de var gift. Hvor oprørt hun hadde følt sig i de første månedene alt, forrådt, lokket inn i et bakhold!

Hun husket den første aftenen hun var alene i

det nye hjemmet deres, Karsten vår gått i en herremiddag. Det var da det for alvor gikk op for henne hvad hun hadde gjort, at hun hadde gått inn i en slags legalisert prostitusjon! Ja, for det var det det var blitt til, som i så mange andre ekteskaper. De hadde gjort en slags byttehandel det var det hele!

Rakel fikk et forpint uttrykk i øinene.

Det var det at Karsten syntes han eide henne fra det øieblikk de var gift, det var det at kjærlighet for ham blev til vane og rutine. Og til plikt — for den annen part.

Rakel stanset et øieblikk, hun holdt på å ta igjen Estrid, og hun orket ikke å snakke med noen akkurat nu. Hun blev stående og se frem for sig.

Folk snakket om kvinnesak og om kvinnes frigjørelse, menneskenes frigjørelse, den var ikke begynt, sålenge kvinnene seksuelt sett var slaver! Mennene også for den saks skyld — «forpliktelsene» var jo gjensidige.

Man kunde overhodet ikke snakke om frihet, sålenge individene ikke var herrer over sitt eget legeme.

Det kunde enda gå for mennene, de var som regel økonomisk uavhengige, i større eller mindre grad.

Det var verst for kvinnene.

Føier hun sig ikke, straffes hun, økonomisk og socialt, gjennom skilsmisse, eller gjennom «utroskap» fra mannens side. Hvor mange kvinner bøide sig ikke stilltiende inn under det uundgåelige — for barnas skyld. For deres utdannelse og karrières skyld. Eller for husfredens skyld.

Og hvordan kvinnene greide sig før de selv kunde regulere barnefødslene, det var det aller best ikke å tenke på!

Rakel var så optatt av sine egne tanker at hun merket ikke hun var begynt å gå igjen før hun så Estrid et stykke foran sig. Hun stanset på nytt.

Det var dette fastslåtte, selvfølgelig, uundgåelige, som var det oprørende! Og hadde hustruen en liten smule kunnskap og ansvarsfølelse for den nye slekten hun skal sette inn i verden, var det ikke alltid like lett for henne å ta imot mannen med åpne armer når han kom hjem, mer eller mindre animert etter en bedre middag . . .

Rødmen steg Rakel op i kinnene.

Dette hadde hun tålt gjennom år, mens hun så på hvordan den ene etter den andre av de unge fruene hun kjente, og som hadde det omtrent som hun, etter hvert blev sløvet og gjorde sig det så bekvemt de kunde, midt i elendigheten . . .

Det var bare hun som brøt ut, hun klarte det ikke lenger . . .

Mange hadde dømt henne hårdt for det, men selv visste hun det var rett, det hadde vært en eneste befrielse . . .

Nei, aldri gav hun slipp på det uavhengige livet hun nu førte, selv om Karsten kom til å beholde gutten for godt, hun syntes hun begynte å leve igjen da hun blev sin egen herre!

Rakel var kommet til en åpen plass i skogen, full av vindfall og trestubber, og der stod Estrid og ventet på henne.

«La oss sitte her litt, Rakel, jeg er ikke så trenet som du, jeg er trett.»

«Gjerne.»

De slo sig ned på hver sin trestubbe og løste på skibindingene.

Trærne omkring dem stod halvt begravd av sneen, stille og urørlige i den blå luften.

Estrid satt og så sig om, slik som idag hadde hun ikke sett vinterskogen siden hun var liten pike og fikk følge faren på ski op mot vidden. Hun husket enda hvor lykkelig hun var hver gang han tok henne med sig, hun tilbad faren, også fordi han var så god mot hennes mor, som satt der lenket til rullestolen år efter år.

For et ekteskap. For en lykke mellem de to, til tross for morens hårde skjebne.

Var det fordi hun som barn hadde levd i en slik atmosfære, at lykken med Eskild hadde vært slik en selvfølge for henne? Det var visst så.

«Rakel, jeg har tenkt og tenkt på diskusjonen vår forleden, jeg kan ikke forstå ditt pessimistiske syn på ekteskapet, jeg kan ikke skjønne du har rett! Har du virkelig aldri vært fristet til å gifte dig igjen?»

De hadde reist sig for å fortsette veien videre opover, side om side.

«Egentlig ikke. Det har vært aktuelt et par ganger, men jeg kan ikke, når det kommer til stykket. Jeg vil ikke tilbake til det. Jeg kan det ut og inn.»

«Selv ikke når du har alle garantier?»

«Selv ikke da. Som jeg sa dig forleden, jeg tror ikke på ekteskapet, det er det hele. Vi kan ikke regne med undtagelsestilfellene, når det gjelder å se virkeligheten i øinene, slik den er for storparten av menneskene.»

«Rakel, se —!»

Under dem lå dalen i eftermiddagssolen, en liten lys flekk i de svære mørke skogene. Fjellene begynte å vise sig mot horisonten, luften var lett og klar.

«Orker du å gå videre? Vidden over mot Blåfjell er så praktfull!»

Rakel vendte sig ivrig mot Estrid.

«Om jeg vil! Her oppe kan man jo gå i det uendelige . . . Jeg tenker på hvad du sier. Naturligvis er det noe sant i det . . . Det er bare så ufatteleg at ikke alle har det som Eskild og jeg, det er jo så enkelt og selvfølgelig, alt, når man elsker hverandre . . .»

Gran- og furuskogen var borte, og de gikk nu i bare bjerkeskog, med åpne plasser iblandt. Overalt rundt bjerkestammene var det harespor, her hadde de hoppet og lekt sig i solrenningen.

De støtte også på rypekull iblandt, med hvite vinger fløi de op fra dvergbjerkkjerrerne og slo sig ned i sneen et stykke borte.

Vidden.

Hvite fjell hele horisonten rundt.

Estrid stanset med et utrop. Her hadde hun ikke vært på mangfoldige år. Hun hadde glemt hvordan her var, eller kanskje hun så det hele med nye øine?

De gled sakte henover den glitrende flaten, i et hav av gyllent lys.

«Hvad vil du sette istedenfor ekteskapet, Rakel?»

«Det blir et langt lerret å bleke,» sa Rakel ettertenksomt. «Ekteskapet i sin nuværende form vil selvsagt fortsette og fortsette — inntil nøden blir så skrikende at alle kan se den. I mellemtiden vil de som er ferdig med det, eksperimentere sig frem, de gjør det alt, det forteller den moderne litteraturen om, ikke bare skjønnlitteraturen. Du kan, om du vil, lese bindsterke verk om den omvurdering av verdiene som nu pågår.»

«Ja, det er alt sammen godt og vel, og jeg kommer til å sette mig inn i disse tingene, for det er noe jeg vil til bunns i. Men hvad mener du selv, Rakel? Hvordan løser du problemet i ditt personlige liv, det er det som interesserer mig. Jeg behøver ikke å si at dig at jeg ikke spør av nysgjerrighet, jeg spør for å forstå! Evas død, og alt som skjedde i forbindelse med den, har gjort at alle mine tidligere begreper begynner å rakne, jeg ser ikke hånden for mig. Jeg prøver å få klarhet. Det er derfor jeg spør!»

Rakel svarte ikke med det samme.

Hun var blitt blek, og så ut som hun betenkte sig.

Endelig kom det med lav stemme: «Det skal jeg si dig, jeg mener at hvert menneske må stå fritt i hvert gitt øieblikk, at vi må leve ut fra det som er sant i oss, ut fra vår egen ansvarsfølelse, ikke ut fra vedtekter som er pådyttet oss utenfra . . .»

«Men det vil da føre til et utall av frie forbindelser —?»

«Er det så meget verre enn alle de bundne, de slavebundne, forbindelsene vi har idag, er du så sikker på det?»

«Ja, men —»

Rakel bøide sig frem og la hånden på armen til Estrid.

«Det er da bare den ene ting som adler et forhold — kjærlighet, levende menneskelig samfølelse. Jeg bedømmer et forhold ut fra den grad av ømhet, av gjensidig forståelse, av gjensidig ansvar, det skaper mellom to mennesker, der ligger verdien, den virkelige verdimåleren!»

Rakel holdt inne et øieblikk, og sa så, sterkt: «Tror du virkelig verden vilde bli verre enn den er idag, om alle de mange disharmoniske ekteskapene

som av en eller annen grunn er gått i vranglås, men hvor begge parter allikevel utnytter hverandre grundig hele døgnet igjennem, blev avløst av frie forhold? Jeg har prøvd begge deler, så jeg vet det.»

Det blev en plutselig taushet. Rakel satt noen øieblikk med bortvendt ansikt før hun fortsatte:

«Estrid, husker du den aftenen jeg kom til dig like før jeg forlovet mig med Karsten? Jeg måtte snakke med noen, jeg var i slik tvil! Jeg nevnte for dig at jeg hadde vært glad i en mann som nu var død, at jeg ikke kunde glemme ham. Mer kunde jeg ikke si dig dengang, men du skjønnte naturligvis sammenhengen likevel.»

Da Estrid ingenting sa, fortsatte Rakel langsomt, nølende: «Jeg kjente ham i de aller første årene han slet sig frem som juridisk student inne i Oslo, han sultet og led vondt, moren, en fattig embedsmannsenke vestpå etsteds, med mange barn, kunde ikke støtte ham det aller minste. Det eneste jeg kunde gjøre for ham var å gi ham all den kjærlighet han trengte. Det gjorde jeg, det var det selvfølgeligste av alt. Vi . . . vi hadde et lykkelig år sammen. Her var ingenting gitt på forhånd, ingen faste forutsetninger, ingen «besiddelse» fra noen av partene, ingen «rett» over den annen. Men finhet og varsomhet — han var det følsomste jeg noengang har truffet. Det var alltid nytt og friskt, og like ufattelig hver gang . . .»

Rakel tidde en stund, stemmen vilde ikke mer. Så fortsatte hun, tonløst: «Jeg tror vi begge innerst inne visste at det ikke skulde få vare. Efter en tid blev han syk. Doktoren konstaterte gallopperende tæring — han hadde hatt det for vondt, var underernært. Seks uker efter den dagen jeg fikk vite det,

var han død, og de seks ukene er kanskje de aller vidunderligste vi hadde sammen . . .»

Rakel stanset noen øieblikk før hun kunde fortsette.

«Hans omsorg for mig var uten grenser. «Du skal love mig at du gifter dig,» hvisket han en aften jeg satt hos ham. «Du må ikke stenge for livet! Jeg skal ikke skygge for dig, bare gjøre det lysere for dig — om jeg kan! Lover du det?»

Hvad kunde jeg annet gjøre?

I all denne tiden hadde Karsten ventet på mig, tålmodig, iherdig. Og to år efter at Halvdan var død, da far også var gått bort og mor satt alene igjen med en liten enkepensjon i en trang liten aksjeleilighet, kunde jeg ikke mer, jeg lot det skje.»

Rakel snakket så lavt at Estrid måtte anstrenge sig for å høre hvad hun sa. De hadde slått sig ned på et vindfall i en dalsenkning for en liten stund.

«Og siden?»

«Det varte ikke lenge før jeg forstod, hvad jeg hadde gjort, men da var det forsent. Dessuten kom Svanhild, og det gav mig lykke for en stund. Resten vet du.»

Estrid vendte sig impulsivt til Rakel, rødmen steg op i de bleke kinnene hennes.

«Ja vet jeg egentlig det? Enn disse årene som er gått siden du skilte dig fra Karsten, hvordan har de vært?»

«Det vet du også. Jeg har ikke kunnet gå inn i noe nytt ekteskap.»

«Det er ikke det jeg mener! Jeg mener: Hvis du på nytt stod overfor en ny kjærlighet hos et annet menneske, hvordan stilte du dig da?»

Rakel løftet hodet.

«Hvis den var umiddelbar og ekte, og hvis den fant gjenklang hos mig — tok jeg imot den! Hvorfor skulde jeg ikke? Hvad er vidunderligere i verden enn en slik følelse, dette at et annet sinn, hjelpeløst, lukket kanskje, begynner å åpne sig for en, å folde sig ut mot lykken, mot lys og varme, hvad er vesentligere? Det kan da bare utfri et menneske, gjøre det rikere . . .»

«Men en slik måte å leve på . . . en slik ubegrenset frihet vilde da innebære en fullstendig revisjon . . . av alle hittil gjeldende moralbegreper —,» Estrid lette efter ordene.

Rakel vendte sig alvorlig mot henne.

«Den revisjonen er alt i full gang. Jeg undres bare på når folk vil komme så langt at de opgir å ville få hver enkelt av oss til å passe til den tomme-stokken de selv har laget sig!»

De reiste sig og gikk videre en stund i taushet, hver optatt med sitt.

Like foran dem mot østhimmelen hadde de Blåfjell, Gangaren og «Sfinxen». Mot solnedgangen begynte de å gløde. I utilnærmelig, veldig majestet lå de der, mektige, forrevne, strenge. Himmelen bak dem skiftet fra fiolett til rosa.

En blålig rand gled frem langs horisonten, den steg og steg eftersom solen sank og visket ut solefallsrødmen. Lenge glødet de høieste tindene. «Sfinxen»s gigantiske pyramide lå der med sløret over venstre arm, ferdig til å trekke det for ansiktet når mørket kom. Ennu stirret hun i skinnende lys inn i vesthimmelen . . . det var som fjellene vokste og blev mektigere, myndigere.

Så, med ett skrumpet de inn, solen var borte, et grått skjær drog sig over dem, de kom plutselig så nær . . .

En svak vind reiste sig og suste hen over vidden.

Da Rakel og Estrid snudde og det bar nedover mot dalen igjen, lå fjellene vestover i forklaret, fjern ro under solnedgangshimmelen.

Luften var selvlysende.

En gjennemsiktig, gyllen rødme drog sig langsomt nordover.

Da de nådde Vigum, var den der enda.

Estrid stod og så på den før hun åpnet døren til Stupet — et klart, gyllent skjær som skimret i luften.

Denne lysningen vilde stige og stige, inntil den hvite sommernatten var der. Det var hennes barnoms under, denne lysningen mot nord, hun vøktet på den hele våren gjennom, eftersom den steg. I henne var det også en lysning som steg . . .

XIII

AV ESTRID CLEVES DAGBOK

Mørket er over mig igjen.

Mot Rakels voldsomme angrep igår på ekteskapet reiser alle minnene sig fra Eskilds og mitt samliv, og de sliter i mig fordi du ikke lenger er her, Eskild.

Da jeg våknet imorges stod mitt førte møte med dig her i dette rummet igjen lys levende for mig.

Halvt i blinde grep jeg efter dagboken min foran mig på nattbordet, der gjemte jeg noen brev fra dig, også det hvor du mange år senere skrev om første gangen vi møttes, det brevet som siden alltid fulgte mig, hvor jeg var.

Du hadde sett en praktfull hvit alpefiol, skriver du, og den fikk dig til å tenke på Lillen og mig:

«Slik som en av disse hvite blomstene løftet vingen til flukt, står jo Lillen ferdig til opdagerferd gjennom tilværelsen.

Disse hvite blomstene, de var også dig, slik jeg har kjent dig i alle disse årene, fra den første juni-kvelden jeg så dig der nede på Stupet og til idag.

Jeg vet ikke om jeg noengang har sagt dig hvad den kvelden betydde for mig, den rummet i en sum alt det vi to har levd sammen til nu.

Der kom du mot mig, hvitklædd, med sommerhatten i hånden, du stanset forundret på dørterske-len, var her kommet fremmede til gårds?

Som du stod der i døråpningen, mens din skik-

kelse tegnet sig mot vesthimmelen med alle de hvite tindene, slik har du stått for mig livet igjennem, billedet er blitt symbolsk for mig — dette var dig!

Kan du huske at vi blev stående og se på hverandre, først forbauset, siden fjetret, vi glemte oss, og bare så og så — — —

I mig reiste det sig en bølge av lykke. «Det er henne, jeg har funnet henne!» sang det i mig. Uten å slippe dig med øinene så jeg hvordan du først blev bange over voldsomheten i det jeg følte, du så ned et sekund og stengte av, sky og skremt. Da du igjen løftet hodet, var det med et blikk som om du vilde trenge til bunns i mitt vesen, alvorlig granskende så dine grå øine tvers igjennem mig, slik følte jeg det. Langsamt skiftet de uttrykk, langt inne tendtes et skjær av lykke, av ømhet, det var som du gav dig til mig i de sekundene, aldri var du mer min.

Kan du huske jeg spilte for dig den aftenen? Stuen var full av gjester, men jeg spilte bare for dig, og du visste det!

De dagene som fulgte — — —

Mon to mennesker mer selvfølgelig har funnet frem til hverandre?»

Som en efterskrift hadde han føiet til:

«Kan du huske den greske vassen der nede på museet i Rom, som vi aldri blev ferdig med? Kan du huske det som slo imot oss fra relieffene, av smerte og av . . . hvad skal jeg kalle det . . . av ukuelig vågemot? Vi følte det som selve tilværelsen lå avdekket for oss.

Elskede, det var noe jeg vilde si dig til godnatt, noe jeg vilde minne dig om fra den greske vassen vi så der nede, vi formet det dengang omtrent slik:

Det har lite å si hvad som overgår oss mennesker

av ulykke og nød. Det har alt å si hvordan vi møter det.

Før bak sorgen, bak tragikken som slår oss med redsel, klinger livets egen ubekymrede melodi. Lytter vi til den, skifter alle ting form og plass, føier sig inn i et veldig hele, og ut fra det strømmer harmonier, de omslutter oss, de omslutter alt som lever og er.

Møte det uundgåelige. Bære det opreist . . .»

— — —

Jeg husker enda det sting av smerte som jog gjennom mig da jeg første gang leste det brevet, det var som du viet mig inn til noe som skulde komme, ja slik følte jeg det!

Og idag vet jeg at du gjorde det, Eskild, til Lillens bortgang, til avskjeden med dig, til Evas død og til det bunnløse mørke som nu igjen er i mig og om mig.

Som jeg satt der imorges og leste brevet ditt på nytt, drog hele vårt samliv forbi mig, fra første aftenen i døråpningen her nede på Stupet til den svære stunden der oppe på høifjellssanatoriet da jeg skulde slette ut alle sporene efter dig på det rummet hvorfra du gikk inn i døden.

Jeg oplevde på nytt de månedene vi ventet på hverandre før bryllupet, den helt nye verden som åpnet sig for oss i og gjennom vår kjærlighet til hverandre.

Og da til slutt fullbyrdelsen var der — da følte vi begge den fullkomne utløsningen, freden som kom, dyp som en bunnløs brønn.

I et plutselig glimt steg den frem, den aftenen på Monte Pincio noen dager senere, vi hadde reist på bryllupsreise tvers gjennom Europa og var kommet til Rom ut på eftermiddagen. Vår første tur,

gjaldt Monte Pincio, hotellet lå like ved. Husker du vi gikk i en undring over alt vi så, hvordan parken lå der og drømte med alle sine hvite statuer under en gyllen kveldshimmel — vi var som to overstadig lykkelige barn!

Dagen etter på museet så vi den greske vasen.

Jeg vet ikke hvorfor den straks grep oss så dypt. Det var som vi, unge og uprøvde, midt i vår lykke uventet stod foran et brådyp, hvorfra lidelsen slo op mot oss.

Lenge blev vi stående foran relieffene, bleke og stumme.

Det var først om aftenen da vi hadde slukket lyset og det store buede hotellvinduets steg fantastisk frem for oss i skjæret fra gatelampen, at vi stavet oss frem til hvad den greske vasen hadde å si oss.

«Møte det uundgåelige. Bære det opreist . . .»

Jeg husker jeg frøs den hete septembarnatten og krøp dypere inn i armene dine, jeg husker den fred og den styrken som strømmet ut fra dig til svar, vi trengte jo ikke ord mellom oss . . .

XIV

Da Estrid kom hjem fra en timelang skitur på vidden, lå det et brev på bordet sammen med aviser og annen post, et brev fra Clas Bryn:

«Jeg har hatt besøk her oppe av tømmerkjørere og nytter anledningen til å sende dette brevet nedover med takk for sist.

De gjorde mer for mig den gang enn De selv vet om. Der blev skapt den aftenen nede hos Dem en menneskelig kontakt som jeg trodde Evas død for alltid hadde avskåret mig fra.

Hvad det betyr for mig nettop nu, vet ingen uten jeg selv: Det finnes et menneske her på denne kloden som jeg kan tale fritt ut til! Jeg trenger det som aldri før, jeg trenger et annet levende vesen å meddele mig til. Derfor kommer dette brevet, derfor kommer jeg selv få timer efter, jeg skal ned i dalen en tur og blir natten over på Vigum.

Kan jeg få treffe Dem igjen?

Jeg vet De vil forstå. De har det ved Dem som mennesker får når de har gått gjennom stor pine. De vet hvad den ting innebærer.

Jeg ser innom Dem ved 6-tiden, om De skulde være ledig da.»

Clas Bryn kom i skumringen, og som sist gikk de begge hen til verandadøren og så ut — som for å vinne tid.

Her, i det svinnende lyset fra vesthimmelen, slo det Estrid hvor forandret han var blitt. Øinene bar spor av lidelse, de magre kinnene var blitt enda blekere, han så ut som et menneske som stod midt i en svær krise.

«De har vel ikke vært syk?»

Estrid var helt forferdet.

«Nei, syk har jeg ikke vært, det var ingen sak da! Alt annet vilde være bedre enn dette . . .»

Clas Bryn snakket som om han hadde vanskelig for å få ordene frem.

Langsamt gikk de over mot peisen og slo sig ned i hver sin lenestol. Det blev en stunds taushet.

Endelig løftet han hodet og så på henne.

«Det er det som er gått op for mig at jeg har lidt det avgjørende nederlaget i mitt liv. Evas brev har bekreftet den angsten som drev mig hjem fra Paris, angsten for at jeg i virkeligheten hadde sviktet henne, som jeg vilde gitt mitt liv for å se lykkelig.

Nu først forstår jeg at hele livsinnstillingen min, det jeg i ensomhet har kjempet mig frem til, det hviler på et falsk grunnlag! Jeg har sett mig selv med en klarhet jeg aldri hadde tenkt mig muligheten av . . .»

Clas Bryn holdt inne, som var det umulig for ham å snakke ut. Han reiste sig og begynte å gå op og ned på gulvet.

«De må undskylde mig, fru Cleve, jeg kan ikke sitte stille. Slik har jeg gått i hytten min, siden jeg fikk med mig Evas brev, op og ned, op og ned. Som om det kunde hjelpe!»

Han stanset foran Estrid og sa alvorlig:

«Men la mig fortelle Dem det alt sammen helt fra begynnelsen av! Jeg var født velskapt. En ufor-

siktig barnepike slapp mig i gulvet og våget ikke å si noe til mor før det var forsent, ryggraden hadde tatt skade for livet. Skjønt mine foreldre gjorde alt for å beskytte mig og lette tingen for mig, varte det ikke lenge før jeg opdaget at jeg ikke var som de andre. Barn pekte på mig og kalte mig pukkelrygg, noen av dem gjorde narr av mig, og i de voksnes øine leste jeg det jeg lærte mig til å hate mer enn alt annet, en skrekkblandet medlidenhet. I andres øine leste jeg avsky, rett og slett, som for et skadedyr!»

Clas Bryn var blitt blek.

«Allikevel var kanskje ikke forholdet til andre mennesker det verste for mig. Det verste var min egen innstilling til mig selv og min egen skjebne. Etter hvert som jeg vokste til, vokste den også i mig, en fanatisk, lidenskapelig kjærlighet til alt som var vakkert, fremfor alt tilbad jeg den nakne menneskekroppen. Der var en hel del god kunst i stuene hjemme, også skulptur. Jeg blev aldri trett av å følge linjespillet i en menneskekropp, levende eller i marmor, den blev for mig symbolet på selve den skjønnheten jeg hungret efter!»

Clas stanset sin hvileløse vandring og slo sig ned i stolen foran Estrid. På nytt falt han i tanker.

Da han igjen så op og begynte å tale, måtte Estrid anstrenge sig for å høre hvad han sa, så lavt snakket han: «Det verste var det at jeg kom til å hate og avsky min egen kropp. Hvor et barn kan pine sig selv! Og hvor det kan lide, intensere, kanskje, enn noen voksen, fordi det føler sig så isolert, så hjelpe-løst alene, hvis det først lukker sig inne med sig selv, som jeg gjorde. Jeg husker jeg levde et indre liv som jeg omhyggelig gjemte bort for alle andre, selv for mor som jeg elsket. Helt instinktivt lukket jeg

for hvad jeg innerst følte og tenkte, jeg vilde heller dø enn dele det med noen. Jeg hadde den besynderlige forestillingen at når jeg var alene med det som pinte mig, kunde jeg så vidt klare det, men hvis noen annen skulde få vite om hvordan jeg virkelig hadde det, var det ikke til å bære lenger!»

Om litt fortsatte han, trett.

«Jeg så på de andre guttene og pikene når de løp omkring i skolegården eller på sandstranden, og jeg tenkte: Om jeg en eneste gang kunde få være som dig, en eneste gang få føle mig lett og fri — velskapt! Jeg derimot var fordømt til å ha denne kroppen, hele mitt liv . . . fordømt, fordømt!»

Han så vekk, forpint.

«Morgen efter morgen våknet jeg op til den samme levende, friske smerten, dagen igjennem måtte jeg bære den byrden som var min . . .»

Clas Bryn brøt av, lenet sig tilbake i stolen og lukket øinene et øieblikk, nu først så Estrid hvor utmattet han var, som efter mange våkne netter.

Estrid bøide sig fremover og la varsomt hånden på armen hans.

«Er det nødvendig å gå inn i alt dette nu?»

«Det er nødvendig . . .» Clas reiste sig op igjen og tok et fast grep om stolarmene, et øieblikk efter fortsatte han: «Jeg hadde vel kanskje ikke klart mig om jeg ikke efter hvert hadde funnet mig et fristed. Jeg oplevde at når jeg leste dikt, kunde jeg for en stund glemme mig helt. Det begynte i en norsktime på skolen. Jeg hadde hatet disse timene, fordi all denne terpingen ødela for mig ting jeg hadde lært mig til å elske. Når jeg leste litteratur alene, var den levende, når vi leste den på skolen, var den avgått ved døden, av en eller annen grunn! Men så

fikk vi en ny norsklærer, en ung en. Det første han gjorde var å lese Wergeland, slik at han steg frem for oss i all sin velde, jeg kan enda høre den oplesningen, når jeg vil! Den tendte en gnist i mig, et nytt liv begynte for mig. Jeg vet ikke hvordan jeg kom mig hjem den dagen, jeg hade en følelse av at jeg gikk som i en rus. Jeg låste mig inne på værelset mitt, leste diktet på nytt, og følte det samme dunkle, veldige, røre sig i mig som første gang. Fra den dagen slukte jeg all den lyrikk jeg kunde få fatt i. Jeg opdaget at det fantes en verden hvor en var fri, hvor formen på ens kropp ikke hadde det ringeste å si, men hvor en møttes på like fot med andre, en verden hvor en kunde være fullkommen!»

Clas Bryns blick flammet til for et øieblikk. Så gled det plutselig en skygge over ansiktet hans.

«På mange måter begynte min aller vanskeligste tid nettop da, i overgangsårene. Da begynte det å gå op for mig hvad jeg var stengt ute fra. Det hjalp mig jo ikke dengang at jeg senere opdaget at det var mig selv som stengte mig ute fra tingene jeg bare led, blindt, sanseløst. Jeg var ung, jeg strakte mig mot livet, mot kjærligheten, elskoven, som enhver annen gut . . .»

«Men . . .» Estrid bøide sig over mot ham.

«Jeg vet hvad De vil innvende. At pukkelryggede slett ikke behøver å være avskåret fra den, mange av dem gifter sig jo. Det visste jeg. Det var, som jeg sa, jeg selv som i tankene fordømte mig til askese! Og jeg skal si Dem hvorfor. Det var kanskje en slags stolthet, et slags selvforsvar, som drev mig til å tenke den tanken: Aldri skal en kvinne se på mig med et stikk i hjertet og ønske at jeg var som andre menn, aldri skal noen komme og ville bære

den byrden med mig som jeg sleper på, den må jeg være alene om . . .»

Clas Bryn stanset med ett. Han var blitt dødblek.

«Fru Cleve, jeg vet ikke om De vil forstå det, men i alle disse årene har jeg hatt mørketider, da disse tankene tok makten fra mig og gjorde mig ond slik at jeg hadde øieblikk da jeg ønsket å tilføie andre mennesker noe av den samme pinen jeg slet med selv . . . Jeg tenkte ut forskjellige måter å ramme dem på.»

Det var kommet et sky, mørkt uttrykk i øinene hans, han føide til:

«Stort sett klarte jeg å holde disse tankene stangen, det var sjelden jeg falt for denne fristelsen, og da var det alltid mor det gikk ut over, hun var mest sårbar, for hun holdt mest av mig. Men allikevel, de tendensene var der og gjorde helvete hett for mig mer enn én gang . . .»

Clas Bryn holdt inne igjen.

Efter en stund fortsatte han med en helt ny klang i stemmen:

«Selvsagt blev det efter hvert en bestemt ung pike jeg ikke vilde utsette for skammen over at jeg var pukkelrygget — det var vel av den grunn disse tankene vokste sig fast i mig med slik styrke, jeg var forelsket, pinefullt, håpløst forelsket! Det måtte jo komme, før eller senere. Det var Eva. Jeg var sytten år dengang prestens kom flyttende til byen, Eva var tretten. Jeg husker som det var igår første gang jeg så henne ute i skolegården. Hun var det mest fullkomne menneske jeg noengang hadde sett, fra den lille foten hennes til det svære mørke håret som hang i to tunge fletter nedover ryggen — ulik

alle de andre pikene. Men det som gjorde mest inntrykk på mig, var øinene hennes, klare, alvorlige . . .»

Clas kunde ikke si mer på en stund.

«Kort efter at prestens var kommet flyttende, fulgte jeg Kristoffer hjem, det var noe med en vanskelig matematikkoppgave jeg skulde forklare ham. Eva var alene i stuen da vi kom, og blev der til jeg gikk. Mens jeg forklarte, satt hun ganske stille og så på mig. For første gang leste jeg medfølelse i et annet menneskes øine uten at jeg reagerte mot det, kanskje fordi det ikke var det minste spor av skrekk i det klare, rene blikket hennes. Hun så på mig, som hun kunde lese alt det jeg gjemte bort for alle andre, det var som hun kjente og forstod det alt sammen. Siden da hadde hun mine drømmer gjennom alle år. Og da diktene begynte å komme, uimotståelig, var de næsten alle inspirert av henne.»

Igjen falt Clas Bryn i tanker, og da han på ny så op, var det med et glimt av forundring i blikket, som om han hadde glemt hvor han var.

Efter et øieblikk fortsatte han: «Jo mer jeg lærte Eva å kjenne, desto mer klynget jeg mig til den forestillingen at jeg vilde ikke og kunde ikke trekke henne inn i all min elendighet. I en slags overspent offertrang kom det til å stå slik for mig at dette å gi avkall på Eva, var det største tegn på kjærlighet jeg kunde vise henne, hun skulde aldri hemmelig skamme sig over at jeg var vanskapt, det skulde hun spares for!»

Clas Bryn stanset igjen og så på Estrid.

«Hvor blinde vi mennesker er! Nu ser jeg at det i virkeligheten var — mig selv, ikke Eva, jeg vilde spare, det var en ubendig stolthet som lå bak

den innstillingen, en stolthet som ikke måtte krenkes, ikke for noen pris. Vi er fødte mestre, når det gjelder å besmykke våre egne motiver! Og det verste er det at vi lange tider av gangen kan være i en slags god tro, så bergtatt er vi av våre egne selvbedrag!»

Estrid nikket, dette var ting som just begynte å gå op for henne.

«Når jeg var borte fra Eva i lengre tid av gangen,» fortsatte Clas, «på reise ute i Europa, først med foreldrene, senere alene, da nyttet jeg tiden til å utbygge en hel livsanskuelse, et helt forsvarssystem, om De vil . . . Det intense indre livet jeg levde, all denne absolutte ensomheten hadde kanskje modnet mig tidlig, gjort mig klar og bevisst, langt ut over mine år. Jeg reflekterte en god del over hele min livssituasjon og kom til den konklusjon at det jeg hadde å gjøre, var å akseptere min ensomhet. Jeg laget mig en festning av den hvor jeg forskanset mig, eftersom tilværelsen i den ytre verden blev mer og mer pinefull for mig. Desto rikere levde jeg i min indre verden. Jeg aksepterte virkelig til slutt min skjebne med en slags indre ro, efter hvert som jeg begynte å avskalle gutteårenes blinde, fanatiske smerte, og med stigende forståelse tok fatt på å rette misvisning efter misvisning i min egen måte å reagere på. Jeg stod på spranget til å overvinne min egen individuelle vanskjebne, da jeg pånytt møtte Eva, det er nu vel et år siden.»

Clas Bryn stanset, minnene tok ham. Da han igjen talte, var stemmen full av tilbaketrengt ømhet.

«Hun hadde i mellemtiden utfoldet sig på en slik måte at hele min gamle undertrykte lidenskap slo ut i lys lue. Det var kommet noe modent, en

sødme og uro over henne, som ikke var der før på samme vis, kanskje var det kjærligheten til Kåre som hadde bragt forandringen, den hadde jeg lest i øinene hennes de siste årene. Allikevel snakket jeg til slutt til henne om at jeg elsket henne, jeg kunde ikke holde det tilbake lenger, jeg gikk ut av festningen min! Jeg tror det var det som gjorde det av med mig. Etter at jeg var alene med henne den stunden vi satt og ventet på Kristoffer, blev jeg besatt av tanken om en eneste gang å holde henne i armene mine, eie henne helt, en eneste gang få utløsning for all den ømheten jeg følte for henne, tanken forfulgte mig natt og dag!»

Langsomt, nølende, fortsatte Clas:

«Jeg lå bak den store stenen på heien og skrev til henne, da hun kom forbi den junikvelden siste sommer. Det var noe i blikket hennes som jeg ikke kunde tyde dengang, men som hennes brev til Dem gav mig forklaringen på, hun kom fra sin søsters barn, ør av det, ubevisst vilde hun bare en eneste ting — bli mor som Halldis.»

Det blev så stille at Estrid kunde høre Clas Bryns hjerte slå.

«De har lest Evas brev. De vet hvad som skjedde. Da jeg møtte Eva, uventet, nettop i det øieblikket da hun selv åpnet sig mot livet, tapte jeg all besinnelse, en bølge av lidenskap, av utholdelig ømhet, feide alle mine betenkeligheter til side. Jeg hadde hungret og tørstet gjennom så mange år, noe slikt som kjøpt og betalt kjærlighet var mig en psykisk og fysisk umulighet, disse kreftene høkrer man ikke med! Men nu var fullbyrdelsens øieblikk der. Jeg gikk inn til livet, nu etterpå forstår jeg det uttrykket! Jeg oplevde uendeligheten. Hos en liten kvinne . . .»

Clas Bryns ansikt lukket sig igjen og fikk et uttrykk av bitter pine.

«Det er bare den ting som jeg nu først helt ut forstår: Det var vi som var skapt for hverandre, jeg skulde aldri latt henne gå! Jeg skulde tatt vare på henne, beskyttet henne, mot henne selv, og mot Kåre, som hun selv skrev i brevet til Dem, det er der det store feilgrepet ligger. Jeg skulde levd mig inn i hennes virkelige situasjon, jeg skulde sett og forstått mens der enda var tid, hvad slags mann Kåre var, og hvordan han vilde komme til å behandle Eva. Men jeg hadde forankret mig så grundig i mig og i mitt at jeg sviktet Eva da det virkelig gjaldt. Jeg tenkte mer på mig selv, mer på all den ydmykelsen og smerten jeg personlig var bestemt på å undgå enn på henne . . .»

De satt begge tause en stund.

Så fortsatte Clas Bryn, i smerte: «Evas brev til Dem bekrefter punkt for punkt riktigheten av hvad jeg følte i hele vinter der nede i Paris. Jeg skulde ha blitt her i landet, jeg skulde ikke ha reist fra henne . . . hvert ord forteller mig det!»

Estrid reiste sig for å gå hen til ham, men stanset da hun fikk se Clas Bryns blick, her strakk ingen ord til!

«Og i mellemtiden stred Eva den kampen som førte henne i døden — uvidende, ubeskyttet og alene . . .» fortsatte Clas, fylt av sitt.

«I disse nettene har jeg gjenoplevd hvad hun har gått igjennem, jeg har tenkt hennes tanker og følt med hennes nerver. Nu endelig — forstår jeg! Når det er forsent!»

Det varte en stund før han kunde si mer. Estrid senket øinene, hun orket ikke lenger se på det

bleke ansiktet med de bleke lebene. Så hørte hun Clas Bryns stemme igjen.

«Ja, jeg har sett mig selv som jeg aldri trodde det mulig. Og den natten det gikk op for mig hvad jeg i blindt hovmod, i uansvarlighet hadde latt skje, er den tyngste natten i mitt liv. Det er siden den natten jeg har hatt det slik!»

Clas så ned, det gikk trekninger over ansiktet på ham, han hadde ondt for å fortsette. Endelig kom det:

«Det er ikke bare mig selv og min andel i Evas skjebne jeg har fått øinene op for. Jeg ser inn i en annen sammenheng som er så grotesk at den ikke er til å fatte, ens forstand står stille. Hele den sociale bakgrunnen for en skjebne som Evas er gått op for mig, alt det skamløse hykleriet.»

Igjen grep Clas Bryn om begge stolarmene og lo.

Så drev han over gulvet uten å si mer. Han blev stående lenge foran verandadøren og se ut, som om han kjempet for å gjenvinne likevekten, så vendte han sig igjen mot Estrid.

«Fru Cleve, er De klar over at det er samfundet selv som har skapt det kaoset vi står oppe i, med kriminelle fosterfordrivelsler og ødelagte menneskeliv? Det er ikke ungdommens umoral, det er det vi kaller samfundsmoralen!»

Det gav et sett i Estrid.

«Det er akkurat hvad jeg begynner å ane!»

«Jeg tenkte mig næsten det!»

Clas vendte sig mot henne, øinene fikk igjen det gamle uttrykket av oprørt smerte.

«Det hele er et mareridt, som jeg om og om igjen nekter å tro på, bare for å få det bekreftet alltid på nytt. Hvor er de henne, menneskene? Ta

skammen bort, skammen ved den enkle ting at et nytt liv skal fødes til jorden, gi dette nye liv eksistensvilkår, slik at mor og barn blir sikret, økonomisk og socialt — og se da hvor mange ugifte kvinner det er som vil nekte å ta barnet, når hun først har undfanget det!»

Estrid så på ham. «De har rett i det. Men enda er det utrettet en hel del her, husk —.»

«Jeg vet det, jeg vet det. Det er godt, men det er ikke nok, på langt nær. Enda er det ikke rokket ved selve bøigen — den moralske fordømmelsen fra et hykkelsk, ansvarsløst samfund, Det er den som tvinger den vordende mor ut i nødutveien abortus provocatus, det er samfundet, De og jeg, som bærer skylden, ikke Eva, det er klart! Og enda har jeg ikke en eneste gang under den diskusjonen som ustanselig pågår sett denne kjensgjerningen fremsatt, enn si erkjent, så langt borte fra virkeligheten beveger den sig. Vi holder hykleriet gående, tukler med lovparagrafer — og lar den bunnløse nøden gå sin gang. Uten å røre ved, enn si ta bort, selve grunnårsaken!»

Estrid var blitt blek, der hun satt. Slik var det, Clas Bryn hadde rett! Om litt løftet han hodet og så på henne.

«Slik som det er idag, er den mest grunnleggende funksjonen i menneskelivet prisgitt tilfeldighetene den, brutale, tankeløse tilfeldigheten. Alt annet tar vi mer eller mindre godt vare på, ute i naturen og i dyreverdenen, bare ikke på det dyrbareste, mest vergeløse av alt, den vordende mor og hennes barn.»

Clas betenkte sig et øieblikk, så vendte han sig heftig mot Estrid.

«Tenk bare på hvad en liten kvinne som Eva har

gått igjennom før hun besluttet sig til abortus provocatus! Hvordan hun, tross alt, i tankene har søkt og søkt etter eksistensmuligheter for det barnet hun bar under hjertet.»

Clas så frem for sig, som om Eva stod der i rummet foran ham.

«Hvor hun vendte sig hen, sluttet mørket sig om henne. Hvor det gjaldt Kåre eller foreldrene — det samme stummende mørket. Ikke en gang Dem og mig våget hun å snakke ut til. Og tenkte hun på samfundet, så var det eneste hun visste at barnet en gang kunde komme til å stå der hun stod idag — foran en stenhård, fordømmende blokk av mennesker, blottet for ansvar, for evnen til virkelig innlevelse i en situasjon som hennes, for enkel, menneskelig medfølelse!»

Clas Bryn tok sig til hodet med begge hendene.

«Å, disse nettene med Evas brev, hvor hun er til stede lys levende, slik hun gikk og stod i den siste svære kampen, ansikt til ansikt med det monstrum samfundet er i dag! Denne forferdelige hjelpeløsheten! At ingen forstår!»

Clas bøide sig frem mot Estrid.

«Hvor er kvinnene henne, fru Cleve? Mødrene? At de finner sig i denne tilstanden en dag lenger, at de ikke reiser sig til vern om selve livet! Hvis lov det er å knoppes, blomstre og sette frukt. Også i menneskelivet.»

Clas fortsatte, smertelig: «Og om kvinnene ingenting skjønner, at ikke mennene våkner til besinnelse og ser hvordan det er fatt, at vi ikke går til handling! Men nei, vi er for feige.»

Da Clas igjen så op, var blikket fullt av mørke.

«I disse ukene har jeg sett hvordan vi mennesker,

bevisst eller ubevisst, forskanser oss bak våre egeninteresser, som bak en festning, døv for alt og alle, slik jeg selv gjorde det . . . Derfor har disse dagene og nettene vært et eneste oppgjør med hele min innstilling til livet, jeg har rasert hele den stolte festningen min!»

Om litt føide han til: «Og enda en gang i mitt liv kom jeg til et punkt da jeg måtte snakke ut til et annet menneske, åpne mig for det, jeg som hadde pålagt mig ubrytelig taushet i alle de ting som dypest angikk mig selv . . .»

Clas blev sittende i tanker en stund, det gled et lys over ansiktet hans.

«Det var kjærligheten til Eva som blev vendepunktet for mig, som drev mig ut av festningen min, for første gang i mitt liv. Det har på en eller annen vis utfridd noe i mig. Jeg begynner å føle krefter i mig til å være med om å gjenskape tingene, mig selv først og fremst, for det er vel bare de menneskene som forandrer sig selv, som makter å skape en . . . en ny jord? Det begynner jeg å ane nu.»

Det blev stille igjen.

Så fortsatte Clas: «Det er glimt som disse som har holdt liv i mig i denne tiden, som har reddet mig fra — katastrofen. Fra å gjøre slutt på det hele. De kommer og går. Og efterlater mig i mørke, alene med den gnagende pinen. Men de blir fler og fler . . . Kanskje er dette allikevel ikke slutten, men begynnelsen til noe nytt?»

Estrid så på ham, hun hadde følelsen av at det nye Clas Bryn snakket om, steg frem for øinene på henne.

«Det nye kommer,» sa hun, «det er underveis!

Det er slik det blir til, i ensomhet, i nød, vi må lide det frem.»

Det blev en stunds taushet.

Til slutt reiste Clas Bryn sig til farvel.

«Jeg vil ikke prøve å takke for iaften, bare det må jeg få si Dem: Det var godt å få komme til Dem. Det er noe i atmosfæren omkring Dem som læger og stimulerer på samme tid, noe som virker uten ord.

Kan jeg få lov å komme igjen, snart, om det trenges?»

Estrid fulgte ham til utgangsdøren og så Clas Bryn gå fra huset, ut under en tindrende stjernehimmel, mot den svake lysningen langt, langt der nord.

XV

Margrete stod på kjøkkenet på Vigum og ordnet i stand et brett med te og kopper, kaker var stilt ferdig på bordet.

Ikveld vilde hun op og se til Bjørg, hun hadde sett så stuslig ut noen dager, hun kunde ha godt av litt selskap.

Margrete sukket.

Den som visste hvad en skulde gjøre med Bjørg! Var hun riktig nedfor, la hun sig platt ned og vilde ikke se noen, slik kunde hun ligge i dagevis, akkurat som bestemor sin. Bare hun ikke fikk slik en rid igjen, hun hadde vært bra lenge nu . . . Margrete tok brettet, gikk langsomt op trappen til Blåsalen og åpnet døren.

Bjørg hadde krøpet helt op på divanen, tendt lampen, og satt nu og leste i et fransk tidsskrift om moderne kunst. Hun så trett og sliten ut.

«Forstyrrer jeg kanskje, jeg tenkte en liten te-skvett kunde gjøre godt i kroppen slik en blåsende kveld,» Margrete så spørrende på datteren.

Bjørg holdt øinene festet på boken.

«Å nei da, det ene kan være like så godt som det andre, for hvad nytter det til, alt sammen!»

De drakk en stund i taushet, Margrete traust og rolig, som om ingenting stod på.

Da de var ferdige, samlet hun koppene sammen på brettet og reiste sig for å gå.

«Du skulde se å ta dig sammen, Bjørg, og ikke la tungsinnen vinne inn på dig på denne måten. Husk hvordan det gikk med bestemor din, hun gav sig over dengang yngste gutten hennes døde, og hun måtte på asyl i to år. Men hvad står på med dig? Ingen verdens ting! Her gjør far din og jeg alt vi kan for dig. Du får arbeide med hvad du vil, du får drive på med denne kunsten din her på Blåsalen, men enda går du der og henger med hodet.»

Margrete hadde snakket sig varm og forarget. Nu utbrøt hun:

«Hvis jeg forstod mig på ungdommen nå til dags! De får det akkurat som de vil, og enda er de ikke fornøid! Du skulde sett hvordan det var i min ungdom, du! Da var det ikke plass for noen griller, kan du tro. Da måtte vi pent gjøre som far og mor vilde, og pent holde munn.»

Bjørg hadde reist sig mens Margrete snakket og begynte å gå op og ned på gulvet som hennes vane var når noe oprørte henne.

«Du sier at ungdommen nu får gjøre som den vil, og enda er den ikke fornøid. Du snakker som du har forstand til, du mor! Enn all den arbeidsløse ungdommen, da, som ingen har bruk for og ingen har plass til, får den det som den vil?»

Bjørg stilte sig rett foran moren og så henne inn i ansiktet.

«Prøv å forstå, for en gangs skyld, hvad det vil si å være en slik ungdom. Prøv å leve dig inn i hvad som foregår i sinnet på en slik en . . .»

Margrete gjorde en avvergende bevegelse.

«Ja visst er det synd på dem! Men hvis det var noen virkelig to i dem, så tok de sig sammen og gled ikke ut som de gjør nå, med all denne lettsin-

digheten, all denne erotikken som de skriver så mye om nå for tiden, den er jo blitt en ren pest . . .»

Bjørg tapte tålmodigheten med ett.

«Der har vi det! Ikke det fjerneste glimt av forståelse har dere! Men sannheten er den at dere vil ikke forstå, og derfor kan dere ikke forstå heller. Forstod dere aldri så lite, dere som nu har makten, da var det ikke så vanskelig å være ung . . .»

«Enn dere unge da, du kan ikke mene det, Bjørg, at alt er som det skal være med dere heller? Jeg gjentar det, det er erotikken som ødelegger ungdommen idag, all denne lettsindigheten og tøilesløsheten! Hva har du å svare til det?»

Bjørg var blitt blek, hun stirret oprørt på moren.

«Det skal jeg si dig, mor, tydeligere enn du kanskje bryr dig om å høre det, for en gang må det frem allikevel, selv om du ikke vil forstå det bitterste grand av det, det er som vi roper fra hver vår kant over en avgrunn! Og slik er det overalt, i hjem efter hjem, jeg har jevnaldrende venner som tenker som jeg, jeg vet litt om den ting. Alle sammen er vi like opgitt over dere som er eldre enn oss, alle sammen står vi like alene.»

«Sludder og tøv, Bjørg. Du står ikke mer alene enn du selv vil. Du har da far og mig som sørger for dig på alle måter . . .»

Bjørg fortsatte uten å la sig stanse.

«Hvad vet du om mig, i virkeligheten, mener jeg? Hvad vet du om mitt liv, om hvad jeg virkelig tenker og føler og oplever? Ikke det skapende grand. Hvert ord du sier til mig forteller mig det. Vi kunde ikke være mer fremmede for hverandre om vi levde på hver vår side av jordkloden. Tror du jeg kan være mig selv her hjemme? Å nei, du.

Jeg føler meg fremmed her med alt mitt. Jeg må gjemme det vekk, dag for dag og stund for stund, det er så vidt dere tåler arbeidet mitt. Jeg er i virkeligheten hjemløs i mitt eget hjem. Vet du hva det vil si? Det er det all ungdommen er idag, de kan ikke si fritt hva de tenker, de kan ikke fritt vise hva de føler, de kan ikke leve fritt ut etter sin overbevisning. De har det over seg, evig og alltid, dette forferdelige presset fra alle kanter, presset av hva foreldrene tror og mener, og hva samfundet tror og mener, av skikk og bruk, og av gud vet hva! Kan du forstå hvordan det føles? Det kan ta motet og livsgleden og tiltaket vekk fra noen hver av oss! Hvis det da i det hele er noe igjen av oss, når skolen og kirken har gjort sitt til å kverke oss!»

Margrete gjorde en uvilkarlig, heftig bevegelse, men tok seg i det.

«Snakk bare videre. Undse deg ikke!»

«Nei, det kan du tro jeg ikke skal, mor, jeg har gått her og tidd og dukket nakken, slik at jeg holdt på å ta skade av det, og nå vil jeg det ikke lenger, jeg er et voksent menneske. Vi må engang komme til å vite hvor vi har hverandre, det vil rense luften, selv om vi aldri kan komme til å forstå hverandre, for det er visst ikke mulig.»

Bjerg tidde en stund for å samle tankene. Så fortsatte hun: «Hvis du tror det jeg her snakker om er teorier i det blå, tar du feil! Hvorfor tror du jeg ingen fred gav deg før jeg kom meg avsted til Paris? Var det kanskje ikke fordi jeg følte jeg måtte stå på egne ben? Leve livet på mitt eget grunnlag, prøve meg frem, gjøre mine egne erfaringer. Gud skal vite du ikke hadde gitt meg stor bagasje med på veien . . .»

Margrete vilde si noe, men Bjørg avbøide: «Jeg mener ikke gudelig snakk på skolen og til konfirmasjon — her hjemme blev vi da, som vel var, av en eller annen grunn forskånet for det, du og far hører ikke til de aller verste, rett skal være rett! Nei, det er ikke det jeg mener. Jeg mener at du ingenting sa mig til svar på alle spørsmålene mine den gang jeg var liten og gikk og grublet og grov, at du ingenting sa mig den gang jeg gikk over fra barn til voksen jente. Den gang jeg virkelig trengte det, fikk jeg ikke et eneste rettleidende ord fra dig, ikke en eneste forklaring. Jeg måtte stri mig igjennem overgangsårene som best jeg kunde, alene med skrekken og alene med all undringen over den forandringen som foregikk med mig . . .»

Bjørg holdt inne, hun var blitt blek. Litt etter fortsatte hun, lavt og langsomt:

«Ikke et eneste ord sa du til mig om de virkelige tingene i livet, om kjærlighet, om det å bli mor, om meningen med det hele — du overlot til mig å finne rede i alt dette, ganske på egen hånd, blank for de enkleste fakta.»

Bjørg tok impulsivt et skritt henimot moren, som for å appellere til henne: «Du som selv er vokset op i en avsides skogsbygd, du vet hvor hjelpeløse og innestengte vi går her oppe, hvor umulig det er å få luft for alt det som bryter i en!»

Så lot hun armene synke tungt ned til siden igjen.

«Men aldri rakte du ut hånden din og prøvde å hjelpe mig, det var likesom ikke skikk og bruk her oppe, det, å snakke åpent og ærlig ut! Det er først nå, efter at jeg er begynt å tenke tingene igjennem selv, at jeg begynner å snakke ut — for å livberge mig. Og det var nede i Paris at jeg for alvor begynte

å tenke, det ligger i luften der. Og det var der jeg for alvor begynte å prøve mig frem, skaffe mig den kunnskapen du hadde nektet mig . . .»

«Hvad i all verden mener du, Bjørg? Kunnskap om hvad?»

«Om livet vel, om kjærlighet mellom kvinne og mann . . .»

Margrete hadde reist sig og stirret, stiv og hvit, på Bjørg.

«Du mener vel ikke at du innlot dig med noen mann . . .»

«Jo mor, det mener jeg. Ikke en mann, bare. Men etter hvert med flere menn. Det var så meget du hadde forsømt å lære mig, og som jeg nå måtte skaffe mig kunnskap om. Hvad tenker dere egentlig på, dere eldre? Det er jo, når alt kommer til alt, kunnskap vi er ute efter, erfaring og innsikt, og så kommer dere som en annen gud fader i paradisetts have og sier til barna deres: Spis av alle de trærne dere vil. Men av dette treet til kunnskap om godt og ondt må dere ikke spise! Dere tar et veldig område av livet, det viktigste av alt, det som har med livets fortsettelse å gjøre, og sier: Alt annet kan dere utforske. Men dette landet her må ingen gå inn i — uten på visse betingelser. En byfoged eller en prest står med et blinkende sverd og vokter inngangen til det riket, og nåde den som bryter sig over gjerdet på egen hånd!»

Bjørg gikk trossig op mot moren.

«Og dette tror du vi bøier oss for når vi er kommet efter den virkelige sammenhengen?»

«Bjørg, pass ordene dine!»

«Det skal jeg, mor. Du skal få vite mer enn dette. Det er blitt nødvendig nå, det eneste rens-

lige. Om du visste hvor jeg har sett frem til denne stunden, da jeg endelig kunde syng ut!»

Bjørg stanset et øieblikk som for å ta sats. Så våget hun spranget: «Hvordan tror du jeg slo mig frem der nede i Frankrike? Som modell for kunstnere!»

«Du mener vel ikke at min egen datter viste frem kroppen sin for betaling?»

«Jo mor, det mener jeg . . .»

«Men det er jo skamløst!»

«Hvem har skapt den kroppen? Og hvad er det skamløse ved den? Er det skamløst å se en hest, eller en fugl eller en blomst?»

«Og de mennene du levde med . . .» Margretes stemme brast, og hun slo hendene for ansiktet.

Bjørg skiftet uttrykk, og det kom en ny klang i stemmen.

«Nei, det var ikke for penger. Da sultet jeg heller. Det var . . . det var — fordi jeg selv vilde det!»

Bjørg løftet trossig hodet. Så sa hun inntrengende: «Nei mor, dette er ikke som du tror! Hvis du bare vilde prøve å forstå, istedenfor all denne frykten og fordømmelsen . . .»

«Ja men dette er jo synd, og det er skam, det fører like i fordervelsen, både for dig og for dem som går samme veien som du, dere går i hundene på den måten . . .»

Bjørg blev hvit, og det var med møie hun kunde få ordene frem.

«Hvem driver oss ut i fordervelsen? For det er noen av oss som går den veien også, du kan ha rett i det. Hvem er det som får oss til å gå i hundene, tror du? Det er nok dere foreldre, det . . .»

«Pass ordene dine!»

Men Bjørg fortsatte uten å stanse: «Vet du at foreldre som ingenting skjønner og som fordømmer alt, kan gjøre barna desperate? Vet du at alle forbudene deres kan drive oss lukt inn i det dere vil frelse oss fra?

«Røk ikke,» sier dere. Og vi røker. Bare på trass! «Drikk ikke,» sier dere. Og vi drikker — på trass. «Elsk ikke ulovlig,» sier dere. Og vi elsker, også på trass mangel gang! For oss gis ikke noe «lovlig» eller «ulovlig». Vi vil lære livet å kjenne, det er jo det vi må! Vi vil ikke vente med å forstå livet til vi blir gamle og grå og visne, da kan det være det samme med hele greia. Vi vil forstå det her og nå, vi vil gjøre oss ferdig med tingene her og nå . . . for vi vil videre frem!»

Bjørg stanset et øieblikk, så fortsatte hun alvorlig: «Det erotiske er ikke alt. Det er bare en side av livet. Men dere tvinger oss med alle forbudene deres til å bli heftende ved tingene meget lenger enn vi behøvde! Dere har gjort livet til et eneste røre med alle disse forbudene, se for et kaos dere har skapt! Og enda vil dere at vi skal danse efter deres pipe, leve slik som alle disse innviklede moralbudene deres krever det . . . Som om det går an å ta og temme havet og legge det i lenker . . .! Det er nettop det vi ikke kan!»

I stigende oprør gikk Bjørg hen til moren.

«Tusen ganger heller på asyl som bestemor, eller få en vanskapt unge som Karen, enn å leve det livet dere lever, for det er ikke noe liv, tusen ganger heller gå i hundene enn aldri å ha levd efter sine krefter, aldri å ha sloppet dem løs for alvor!»

Bjerg trampet i gulvet, hun kunde ikke holde tårene tilbake.

«Du ser på meg, du mor. Men jeg vet nøiaktig hvad jeg sier. Nei, ryst ikke på hodet, jeg skal fortelle dig noe du ikke vet! Undertiden gjør du meg så trassig at jeg gjør ting jeg ellers ikke vilde gjort, bare på trass. Jeg lever uvørnere enn jeg behøvde å leve, var det ikke for det presset her hjemme! Selve fordømmelsen som ligger i luften driver meg lenger, undertiden, enn jeg selv vil . . .»

Bjerg tok sig i det et øieblikk, men vendte sig igjen til moren og sa inntrengende: «Det er ikke utflukter, dette, eller forsøk på å undskylde meg selv, jeg behøver ikke å undskylde meg! Jeg er voksen og tar selv ansvaret for handlingene mine. Men du gjør det så vanskelig for meg!»

Bjerg tidde en stund og satt og svelgjet gråten, tårene som kom visket hun utålmodig bort med hånden.

«Om du en eneste gang vilde prøve å forstå! Jeg sier ikke alt dette for å gjøre dig vondt, eller engste dig unødig, jeg skjønner jo at livet ikke alltid er så greit for dig heller. Jeg sier det fordi jeg synes det er uverdige å tie lenger. Jeg krever å få leve mitt liv, uten innblanding fra dig, ikke fordekt og stjålent som hittil, men åpent og redelig. Jeg skal prøve så langt jeg kan å respektere ditt syn, så må du også prøve å respektere mitt.»

De stod overfor hverandre, Margrete og Bjerg, og målte hverandre med øinene et øieblikk, Bjerg halvt trossig, Margrete blek og lukket.

«Dette er kommet så altfor brått på meg, Bjerg, til at jeg kan si noe enda. Du får gi meg tid. Men hvad du enn gjør, så snakk ikke til far om dette.

Ikke enda iallfall, han bebreider mig at jeg har gitt dere barn en altfor fri opdragelse, og hver gang det er noe han ikke liker, kommer han til mig og sier: «Der kan du se. Du har gitt barna altfor frie tøiler!» Nei, han vil ingenting forstå av alt dette. Og jeg sier det som det er, dette går over min forstand også . . . Godnatt Bjørg!»

Og underlig trett og bøid tok Margrete brettet og gikk ut av døren.

XVI

AV ESTRID CLEVES DAGBOK

Jeg vet ikke hvordan denne vendingen til det bedre er kommet. Men den er der, mer og mer merkbar for hver dag.

Heller ikke vet jeg hvor meget det har hjulpet mig, at jeg skrev her i dagboken om Lillen og Eskild, hvad deres bortgang har betydd i mitt liv, egentlig og vesentlig. Det var ialfall ikke ordene som blev skrevet, det var gjenoplevelsen i mitt eget sinn av følelser og begivenheter som jeg hittil ikke hadde orket å ta op slik de virkelig forelå, men som jeg bare hadde dekket over så godt jeg kunde — det var den som på et eller annet vis hjalp mig. Det følte hver gang som en pine, men den var vel nødvendig, en operasjon til marg og ben, så sårene kunde lages og gro igjen fra grunnen av.

Det er også en ting til som har hjulpet mig: At jeg igjen begynner å føle samhørighet med verden omkring mig. Jeg mener ikke den søvnige, sløve forbindelsen som folk flest har med omverdenen, hvor begivenheter og skjebner knapt nok gir dem et riss i huden, jeg mener kontakt for dødelig alvor, slik at problemene som reiser sig blir problemer på liv og død for en.

Det er problemene omkring Evas død blitt for mig. Problemet om hvordan en skjebne som hennes er mulig, har vokset og vokset for mig, slik at selve

kjærlighetens problem i hele dets vidde og dybde begynner å stige frem for mig.

Hvad jeg enn i disse ukene ser og oplever, føler og tenker, så er det der, i bakgrunnen av min bevissthet, og det får uavladelig nye, uventede belysninger. Gjennom Bjørg, gjennom Rakel, gjennom Clas — og gjennom Margretes stumme, hjelpeløse sorg over ting hun ikke kan fatte. Bjørg nevnte noe om et oppgjør de hadde hatt på Blåsalen. Ja, jeg oplever at det er ikke et eneste menneske her på gården, så mange og så forskjellige de er, som ikke på et eller annet vis er med om å kaste lys over det.

Derfor blir hver dag og hver minste ting som utspiller sig for mine øine noe av en opdagelse for mig: Livet avdekket, slik det er. Ikke noe som må vurderes og klassifiseres, godkjennes eller fordømmes, jeg konstaterer til min forbauselse at hele mitt vurderingssystem, som visst egentlig var ganske liberalt, det holder på å rakne i sømmene — også det! Ansikt til ansikt med virkeligheten, viser det sig totalt ubrukelig.

Denne erfaringen fylte mig de par første gangene jeg hadde den, med noe som lignet angst. Men den la sig fort. Det som er blitt igjen er en stor — befrielse! Det føles som om jeg holder på å fri mig fra noe som er blitt mig altfor trangt. Akkurat det.

Disse små blinkbelysningene over gjennomsnittsmennesket og dets bundne, begrensede tilværelse gir mig meget å tenke på — den var for ikke lenge siden min egen tilværelse. Og er det vel enda, for en meget stor del, og vil vedbli å være det, kanskje resten av mitt liv, det avhenger av hvor våken jeg makter å være, stund for stund, og hvor — ærlig.

Men ellers er det nok et langt lerret å bleke,

dette å fri sig fra den oppdragelsen man har fått, og sitt gamle miljø. Det er ikke gjort i en håndvending, det begynner jeg å forstå nu.

Det er vel først når man blir så temmelig våken, at kampen begynner for alvor, øieblikk for øieblikk, eftersom vi møter nye og nye situasjoner.

Det er et godt tegn at dette fyller meg med ny spenning overfor livet, det føles som om jeg går fra opdagelse til opdagelse, og jeg gjør den erfaringen at spenningen er der, uavhengig av hvorvidt erfaringen er smertelig eller gledelig, stygg eller vakker.

Holder jeg allikevel på å utvikle noe henimot virkelig saklighet overfor tilværelsen? Det føles så, og det fyller meg med glede!

Det rare er det at denne nye livsfølelsen holder på å utstrekke sig også til tingene.

Jeg ser på dem med nye øine.

Det hender — som nu idag — at jeg midt i den uroen som fremdeles gnager i meg, kan bli stående foran en snetung gran eller noen meter av en almindelig landevei, eller en grå grind, fjetret av den ufattelige skjønneten som slår imot meg.

Det er som jeg glimtvis begynner å se inn til selve tingene, inn til realiteten av dem, og den fornemmer jeg som umåtelig, ufattelig skjønnet.

Jeg har stått på altanen og sett utover den dalen jeg har levd i som barn. Det var som på nytt å få se et elsket ansikt, jeg kjente igjen hver linje.

Det var mildvær og det dryppet av takene. Spurvene hadde det travelt ved halmstakken, og der borte i skogkanten skrek en fugl mot våren, jeg kjenner den låten når dagene begynner å lysne . . .

XVII

Estrid og Øivind Cleve satt sammen foran peisen på Stupet. Gutten var kommet helt uventet noen timer i forveien, dosent Møinichen var blitt syk, påskereisen til Berlin opsatt, og så tok han en rask beslutning og drog til Vigum en tur.

Estrid var lykkelig. Øivind hadde fortalt, og hun hadde fortalt, og nu satt de tause og så inn i ilden.

Estrid stjal sig til å se på gutten, det var ikke til å tro at han virkelig var der!

Mennesker som står hverandre nær, har godt av å være fra hverandre, tenkte hun, slik glede hadde da samværet aldri gitt dem før.

Øivind syntes å føle hennes tanker, han så op.

«Mor, du er forandret! Du ser friskere ut . . . Du er likesom blitt friere . . . gladere! Det er . . . skjedd noe med dig!»

Øivind så på henne med noe av Eskilds varsomme, sky blikk, som allikevel så tvers igjennem en, tenkte Estrid, bak hans famlende ord kunde hun føle hans glede.

De satt begge tause igjen. Kanskje er han trett, tenkte Estrid, og vil gå til sengs, fjellluften tar . . . Men Øivind rørte sig ikke.

Endelig kom det: «Jeg traff Elsa på gaten forleden dag. Hun var nylig vendt hjem fra Paris, hun hadde hatt et svært så interessant semester nede

ved Sorbonnen, du vet hun gjør forstudier til opgaven sin i fransk litteratur for magistergraden. Vi var . . . veldig glad ved å se hverandre igjen, begge to . . . tror jeg . . .»

Øivind holdt inne med ett, sky og tafatt.

Estrid sa heller ingen ting. Bare satt og så på det alvorlige unge ansiktet med det innadvendte uttrykket.

Øivind la en diger kubbe på varmen, så den blusset op og kastet lange lysstriper på gulvteppet og over mot det månelyste vinduet.

Så reiste han hodet og så på Estrid.

«Du har nok forstått, mor, at Elsa er kommet til å bety mer og mer for mig, helt siden vi møttes første gang i studentersamfundet. Men hun er lukket, og jeg er lukket, så det har tatt tid . . .»

«Jeg forstår det. Men nu blev dette møtet kanskje noe av et vendepunkt for dere?»

Øivind svarte ikke straks. Til slutt kom det nølende: «Det blev det. Vi var sammen to aftener i trekk, en aften hjemme hos henne og en aften i teatret, det var iforgårs. Vi . . . vi snakket sammen en hel del og jeg tror . . . vi forstod hverandre — endelig! Jeg mener, at vi hører sammen. Jeg har ikke vært sikker på henne før, men det uttrykket i øinene hennes, da vi uventet møtte hverandre på universitetet, gav mig noe av den vissheten jeg har lengtet efter det siste året. Og da Elsa inviterte mig til hytten deres i påsken sammen med hennes far og brødre og et par veninder, sa jeg ja takk med én gang, bare at jeg måtte se dig først. Og nu gleder jeg mig, mor. Du forstår . . . disse to siste aftnene har ført oss meget nærmere hverandre, vi glemte

allting omkring oss bare for den ene ting, at nu var vi sammen igjen . . .»

«Dere så ikke meget av teaterstykket, da?»

Øivind lo sin dempede latter, Estrid frydet sig ved å høre den på nytt. «Jeg vet ikke hvad hun gjorde, men jeg har praktisk talt ikke begrep om hvad som foregikk på scenen. Det var altfor godt å ha henne der ved siden av sig igjen.»

Estrid lo høit, hun kunde så godt forestille sig Øivind sitte der og føle Elsas nærhet med hele sitt vesen, uten å løfte øinene til henne mer enn noen få ganger, hun kjente ham — fra Eskild.

De hadde begge noe av det samme som Clas Bryn . . . avstand, rum omkring sig, midt i nærheten en atmosfære av ensomhet . . .

Estrid tenkte på Elsa, høi, mørk og vakker, tilbakeholden, hvor godt hun egentlig stemte med Øivind, rent temperamentsmessig.

«Øivind, jeg har lyst til å spørre dig om én ting, du vil forstå det efter det jeg fortalte dig om alle de problemene som har reist sig for mig den siste tiden her oppe: Hvordan ser du på et fritt forhold mellem to unge som er glad i hverandre — som du og Elsa, for eksempel?»

Øivind satt en stund før han svarte.

Så kom det med stor avgjorthet: «Det vil ikke passe for mig personlig, det er alt hvad jeg kan si!»

«Men hvorfor, Øivind? Når dere er glad i hverandre?»

Øivind satt igjen en stund og tenkte.

«Jeg vet ikke om jeg noen gang har fortalt dig om dette, jeg tror det ikke, det var far og jeg som en gang snakket om det, kan jeg huske. Du vet

jeg besøkte Jack en sommerferie på den moderne engelske skolen hans, du og far hadde vært der og vilde gjerne at jeg skulde oppleve den også. Jeg var vel 15—16 år den gang.

Det rare var, kan jeg huske, at de hadde skoletimer lenge etter at vi hadde sluttet her hjemme, de holdt på hele juli ut. En av de første dagene spurte Jack om jeg hadde lyst til å være med på en av bestyrerens timer. Jeg trodde først det var en time i naturfag, og det var det også, på en måte, det vil si, det var en time i seksualundervisning.»

«Virkelig? For en hel klasse?»

«For en hel klasse, både piker og gutter. Bestyreren tok det grundig. Han brukte anatomiske plancher, og i den timen og i de følgende — for jeg blev så interessert at jeg deltok i dem alle — gjen-nemgikk han hele seksualprosessen og de problemene som henger sammen med den.»

«Og barna, hvordan virket det på dem?»

«Såvidt jeg kunde forstå, tok de det hele som en selvsagt ting, som de var likeså saklig interessert i som i en fysikktime eller et kjemiekperiment. Du må huske at alle sammen var barn som var opdratt på en fri skole!»

Øivind vendte sig mot sin mor: «Jeg skal si dig, mor, jeg tror lærerens personlighet i et slikt tilfelle er av helt avgjørende betydning, og bestyreren var selv læge og psykolog, en erfaren pedagog.»

«Ja, og så . . .?»

«For mitt eget vedkommende kan jeg bare si at de timene blev noe av det mest bestemmende i mitt liv, jeg var selv midt i den vanskelige alderen, og jeg hadde hørt et og annet av kamerater på skolen, saker som opriktig talt hadde plaget mig ikke

så lite, all ting blev så stygt med ett! Men dette herre bragt mig på rett kjøel igjen . . .»

«Hvordan det, Øivind?»

Estrid satt hele tiden og tenkte på hvor lite foreldre vet om sine barn, og hvor godt det var at Øivind viste henne denne tilliten.

«Jo, du skjønner, Jack og jeg diskuterte en hel del de ukene, Jack var alt fortrolig med disse tingene fra tidligere, og hadde tenkt en god del mer enn jeg, så det jeg ikke forstod eller visste, det forklarte han mig . . .»

Det blev en stunds taushet, mens Øivind sindig og rolig samlet sig foran det han vilde si. Endelig kom det. «Jo ser du, mor, det som blev tilbake av det alt sammen, jeg mener av all detaljkunnskapen, var dette at det her dreiet sig om hvad Jack og jeg kalte «a fairly big thing, a thing not to play with», det er nettop det det er! Har en levd sig inn i de prosessene som skal til for at et menneske skal komme til verden, så forstår en også at alt dette ikke akkurat er noe leketøi. Ja, jeg vet ikke hvordan andre ser på dette, men for mig står det slik. Det hele gjorde et uutslettelig inntrykk på mig, det vakte noe som ligner ærefrykt i mig. Jeg tror ikke egentlig det var tilsiktet fra lærerens side, han tok så enkelt på tingene, men akkurat i den tiden var jeg selv i sterk utvikling. Det var første gang jeg var hjemmefra på egenhånd, jeg stod uventet overfor denne nye og avgjørende kunnskapen, og i mig hadde det begynt å røre sig noe helt nytt som just hadde med denne kunnskapen å gjøre. Det . . . det begynte å gå op for mig at i mig rørte det på sig skapende krefter. At jeg . . . at jeg også skulde komme til . . . å skape.»

Det var blitt mørkt i rummet, Estrid kunde bare skimte konturene av Øivinds skikkelse like overfor henne.

Efter en stund fortsatte han: «Nu forstår du, mor, hvorfor det ikke passer mig å eksperimentere med disse tingene — før jeg kan gjennomleve dem . . . for fullt alvor.

Det er også én ting til. I årene som er gått, har jeg jo sett og hørt en del ting. Jeg har kamerater som lever i frie forhold. Og du vet, når vi kommer i vanskeligheter, hender det at vi snakker ut med hverandre. Og hvad jeg hører om hennes angst for følgene, hennes rådville angst, om og om igjen, har gjort at jeg for min del aldri vilde utsette den unge piken jeg elsket for en slik påkjenning. Jeg vilde sørge for at jeg aldri bragte henne i en situasjon som på noen måte var pressende eller ydmykende for henne, det er en selvsagt ting, det minste jeg kan gjøre for henne.»

Estrid kunde ikke si et ord. Dette var Eskild på nytt, selvforglemmende, selvutslettende.

«Det er også det,» fortsatte Øivind, «Elsa har ingen mor, hun har ingen å rådføre sig med, slik som jeg kan snakke ut med dig. På et eller annet vis øker det min ansvarsfølelse overfor henne . . .»

«Jeg skjønner hvad du mener, Øivind. Men om nu samfundsopinionen ikke var der, og presset og ydmyket den unge piken som ufrivillig skal bli mor i et fritt forhold, hvordan tror du din innstilling da vilde være til dette spørsmålet? Jeg spør, fordi jeg ønsker å forstå!»

«Den vilde ikke være stort anderledes! Jeg antar disse tingene meget er en temperamentssak, og jeg har en følelse av at Elsa og jeg tenker forbløffende

likt om alt dette, vi må begge ha tid på oss. Dessuten, kan du ikke forstå hvad det vil si at tingene uforstyrret får lov til å modnes, at en føler at tingene er underveis til en, uten at en har trang til å forsere noe — det gir en følelse . . . en lykkelig følelse av . . . organisk utfoldelse!»

Øivind talte langsomt, vel overveid, lette sig frem til ordene.

Efter en stund fortsatte han: «Jeg tror også oppdragelsen har noe å si her. Et menneske, oppdratt under press av mange forbud, reagerer selvsagt på en helt annen måte. Forbudene simpelthen vekker kravene i ham. Jeg har sett nok av eksempler på det blandt mine kamerater, det viser sig omtrent uten undtagelse at det er de strengest oppdratte som hodeløst kaster sig inn i alle slags «erfaringer» . . .»

«Øivind, jeg sitter og tenker på Eva. Hvis hennes foreldre hadde hatt et annet syn på tingene, forstått å skape virkelig fortrolighet i forholdet til barna, vilde det ha rustet og beskyttet dem på en helt annen måte . . .»

«Selvfølgelig, det vilde gitt dem en helt annen balanse, en helt annen tillit når det virkelig gjaldt. Jeg vet det bare fra den måten du og far tok tingene på. Det var ikke så meget hvad dere sa, som hvad dere var, som blev det avgjørende for Lillen og mig. Og jo mer jeg ser av mine kameraters vanskeligheter, desto takknemligere blir jeg mot dere. Og aller gladest er jeg fordi jeg føler at efter denne aftenen kan jeg tale friere ut til dig . . . om alle ting . . . enn jeg noen gang før har kunnet, fordi du selv er friere og gladere enn før, fordi du står så åpen . . . Du vet ikke hvad det betyr for mig nettop nu, mor!»

Øivind gjorde som da han var gutt, han knelte ned og la kinnet til Estrids et øieblikk, det var hans måte å meddele sig til henne når han var riktig glad.

Så sa han alvorlig: «Ellers må du ikke tro at jeg noen gang vilde opstille det jeg har antydnet for dig angående Elsa og mig som noen som helst slags norm, eller som noe en gang for alle fastslått, da har vi jo det gamle spillet gående på nytt, ufriheten, reaksjonen, hele den gamle elendigheten. Alt dette må komme innenfra, det er et helt individuelt spørsmål, som hver enkelt alltid på nytt får avgjøre for sig selv. Jeg kjenner tilfelle hvor et fritt forhold er det eneste riktige, selv med all den risiko som følger, men likeså sikkert er det at andre forhold var bedre tjent med at de fikk utfolde sig uberørt av teorier og programmer . . .»

Øivind så på klokken og reiste sig, det var blitt sent.

«Og ett har jeg vært dig og far takknemlig for, og det er den ting at dere aldri har prekt moral for mig. Hadde dere gjort det, er det ikke godt å vite hvordan det hadde gått, det er jo slikt som knekker ansvarsfølelsen i en . . .»

XVIII

Estrid gikk langsomt gjennom alléen til Vigum. Det var Olavs fødselsdag og stor stas ikveld, Margrete kunde lage fest, også nu, med små midler, hun gikk for å være dalens flinkeste husmor . . .

Inn fra storveien svingte en bil, Estrid skimtet i farten Håkon Skaug, en barndomsvenn av Bjørg, en svær, bredskuldret kjempe som nyttet hver anledning til å komme til Vigum og treffe henne. Han hadde villet ha henne helt siden hun gikk til konfirmasjon, fortalte Margrete en aften Estrid undret sig over hans hyppige besøk.

«Enn Bjørg, da? Hvad sier hun?» hadde hun spurt.

««Er det en ting i verden jeg ikke passer til, så er det å bli gardkjerring på Skaug,» det har vært hennes stående svar på frieriet hans helt fra dengang,» svarte Margrete. «Men sammen er de allikevel, støtt og stadig!» føide hun til, «det er vel disse socialistidéene de snakker om, kan jeg tenke — når han ikke frir til henne, da!»

Estrid måtte huske på de ordene av Margrete da hun så ham stige ut av bilen foran inngangen til huset.

I entréen støtte hun på Clas Bryn som uventet var kommet ned fra fjellet samme dag.

De fant et helt selskap samlet i stuene på Vigum,

ordføreren og lensmannen med fruer og barn. Borte ved det gamle skatollet stod Bjørg og Håkon Skaug. Det slo plutselig Estrid at han egentlig var forbløffende lik Stor-Håkon, onkelen, som blev drept den juledagen for mange år siden, Margrete hadde vist henne fotografiet hans i et gammelt familiealbum.

Hun la også merke til at Clas Bryn så oppmerksomt på dem et par sekunder idet han kom inn, han hadde et blick som syntes å ta inn alt i ett nu.

Bjørg så brydd ut, undgikk Håkon det beste hun kunde, og hun var tydeligvis lettet da Clas Bryn kom hen til henne efter aftensbordet og spurte om det passet at han kunde få se noen av hennes arbeider oppe på atelieret denne gang.

Bjørg bad Estrid om å slå følge, og på veien op fortalte Bjørg om sine studier i Paris, hun nevnte også de arbeidene hun hadde fått inn på høstutstillingen, og den kritikken hun hadde fått.

Clas var overrasket over at hun alt hadde utstilt, og enda mer overrasket blev han da han fikk se hennes arbeider inne på Blåsalen.

«Men dette er jo talentfullt!»

Han gikk fra arbeide til arbeide og blev lenge stående foran bysten av Magne.

«Her gir De noe jeg ellers savner i Deres skulptur — hvis jeg må få være ganske opriktig? De har kraft, monumentalitet, fantasi, disse tingene. Men de savner noe . . . de savner . . . varme, fremforalt bysten av Deres mor! Det står kulde av den! Men her . . . rører det sig noe nytt . . . noe sterkt følt . . .»

Clas Bryn glemte sig selv, så intenst optatt blev han av det han hadde foran sig.

Så vendte han sig ivrig til Bjørg: «Men hvorfor

ikke gi det fritt løp, hvorfor demme op for det? Deres kunst blir fattigere på det!»

Bjørg svarte ikke.

Hun syntes overveldet, forvirret, gikk hen og begynte forsiktig å vikle det våte klædet av en monumentalfigur, en ung arbeider, naken til livet, med en tung slegge i hånden, ferdig til å la den drønne mot bergveggen.

«Denne hadde jeg mest lyst til å kalle «Gjennembrudd» — hvis det ikke var et så rart navn på en skulptur. For mig er dette arbeidet kommet til å stå som symbol på selve menneskeånden som hugger sig vei . . . ut i lyset.» Bjørg lette efter ordene, øiensynlig lykkelig over å tale til noen som forstod.

Det var sikkert Håkon som hadde vært modell, muskuløs, veltrenet som han var, han var ikke sportsmann for ingenting, tenkte Estrid, men hvor hadde Bjørg hentet det uttrykket fra, av ubendig energi, av flammende vilje? Det var virkelig Håkons tunge, lukkede ansikt kjemisk fri for!

Clas stod og så.

Han hadde et uttrykk som bragte Estrid til å tenke på hans ord til henne den siste aftenen på Stupet, om den nakne menneskekroppen som symbol på fullkommenhet — over hans ansikt var et gjenskinns av ekstatiske henførelse, så lukket det sig, øieblikkelig, da Bjørg vendte sig mot ham.

Men Bjørg hadde fanget det, på et eller annet vis, også hun syntes for et øieblikke løftet ut over sig selv.

«Jeg . . . jeg arbeider med denne opgaven, med dette ene og samme temaet på forskjellig vis, det lever i mig. Aller sterkest når jeg går fra en død tid, da jeg ikke har kunnet løfte en hånd, og over i en skapende tid . . .»

Björg stanset og vendte sig impulsivt mot Clas: «Ja, for De har vel også slike døde tider —?»

«Det har jeg,» svarte Clas alvorlig.

«Men når så tingene snur sig, og det går opover igjen, når De igjen kan arbeide, hvad så?»

Björg rettet sig op og løftet armene over hodet, silhuetten tegnet sig mot det månelyste vinduet.

«Da er det som å gå fra heite helvete lukt inn i skire himmelsalen!» utbrøt hun og slo over i sin barndoms dialekt.

«Jeg skal engang lage en gruppe av det, ungmøen som skrider inn mot saligheten, undringen hennes der hun kommer fra mørke til lys!»

Om litt fortsatte hun eftertenksomt: «Jeg kunde også ha lyst å gi det samme på andre måter, ikke bare bruke unge og vakre kroppar. Jeg kunde ha lyst til å gi et gammelt, slitt, tungsint menneske, i det øieblikk det er ferdig med livet sitt. Jeg glemmer aldri det uttrykket jeg så i ansiktet på en gammel kone like før hun døde, hun reiste sig i sengen og strakte armene ut efter noe hun så foran sig . . .»

Björg stanset, det var som hun skimtet noe de andre ikke så. Så fortsatte hun med lav, lykkelig stemme: «Det er det samme lyset de ser inn i hele tiden, det samme svarte mørket de har bak sig. Den som kunde få gitt det, slik det virkelig er — for alle slags mennesker! . . .»

Det var kommet et uttrykk av bitter pine i ansiktet på Clas. Var han plutselig blitt minnet om sig selv og sin vanskapte kropp?

«Ja, kunde De egentlig det? Jeg mener, kan et gammelt slitt menneske noen gang gi det samme fullkomne skjønnhetsinntrykket som en ungdom kan, eller noe . . . noe vanskapt?»

Det var dødsens stille et øieblikk.

Så flammet Bjørg til, uten tanke for at Clas Bryns ord kunde ha noe med ham personlig å gjøre.

«Selvfølgelig kan det det! Det kommer da ene og alene an på kunstneren, på hvor inspirert han er!»

Clas blev stående og se på henne, som vilde han trenge til bunn i hvad hun virkelig tenkte og mente.

Bjørg misforstod tydeligvis hans taushet, hun blev grepet av en plutselig irritasjon, rødmen steg henne op i kinnene.

«Hvorfor ser De slik på mig, De må da forstå at det er ting jeg har tenkt igjennem! Det er hvad kunstneren føler for sin opgave, hvad han legger i den, som blir det avgjørende for selve kunstverket, ikke om det har den eller den form, det er det som skjer i kunstnerens eget sinn, og bare det, som gjør utslaget!»

Da Clas ingenting sa, vendte Bjørg sig aggressivt mot ham.

«Forstår De ikke det, forstår De ikke hvad det er som driver oss til å skape . . .!»

Clas skulde til å svare da Håkon med ett stod i døråpningen.

«Bjørg, far din spør efter dig. Du skulde komme ned straks!»

Bjørg dekket hurtig skulpturen til og gikk sammen med Håkon, Clas og Estrid kom langsomt efter.

Foran avstøpningen av Magnes byste blev han stående. Så sa han, mer til sig selv enn til Estrid: «For et merkelig talent. Og for et stridende sinn. Uforløst. Den som kunde . . .» Han fullendte ikke setningen, men gikk fortenkt ned til de andre.

De hadde satt på en grammofonplate i den ene stuen, og da Estrid og Clas kom inn, var dansen i full gang.

Clas tok et hurtig overblikk over situasjonen. Der inne i storstuen fortsatte de eldre herrene med en trekantet bridge, toddyglassene var kommet på bordet, mens damene hygget sig med kaffe.

Her i dagligstuen holdt ungdommen til for full musikk. Med et ufrivillig lite sukk aksepterte Clas situasjonen, valgte stuens mest beskyttede krok, vendte sig til Estrid og sa: «Skal vi se på et øieblikk?»

«Ja, la oss det!»

Par efter par danset forbi. Først Svanhild med en sønn av lensmannen, en ung student som nettop var kommet hjem til påskeferien. Med en pussig blanding av beskyttende overlegenhet og forbløffelse så han ned i det lille ivrige ansiktet og hørte på hennes sakkyndige bemerkninger om moderne dans — denne lille danserinnen var sannelig et fenomen en ikke støtte på hver dag!

Rakel og Stein. Hvordan i all verden var Stein blitt en slik rutinert danser? Smidig og sikker førte han Rakel, og der var omkring dem en atmosfære av selvfølgelig fortrolighet og samhörighet. Rakel så forbausende ung ut. Og lykkelig, lot det til.

Også Clas fulgte dem med øinene.

«Ser De hvem hun ligner?»

«Ja, hun minner om Eva, vi snakket om det forleden dag . . .»

Björg og Håkon.

Han holdt henne tett inn til sig og prøvde å få tak i øinene hennes, men Björg holdt hårdnakket hodet til siden. Blek, søvngjengeraktig danset hun forbi, om og om igjen, det var som hun kjempet en kamp med sig selv, som om det var noe som brøt op i henne og som hun vilde holde nede.

Et par løsrevne ord lynte frem i Estrids bevisst-

het, Bjørgs ord til henne: « . . . Det som gjør oss til agner i stormen . . . »

Holdt Håkon allerede på å bli for sterk for henne?

Estrid hadde trang til å lukke øinene og gå derfra, det følte til slutt som noe utilbørlig å sitte der og se rett inn i nakne menneskesinn.

Gjettet Clas Bryn hennes tanker?

«Går det an å trekke sig tilbake nu, tror De? Jeg er trett etter den lange skituren i kladdeføre ned fra fjellet. Og jeg satt oppe til klokken tre i natt og skrev . . . »

«Det kan vi sikkert, jeg vil også gjerne gå.»

Grammofonplaten stanset nettop da, og de benyttet pausen til oppbrudd. Svanhild kom ivrig hen til Clas: «Skal du gå alt? Og jeg som skulde engasjert dig til damenes vals! Jeg vilde så forferdelig gjerne danse med dig en gang, og bli ordentlig kjent med dig — jeg liker dig!»

Clas tok begge hennes hender.

«Takk skal du ha. Jeg liker dig også, og jeg vil gjerne danse med dig en gang. Bare ikke iaften!»

Svanhild så inn i det bleke, trette ansiktet hans som igjen hadde fått noe tungt over sig.

Han smilte til henne og vendte sig til Bjørg: «Godnatt og til lykke med det jeg har fått lov å se idag!»

Han bukket taus for de andre, og gikk for å si godnatt til Olav og Margrete.

Tause gikk de ned gjennom alléen.

Det var mildvær og sus fra skogen.

Utenfor Estrids dør tok Clas Bryn avskjed, han virket underlig åndsfraværende, tenkte Estrid. Kanskje var det et nytt dikt som brøt på, kanskje var det gamle minner som aftenens begivenheter hadde vakt tillive?

Eftertenksom begynte Estrid å ordne sig i stand for natten. Hun stod just i begrep med å gå til ro, da hun hørte en stemme utenfor vinduet: «Estrid, Estrid! Det er bare mig, Bjørg! Vil du slippe mig inn?»

Ved døren stod Bjørg, varm og andpusten som etter et hurtig løp.

«Kan jeg få sove her i natt, jeg har sagt fra til mor, får jeg lov å ligge på divanen der borte i kroken? Jeg skal være stille som en mus!»

Estrid la armen om skulderen hennes og tok henne med sig inn i peisestuen. «Selvfølgelig får du det!»

Bjørg stod urørlig midt på gulvet, det bevret om munnen på henne.

«Men Bjørg, hvad går det av dig? Gråter du? Hvad er det i veien?»

«Det er bare det at jeg orker ikke Håkon lenger! Jeg vil ikke, vil ikke!»

Bjørg vendte sig oprørt mot Estrid.

«Hvis du visste hvor han har plaget mig i alle disse årene! Jeg har prøvd alle utveier med ham. Jeg har sagt nei, og nei igjen, til frieriet hans, for jeg vil ikke gro fast her i bygden, og slett ikke på Skaug! Og da det ikke hjalp, og han kom tilbake fra den turen til Russland, prøvde jeg å ta ham til kamerat, jeg var veldig interessert i å diskutere det russiske eksperimentet med ham. Men nå forstår jeg at for ham var disse tingene bare et påskudd til å få være sammen med mig, så nå skal jeg ikke la mig narre av det! Han har i virkeligheten ikke forstått noen ting.»

Bjørg gråt, opgitt og forarget.

«Og så tok du ham til modell?»

«Har du forstått det, kunde du se det? Ja, jeg gjorde det. Han er helt moderne, sånn, han har jo reist en del, og vanket i radikale kretser. Jeg vilde prøve å ta ham inn i min egen verden, og la ham få se hvad arbeidet virkelig betydde for mig . . .»

«Og det klarte du?»

Bjørg så på Estrid, og blev blek med ett.

«Hvorfor spør du om det? Ja, jeg klarte det, til et visst punkt. Jeg holdt ham stangen, så lenge jeg arbeidet med den skikkelsen. Når jeg er i full sving, kan jeg alt! Og så kom Magne, og Håkon holdt op å komme her en stund . . .»

«Og så?»

Bjørg så ned.

«Så kunde jeg ikke mer! Jeg var desperat over mor, jeg lengtet efter samværet med Magne, han var slik god kamerat! Jeg syntes livet ikke var verd å leve, det kunde være det samme med alt! En slik kveld kom Håkon, og så lot jeg det stå til! Han kysset mig, og var ikke mor akkurat da kommet i døren, vet jeg ikke hvordan det var gått. Det var eneste gang i mitt liv jeg var glad mor kom slik . . .»

Bjørg tidde en stund, og vendte sig så mot Estrid med et sky blikk.

«Med det samme jeg hadde sloppet Håkon såpass inn på mig, så jeg hvor vanvittig det var. Siden har han ikke vært til å styre. Han synes han har rett til mig nå. Og det er stunder da jeg er like ved å synes som han, for siden han tvang sig til det kysset, er det noe mellom oss! Jeg kjenner det med det samme han kommer inn i rummet, det er der alltid nå, dag og natt! Jeg kan kjenne tankene hans, jeg vet hvad han vil, jeg vet hvad han vil, og nå holder det på å ta makten fra mig!»

Bjørg så oppgitt inn i varmen, så vendte hun sig alvorlig til Estrid: «Det er bare det, Estrid, at hver gang jeg har gitt mig inn i et forhold, så har det da iallfall vært en eller annen rent menneskelig samfølelse mellom oss, det har vært noe vi kunde møtes i — det har det iallfall vært, selv om det ikke har vært kjærlighet. Men denne gang er det ikke engang det, noen slags samfølelse, mener jeg. Denne gang er det bare to kroppar som vil sammen, for det er det det er blitt til!»

Bjørgs stemme var lav og oprørt, hun så vekk. Etter en stund fortsatte hun: «Jeg har en slags følelse av at jeg har nådd bunnen, jeg kan ikke forklare det anderledes! Hele livet likesom vrenger sig for mig, og blir umulig, heslig, brutal styrke, bare!

Bjørg presset hendene mot ansiktet, som i bitter vånnde.

«Det var ikke slik jeg mente det!»

Bjørg gråt igjen, overgitt, som et barn.

Etter en stund vendte hun sig til Estrid: «Det var da jeg fikk den fortærende trangen til å lage en byste av Clas Bryn. Jeg vilde dukke mig ned i noe av . . . av — ånd! Bare det å arbeide med utkastene var en befrielse, du vet ikke hvad den opgaven i virkeligheten betyr for mig, du!»

«Og Håkon?»

Bjørg mørknet til igjen.

«Han vil ikke forstå! Han vil endelig treffe mig alene og snakke med mig, sier han. Det var derfor jeg kom til dig ikveld. Han kunde finne på å trenge sig inn til mig på Blåsalen, han truet med det, nettop! Nu — ikveld!»

Bjørg så fortvilet på henne.

Med ett forstod Estrid hvor umulig det var —

med det som nettop hadde bølget mellom henne og Clas der oppe på atelieret.

Uten et ord mer redte hun op til henne på divanen, og lot døren stå oppe til sovealkoven, da de omsider kom sig til ro.

Da Estrid hadde slukket lyset, kom hun i tanker om døren, var den låst?

Hun slo morgenkjolen om sig og gikk ut i peise-stuen og kjente efter.

Jo da, den var låst.

Månen stod høit på himmelen — som den gang den lyste inn til Eskild for tre år siden, akkurat på disse tider!

Den skinte nu inn over gulvet, over Bjørgs ansikt, hun så herjet og trett ut i det grønne månelystet, lå i fast søvn alt.

Estrid trakk gardinet for vinduet, hun hadde engang lest at sovende skulde beskyttes for månen.

Men selv fikk hun ikke sove.

Hun tendte lys igjen, fant frem dagboken og gav sig til å skrive ned inntrykkene fra denne lange, rare dagen.

XIX.

Over på Vigum blev Margrete gående og rydde op efter selskapet. Opvasken var undagjort og pikene sendt til sengs, men det var mangt å få på plass igjen efter slik en ståk.

Margrete blev stram om munnen der hun stod inne i storstua og rystet sofaputene efter at kort-spillerne hadde sittet dem sønder og sammen. Orden skulde det være før en la sig efter slik en kveld, det hadde hun lært av mor sin, og det hadde hun overholdt her på Vigum også.

Bare det ikke blev så sent bestandig, lensmannen var jo rent skrullet efter å spille kort, og Olav var ikke den som holdt igjen når han hadde gjester på gården, det nyttet ikke hvor sliten hun var . . .

Å ja, ja, det gikk vel denne gangen også, nu var hun snart ferdig for i natt . . .

Margrete blev stående fortenkt borte ved skatollet med Håkon Skaugs sølvblyant i hånden, hun hadde nettop tatt den op fra gulvet, han mistet den vel da han danset med Bjørg, kan tro. Han hadde sett så langt og rart på Bjørg og danset slik med henne som de ikke brukte i hennes ungdom . . . Var det derfor, mon, at Bjørg blev så aldeles styren i kveld og endelig vilde sove på Stupet hos Estrid?

Var det ikke like godt for henne å ta Håkon og komme sig til ro her i livet, og ikke gå slik fra hånd

til hånd som hun gjorde — hvis det virkelig var sant, da, det hun sa den kvelden på Blåsalen!

Margrete tok sig til hodet, hun var så trett at det begynte å seile for henne.

Den som kunde skjønne sig på ungdommen nåtil-dags! Den som visste hvad en skulde gjøre!

Margrete stanset med ett, hun blev vek i dragene.

Gudskjelov, Stein var da ufordervet enda, vesle, snilde gutten hennes som hun hadde hatt det så godt med helt fra han blev født . . .

Det var sant, ja, sokkene til Stein, som han skulde ha i skogen imorgen, dem hadde hun aldeles glemt! Best å se dem over som hun hadde lovet, det tok vel ikke så lang stunden.

Med lommelykten i hånden famlet Margrete sig forsiktig frem til Steins værelse, var han først sovnet, Stein, så våknet han ikke, om så huset ramlet ned over hodet på'n.

Forsiktig åpnet hun døren og lyste inn i ovns-kroken hvor hun visste sokkene hang.

Men kjære, hvad var dette, Stein var der jo ikke, sengen var tom! Hvordan kunde det ha sig?

Margrete gløttet på døren til Blåsalen, kanskje satt han og leste og glemte sig rent bort?

Men nei, Blåsalen var tom.

Margrete lette og lette, hele huset over — ingen Stein! Hvor i all verden var det blitt av gutten? Nu så sent? Han skulde til skogs i otta imorgen, han trengte nattesøvnen.

Rådløs stod Margrete nede i kjøkkenet, nå hadde hun lett over alt.

Angsten begynte å krype inn over henne.

Bare det ikke var tilstøtt ham noe!

Han hadde vel ikke fulgt med Håkon Skaug i

bilen hans og kjørt sig fordervet, Håkon hadde drukket mer enn han hadde godt av utover kvelden, det var tydelig å merke på ham, og verre blev han der ved kortbordet efter at Bjørg hadde gått sin vei til Stupet.

Hvad skulde hun gjøre?

Gutten lå kanskje i en veigrøft og holdt på å forblø sig, for alt det hun visste . . .

Olav torde hun ikke gå til, han tok så hårdt på vei hver gang det var noe med barna.

Men hadde det ikke lyst nylig oppe hos Rakel? Hun så da grandgivelig hvordan det lyste fra stuevinduet hennes da hun gikk op for å finne sokkene til Stein!

Margrete kastet et sjal over skuldrene og skrådde over til gammelbygningen, famlet sig op trappen, det var da svært som den knirket under henne! . . . Utenfor døren blev hun stående og lye efter om det rørte sig der inne. Hadde Rakel lagt sig alt, var hun ialfall ikke sovnet enda.

Sakte støtte Margrete døren op og blev stående på terskelen.

Der borte ved det månelyste vinduet satt jo Stein!

Og der . . . i kroken . . . reiste Rakel sig halvt op fra divanen, morgenkjolen gled ned over venstre skulder, hun var bare halv-påklædd . . .

Et øieblikk fattet Margrete ingen ting, alt stod stille for henne. Så, med ett, veltet tankene inn over henne og gjorde henne stiv av skrekk.

Hvad var dette?

Hvad foregikk her?

Endelig fikk hun munn og mæle. «Men hvad gjør du her, Stein? Midt på natten?»

Margrete hadde vært så redd for gutten at hun skar i å gråte, hun kunde ikke la være.

Stein blev redd. «Nei, men mor da, ta ikke slik på vei! Hva er det du gråter for?»

Margrete storhulket, hun kunde ikke styre sig.

«Og det spør du om, når jeg finner dig her, natters tide, på rummet til Rakel, en gift og fra-skilt kone! Det hadde jeg aldri trodd om dig Rakel!»

Rakel reiste sig op, hvit i ansiktet som et laken, hun vilde si noe, men Stein stilte sig i veien, han var hvit, han også.

«Du sier ikke et vondt ord til Rakel, mor! Har du noen ting du skal ha sagt, får du holde dig til mig —.»

Før Margrete visste ordet av det, var de ute av døren begge to og på vei til huset igjen.

Nede på kjøkkenet tok gråten henne på nytt, hun gråt og gråt, og kunde ikke stanse.

Stein blev forferdet, han så at moren hakket tenner og trodde hun frøs, gjorde op ild og gav henne noe varmt å drikke.

Endelig begynte gråten å stilne.

Margrete prøvde å si noe, men fikk ikke ordene frem. Endelig kom det.

«Hvordan kunde du gjøre dette, Stein?»

Det skalv om munnen på Stein, han reiste hodet og så fast på moren.

«Ja, men det er ikke synd, mor, det er ikke synd, du kan si hva du vil! Og sier du eller far noe til Rakel for dette, så reiser jeg fra Vigum!»

Margrete stirret skrekkslagen på ham. Gutten var vill i øinene, han mente det, han mente det! Hun satt stiv og urørlig da Stein fortsatte, langsomt, famlende.

«Det er likeså godt du får vite det som det er, mor, jeg har tenkt på å reise lenge, lang tid før Rakel kom. Jeg . . . kan ikke gå her på Vigum hele livet mitt . . . jeg må ut i verden, jeg vil ikke la mig tjore på denne måten, jeg vil være fri!»

Forbitrelsen steg i ham eftersom han snakket, de mange års tilbaketrengt tross brøt alle hemninger.

«En vakker dag reiser jeg min kos, uten å si fra til far eller dig, jeg vil ut av dette livet her, for det er ikke noe liv!»

Margrete følte sig med ett så vek i kroppen at hun ikke kunde mer. Hun reiste sig med møie og kom sig bort til døren. Der stanset hun og vendte sig mot Stein.

«Du vet ikke hvad du snakker om, gutten min! Her har far din og jeg slitt med Vigum, og er ferdig til å gi det over til dig og en ungdjerring på garden, så snart gjørlig er. Og så snakker du om å reise. Er du ikke klok? Hvad vil far din si, tror du?»

Da Stein ingen ting svarte, fortsatte Margrete.

«Og hvad Rakel angår, så må det bli slutt mellem dere på flekken, så meget du vet det. Ellers blir jeg nødt til å snakke om dette for far din, og da vet du hvordan det går . . .»

Margrete brøt på nytt sammen i gråt.

«At du skulde gjøre oss den sorgen, Stein . . .»

Stein sa fremdeles ikke et ord, og efter en stund kom Margrete sig ut, famlet sig bortover gangen og inn på soveværelset.

Olav sov alt — de karfolkene!

Margrete blev stående og se på ham i månelysset, han så i grunnen sliten og trett ut, han trengte nok søvnen sin, Olav med.

Hurtig klædte hun av sig og kom sig i seng.

Det verket i kroppen, og det verket i hjertet,
tårene presset sig frem enda en gang.

Stein fordervet for henne, også!

Og hvad skulde det bli til med Vigum efter det
som var hendt, nu visste hun ikke sin arme råd.

Blek og hjelpeløs lå Margrete der og hørte klokken
slå, time efter time, før hun endelig sovnet da det
begynte å lysne mot dag.

XX

Da Estrid våknet neste morgen, var Bjørg borte.

På bordet lå en lapp: «Takk, Estrid,» det var alt.

Hun krøp til sengs igjen etter å ha tendt op i ovnen, hun var trett og klokken var ikke mer enn halv ni, deilig å ligge og samle sig litt før dagen begynte . . .

Estrid løftet hodet fra puten og lyttet, var det ikke skritt utenfor døren?

«Det er bare mig, Margrete. Jeg kommer med hilsen til dig fra Clas Bryn . . .»

Margrete satte sig andpusten ned ved sengen til Estrid.

«Far hans har tilsagt ham rikstelefon klokken tre i eftermiddag, han tenkte vel vi måtte sende bud efter Clas først, helt op på vidda. Så det blir ingen reise av enda på noen timer, skulde jeg si, og det var en bok han gjerne vilde vise dig før han drog, om du hadde tid . . .»

«Ja vel.» Estrid laget sig til å stå op og klæ sig.

Men Margrete rørte sig ikke, hun satt der sammensunken, mens tåre efter tåre dryppet ned i fanget.

«Men Margrete, hvad er det i veien? Hvad er hendt?»

Estrid var forferdet, hun hadde aldri sett Margrete gråte før, hun var som et traust fjell som ingen ting kunde sette i bevegelse.

«Det er ikke annet enn at nå har jeg mistet Stein også!»

«Hvad mener du?» Estrid blev mer og mer urolig. «Det er vel ikke tilstøtt ham noe?»

«Jeg er ikke langt fra å ønske at det var så, jeg tror jeg heller vilde se gutten min død enn å leve et skamløst og syndig liv med en fraskilt kone som kunde være mor hans attpå kjøpet! Om jeg kunde skjønne mig på Rakel, hvordan slikt er mulig!»

Margrete rokket frem og tilbake, nu gråt hun ikke lenger, hun var oprørt.

«Hvad er det egentlig som er hendt, er du sikker —?»

Margrete løftet noen rødkantede, trette øine mot Estrid.

«Så sikker som jeg sitter her. Jeg har snakket med dem begge to, ingen av dem nekter! Og Stein sier at snakker jeg til Rakel for dette, så reiser han fra Vigum. Gutten min vil reise fra oss! Han mente det, Estrid.

Margrete gråt heftig på nytt, opgitt og hjelpeløst.

«Hvad skal det bli av oss her på Vigum, når ungdommen blir borte? Olav begynner å bli sliten, og jeg er heller ikke den jeg var. Det blir ødslighet, alt sammen!»

Det blev stille en lang stund. Bare en fugl skrek i storskogen utenfor.

Så vendte Margrete sig til Estrid.

«Hvad vilde du gjøre, hvis du fant Øivind slik jeg fant Stein i natt?»

Estrid så på Margrete med varme i blikket, det kom noe besluttomt i de alvorlige, grå øinene, hun la hånden på Margretes arm.

«Vil du si mig en ting, Margrete, hvad kunde

jeg gjøre? Med en voksen gutt som skulde begynne å leve sitt eget liv og gjøre sine egne erfaringer?»

«Du kunde da iallfall forklare ham hvor syndig det var, det livet han førte, og prøve å få ham vekk fra det . . .»

«Og så risikere at han en vakker dag var strøket sin vei? Fordi det ikke var noe utkomme med en mor som ingen ting vilde forstå!»

«Vilde —?»

«Ja, nettop. Kan du ikke skjønne det, Margrete, at vi foreldre er så altfor snare til å sette oss på vår høie hest, vi vil ofte ikke forstå, rett og slett.»

«Ja men tingen er jo oplagt —»

«Er du så sikker på det? Enn om det var vi som måtte begynne å snu på tankegangen vår? Enn om du og jeg tenkte som så når det gjaldt guttene våre: Enten er det han nu er inne i rett for gutten —»

Margrete gjorde en heftig bevegelse. «Rett? Jeg skjønner ikke hvad du mener, Estrid!»

«Hvor lenge skal det vare før vi begynner å forstå at forholdet mellom to mennesker kan ingen tredjemann sette sig inn i,» utbrøt Estrid. «Ikke slik det i virkeligheten er, vi kan være foreldre så meget vi vil til den ene av partene! Hvad vet vi om hvad Rakel virkelig betyr for Stein, hvad de to i virkeligheten deler? Tenk på hvor ensom og innelukket Stein går her. For alt vi vet kan det være det ene rette for dem begge —!»

«Ja, men aldersforskjellen, da? Det er skammelig, er det, å forføre og forderve gutten min på den måten, hun som skulde vite bedre! Og hvad det angår at gutten er ensom, så har han da foreldrene sine!»

«Og det tror du er nok for en unggutt! Har

du aldeles glemt hvad det vil si å være ung, Margrete?»

Margrete svarte ikke, hun presset bare lebene tettere sammen. Estrid fortsatte: «Hvad jeg vilde si, er dette: Enten er det han er inne på rett for gutten, og da har vi, hvem vi så er, ingen ting med å blande oss op i det. Eller det han er inne i er et feilspor for ham. Og da må han få tid på sig til for alvor å erfare det. Det nytter ikke for mig å helle i en annen mine erfaringer, de kan ikke hjelpe ham, for de er ikke hans egne . . .»

«Men de kan vel bli det!» Margrete så envist på Estrid.

«På hvilken måte? Ved å tvangsfore ham med dem? Da får han dem bare i vrangstrupen!»

Estrid bøide sig over mot Margrete.

«Det må nok noe helt annet til . . . Vi må få en slik kontakt med barna våre at vi, når anledningen er der, fritt og selvfølgelig diskuterer problemene med dem og nevner vårt syn på dem — på like fot, vel å merke. Som likestilt kamerat.»

«Men det kan jeg da ikke! Jeg er da hans mor!»

«Der har vi det! Du skal sitte i ophøiet autoritet og være mor, og der nede sitter barnet ditt som du mener du eier, og som du skal lære op efter det som passer akkurat dig . . . Det er jo den metoden vi har prøvd nu i mange hundre år, og den har kjørt oss i den grøften hvor vi nu ligger! Å nei, vi foreldre må nok ned av pidestallen, møtes på like fot med barna våre. Men det vil vi ikke. Vi er livende redde. Vi holder på verdigheten i det aller, aller lengste, for vi vet at næsten ingen av oss holder mål foran et par klare, sanndru barneøine!»

Estrid holdt inne et øieblikk, og sa så sterkt: «Men saken er den; vi kan ikke være mor eller far til opvoksende barn, uten samtidig å opdra oss selv! Og det er det vi ikke — vil!»

Margrete svarte ikke. Hun satt og lekte med frynsene på kastet sitt, ansiktet hennes hadde det lukkede uttrykket som Estrid syntes var så vanskelig å tyde.

Endelig så hun op:

«Har du greid å leve slik med barna dine, du da?»

«Det har iallfall vært det jeg har prøvd å gjøre. Eskild og jeg snakket meget om disse tingene helt fra barna blev født. Det ligger da i luften nu, og har gjort det lenge, og vi prøvde oss frem, skritt for skritt, og var forundret over hvor sterkt og positivt barna reagerte på den fri opdragelsen de fikk.»

«Det høres så rart ut at jeg skjønner egentlig ikke et ord av det hele . . .»

Estrid satt og så på Margretes ansikt, og prøvde å føle sig inn i henne, og tenke hennes tanker for bedre å forstå henne.

Plutselig hadde hun et øieblikks intens bevissthet om fysisk å være noe i likhet med fortidens fabeldyr, de kolossale, med korte forben og lange halser som hun så i et forhistorisk landskap i utlandet en gang — noe utrolig sløvt, bundet, vanskelig bevegelig.

Samtidig åpnet det sig et trøstesløst perspektiv — vår tids foreldre, døve, blinde, mesteparten av dem, forstokket, sløve, sløve! En krise med et av barna får dem til å gløtte på det ene øiet, så snur de sig om på den andre siden — og sover videre!

Måtte en bli desperat, som hun selv var blitt det, for å gjøre helt om?

Måtte det en ulykke til? Må en Eva, eller en Stein dø, eller flykte bort, om og om igjen?

Skulde det alltid vedbli å være slik, kunde man ikke få rystet dem våkne? Mens det enda var tid?

Estrid så også i et glimt vår tids ungdom, slik den står i dobbelt kampstilling, utad for å verge sig mot de ustanselige overgrepene fra fortiden, foreldrene, det uhyre, uavladelige presset fra gamle, forbenete vedtekter, innad for å rede op i sine egne problemer, skape det kommende.

Alt for mange av deres krefter blev slukt av dragkampen med det gamle, de fikk ikke klart op livet for sig selv, det var derfor allting stod slik i stampe — Estrid hadde aldri sett det så klart som hun så det i dette øieblikk!

«Nei, jeg skjønner ingen ting,» gjentok Margrete og reiste sig for å gå — tilbake til kaoset der hjemme.

Det var noe så trøstesløst og ulykkelig over henne, at Estrid gjorde et siste forsøk.

«Har du aldri tenkt på, Margrete, at vi foreldre kan takke oss selv for alle våre sorger? Det er hverken ungdommen eller tidsånden som har skylden. Det er vi selv. Det er vi som skaper konfliktene, gjennom hårdhet, dømmesyke og mangel på forståelse, og så gråter vi og synes synd på oss selv når ungdommen vender oss ryggen! Når skal vi begynne å forstå, kan du si mig det? Det er bare et fåtall som begynner å opdra barna sine med virkelig forståelse — resten av vår tids foreldre ødelegger dem nidkjært den dag i dag, efter gode, gamle, prøvede metoder!»

Margrete hadde satt sig igjen og hørte på Estrid, forundret, dette var nytt for henne, fra den siden hadde hun tydeligvis ikke sett problemene.

Så mørknet hun til igjen.

«Det er lett for den å snakke som ikke selv er mor til Bjørg og Stein og ikke kjenner hvor skoen klemmer . . . Oplever du aldri med barna dine, jeg mener med Øivind, at det er en mur du aldri kommer over? Det er noe som står og stenger, hvad det nå kan være!»

Estrid lente sig oppgitt tilbake i stolen.

«Men det er jo akkurat dette jeg har snakket om hele tiden, Margrete! Den muren du nevner, den har du jo selv reist, og den reiser du dag for dag og stund for stund, gjennom din egen innstilling til Bjørg. Prøv å forstå at ungdommen nu til dags må stå helt fritt, om det skal bli folk av den. Innstill dig anderledes, og muren er borte! Prøv for en gangs skyld, og du skal få se!»

Estrid stanset et øieblikk før hun fortsatte.

«Det er bare en ting vi må huske på: Ungdommen idag har en veldig mistillit til oss eldre, selv om de stundom er virkelig glad i oss. De anser oss uten videre som håpløse, går ut fra det! Det er vi som må bryte isen!»

Margrete så tvilende på Estrid som med ett tapte tålmodigheten.

«Men skjønner du da ingen ting? Forstår du ikke at hvis Eva hadde våget sig til å si et eneste ord til mig, ikke følt sig så hjelpeløst alene, uten mulighet for å bli forstått, da hadde hun levd idag, Margrete! Forstår du ikke at det gjelder menneskeliv — på den ene eller andre måten?»

Margrete så lenge på Estrid, i henne reiste det sig en bølge av moderlighet.

«Er det slik å forstå?» sa hun langsomt, i undring. «Er det slik det henger sammen? Dette er nytt for mig, Estrid, dette må jeg tenke mer på . . .»

Estrid møtte hennes blikk.

Tok hun feil, eller så hun virkelig skimtet av en lysning over Margretes trette ansikt da hun reiste sig for å gå?

«Ja, takk da, Estrid, jeg skjønner du mener det vel. Og det kan godt være du har rett også, for alt jeg vet. Det er bare så vanskelig å forstå!»

Margrete holdt inne og tok sig til hodet.

«Den som ikke hadde så mye å tenke på støtt, og så mye å stå i, da strakk en kanskje bedre til enn en nå gjør . . .»

I døren vendte hun sig.

«Jeg sier nå ingen ting til Olav om det som hendte i natt. Da vilde det bli rent umulig her,» og dermed gikk hun.

Estrid blev gående og tenke på den samtalen hun nettop hadde hatt mens hun gjorde peisestuen i stand, hun hadde ingen ro til noen tur idag, og drev over til Vigum for å se hvordan sakene stod der.

På gårdsplassen tumlet Vesle-Ola sig, han hoppet fra stabburstrappen ned i en sne-fonn, med utspilte armer og fin hoppstil, han var Birger Ruud som trenet for hopprenn, imorgen skulde det bære løs i fjøsbakken, hvor Stein hadde laget stort hopp til ham.

I østveggen på gammelstubygningen hadde Karen kjørt ut Håkon på hjulstolen hans, der satt han i vårsolen og fulgte Vesle-Olas drabelige hopp med like stor henrykkelse hver gang. Hendene med de sprikende fingrene holdt han i fanget, han prøvde å få fatt i det lømmetørklæ Karen alltid utstyrte ham med for å tørke sig om munnen som siklet . . .

Å du klode, du klode, alle de skapninger du bærer

på din rygg på din reise gjennom rummet! tenkte Estrid.

Det lød hammerslag fra drengestuen, og hun gikk etter lyden.

Ganske riktig, der stod Olav og reparerte en forstilling som var gått i stykker i skogen.

«Ja, nå er vi snart ferdig med tømmerkjøringa for iår! Det har vært et slit denne gangen, for føret har vært dårlig. Nå venter jeg de siste av karan hjem fra skogen imorgen, og lørdag har vi merkjing av det siste tømmeret. Jeg hadde næsten ikke trodd vi skulde blitt ferdig til palmesøndagen, så mye tømmer var det, men vi rakk det da . . .»

«Det må være et slit!» Estrid slo sig ned i et hjørne på en snekkerkasse, hun likte sig i arbeidsrummet til Olav.

«Ja, et slit er det og. Men holde ut må en, enten det er så eller så, især i slike tider gjelder det å henge i. Men nå er det slutt snart, også, jeg går og tenker på å levere gården til Stein, jeg holder på å lage et utkast jeg skal vise'n. Det skal bli godt å gi ansvaret over på yngre hender, jeg har hatt det lenge nok nå . . .» Olav stanset og så trett frem for sig.

«Ja, hvor gammel var du egentlig da Esten blev helseløs, og du måtte ta over Vigum?»

«Jeg var ikke mer enn to og tyve. Nå har jeg slitt i det snart i seks og tredve år, det er på tide å puste i bakken! Stein er to og tyve alt, og vel opplært er han, men det er så vanskelig å få rede på'n. Ungdommen nå til dags er ikke som da jeg var ung, jeg skjønner mig ikke på den lenger, jeg, og ikke skjønner de mig . . .»

Olav blev igjen stående og se frem for sig en stund før han fortsatte.

«Her går de og tier og tier og dekker over og dekker over, og tror jeg ingen ting skjønner. Margrete er ikke bedre enn Stein og Bjørg, hun heller — hun har nå alltid holdt med dem, helt fra de var små, derfor er de blitt slik de er blitt, også. Ufor-
nøgde og kravfulle, og fulle av nykker. Jeg synes næsten jentene er verst, jeg. Gutter er likesom greiere å ha med å gjøre, likevel, skjønt Stein hører ikke til de greieste . . .»

Olav flyttet forstillingen fra høvelbenken bort i kroken. Så vendte han sig alvorlig til Estrid.

«Men hør nå her, Estrid. Det er noe jeg ikke liker med Stein. Det er dette vennskapet, eller hvad jeg skal kalle det, med Rakel. Jeg vet nok at hun er søskenbarnet ditt, men jeg sier det likevel — hun skulde ha bedre vett, hun som har gått igjen-
nem så mye. Jeg vet ikke hvad de har for sig, Stein og hun, men nå synes jeg det snart går for vidt, gutten er der jo både sent og tidlig!»

Olav fikk et hvasst glimt i øinene. Så skiftet han uttrykk og vendte sig igjen mot Estrid.

«Til Margrete nytter det ikke å snakke, hun er som en nyfødt unge slik, hun skjønner sig ikke på denne verdens ondskap og fordervelse! Men det sier jeg, er det noeslags maskepi mellom Rakel og Stein, så skal hun vekk herfra, jeg vil ikke ha slikt i huset!»

Olavs øine gnistret til med ett, han fortsatte:

«Stein må gifte sig med en ferm og dugelig jente, han, som kan hjelpe ham å drive gården, det nytter ikke for ham å plundre sig vekk på denne måten! Men si ingen ting til Margrete, er du snild, jeg vil være sikker i saken først . . .»

Estrid hørte på uten å svare. Hvad kunde hun si og gjøre?

Margrete kunde en enda diskutere med — til nød. Men her syntes spillet tapt på forhånd. Olav hadde så grundig innkapslet sig i sine egne forestillinger tredve år tilbake i tiden, at noen diskusjon med ham kom hun ingen vei med. Det eneste hun kunde gjøre, var å prøve å se tingene som de var, og prøve å forstå hvorfor han stod nettop der han stod.

Jo, en ting til kunde hun vel gjøre i en situasjon som denne: Oprettholde selve den rent menneskelige samfølelsen. Var bare den der, var i virkeligheten ingen ting umulig!

At menneskene ikke skjønnte det! Gjennom den var det jo at forståelse kan bibringes, og rett erkjennelse vokse frem når vanskelige situasjoner oppstår. Bare gjennom den!

Alle disse tankene vellet op i Estrid, da hun reiste sig for å gå.

«Det er sant, Olav, får jeg lov å se i skapet ditt før jeg går, det er så meget vakkert der!»

Uten et ord tok Olav en nøkkel op av brystlommen og åpnet et veldig skap som strakte sig midtveggs fra gulv til tak.

Alltid på nytt blev Estrid stående like grepet foran dette livsverket til Olav, blitt til gjennom lange år i fristunder mellom hårde arbeidstak, helst i sene aftentimer, når huset ellers hadde gått til ro. Dette var Olavs «dikt om livet», skåret i tre og farvelagt i duse, rene farver.

I felt efter felt på innersiden av dobbeltdørene og i selve midtfeltet inne i skapet så hun menneskenes gang over jorden. I Olavs første, religiøse periode symbolisert i mer eller mindre bibelske motiver, senere, da han grublet sig løs fra kristendommen og

over i en enkel ateisme, i friere og mer suverene former. Allting var samlet omkring livets tre, om det grupperte skikkelsene sig i haut-relieff, gjengitt med visjonær djervhet og en forunderlig primitiv andakt overfor tilværelsen.

Estrid blev stående og se og se, det kunde gå år mellem hver gang Olav var til sinns å vise skapet frem.

Det var kommet nye felter til siden sist, var det tilfeldig at det mest var trette, bøde skikkelser som lutet mot grav og tilintetgjørelse? Og et par små barnekropper, hjelpeløse som de gamle.

Olav selv stod der, sammensunken og eldet. Bare øinene levde, de var festet på «livets tre» med et uttrykk som syntes å si at nå kjente han snart alle de fruktene det bar, nå var det ikke stort igjen å skildre.

«Olav, dette vil leve efter dig!»

Estrid følte det som hun så disse feltene for første gang, og først nu kunde lodde dybdene i dem.

«De sier så,» svarte Olav lakonisk.

«En museumsdirektør, en underlig kropp forresten, gav sig ikke før han fikk se på det for noen år siden, og han bød mig en stor sum penger for det. Men jeg selger det ikke i min levetid, ikke er jeg ferdig med det heller, og det samme kan det være med den berømmelsen han lovet mig. Å nei, det får være nok at Bjørg driver på med denne kunsten, det er mer enn nok . . .»

«Ja, men du hadde nok lyst til å ta fatt på den, du også, da du var ung, det kan jeg lese mig til her . . .»

«Å, du vet, en vil så mangt i ungdommen! Men så var det Vigum, da, og far som blev helseløs, så det var ikke annet for!»

Olav sukket, låste skapet, og sammen gikk de over til tidlig middag på Vigum.

XXI

Rakel la pennen ned og lente sig tilbake i stolen. Nu var vel Estrid her snart, hun hadde lovet å komme ved 7-tiden.

Godt at denne oversettelsen var ferdig snart, den hadde vært dryg denne gang.

Og så?

Den som slapp å tenke på det!

Men det var ikke til å komme utenom lenger. Slik det nu var, kunde det ikke fortsette. Ikke efter det som hendte inatt. En absurd og uverdigg situasjon her på Vigum vilde ingen av dem være med på, da fikk heller en av dem reise. Og nu var den situasjonen der.

En av dem måtte bort.

Rakel så ut i den tiltagende skumringen. Fjellene lå tunge og mørke under en blyfarvet himmel, vinden pep rundt huset.

Slik en blåsende dag som denne var det hele kommet.

Hvordan begynte det egentlig?

I et plutselig glimt så Rakel Stein for sig da hun traff ham der nede i haven den julidagen de kom hit op ifjor sommer. Han satt og leste nede i lysthuset og merket ikke at Bjørg og hun kom på den bløte gressplen. Hun kunde ikke forklare det, men i det samme hun hilste på ham, følte hun hvor-

dan han hadde det, hvor alene han gikk der, i sin egen verden, sulten og tørst på liv, på inntrykk. Men så sky, ikke til å komme til tals med . . . Og allikevel, hun kunde ikke undgå å merke det, så ofte han kunde det, slo han sig ned i stuen med en bok når hun var der, og når han trodde hun ikke la merke til det, så han på henne, fulgte hvad hun sa. Men rettet hun et spørsmål til ham, var det knapt et ord å få ut av ham. Slik gikk det noen uker helt til den gangen oppe på fjellvidden, da hun uventet støtte på ham idet hun skulde gå nedover de stupbratte liene en augustaften før månen kom op. Det hadde vært så altfor deilig der oppe med solnedgangs-rødmen over de blå fjellene, hun var blitt og blitt, helt til mørket var der.

Stein oppfattet situasjonen med et eneste blick, at hun grudde for nedturen og var bange for å ta feil av veien, han slo sig sammen med henne og holdt øie med henne, skritt for skritt. På vanskelige steder gav han henne hånden — en fast, varm hånd som hurtig slapp hennes . . .

Hvad snakket de om? Hun hadde glemt det, hun husket bare at Stein var som forvandlet efter den aftenen, de var ofte sammen, og efter hvert snakket han like ut om at han lengtet efter å komme sig vekk fra Vigum, ut i verden . . .

Rakel åndet dypt ut.

Ja, det var dette, at et lukket og innefrosset menneskesinn langsomt begynte å åpne sig mot lys og varme, mot det det hadde hungret og tørstet efter, mer enn efter alt annet, virkelig føling med et annet menneske.

Det var dette at kildene i et menneskesinn åpnet sig og begynte å strømme, det kom som en vårløs-

ning! Det var denne blandingen av gutt og mann, av troskyldig uberørthet og voksende lidenskap som gjorde det så vanskelig for henne å vite hvad som var rett!

Rakel lukket øinene.

Hun husket den oktoberaftenen hun gikk ut i høststormen for å tenke tingene igjennem, da hun nøie eftergikk sine egne motiver, sin egen innstilling, hun var jo så meget eldre enn ham, det måtte hun, nu gjaldt det å ta den handlingslinjen hun efter rolig og moden overveielse fant å være den riktige, det var det eneste hun visste!

Skulde hun stenge av den levende strømmen mellom dem — og la Stein gå tilbake i dragsuget igjen, den gamle ensomheten og håpløsheten, kanskje gå under i den krisen han just da befant sig i? Han stod nettop den gang på spranget til å reise fra alt og alle på Vigum, han tenkte i desperasjon på å komme sig avsted, uten resurser, uten noen virkelig gjennemtenkt plan.

Eller skulde den samfølelsen som var vokset frem mellom dem få nå sin fylde? Skulde våren i et menneskesinn få gå sin gang, hun hadde fått glimt på glimt av den, av det som knoppet sig og brøt på, det var som våren ute i selve naturen!

Mens hun gikk der i stormen, kom klarheten over hvad som var rett her, den brøt frem med ett og fylte henne med lykke. Hun snudde og gikk hjemover.

I svalgangen på gammelbygningen stod Stein og ventet på henne, urolig over det lange fraværet hennes. Han blev så overstadig glad da hun kom, at han tok henne inn til sig, heftig.

Enda kunde hun føle armen hans om sig, fast og

varsomt, da de sammen gikk opover trappen, inn til den natten ingen av dem kunde glemme . . .

Bare det at hun ikke hadde drømt om at det skulde bli som det blev, noe så . . . veldig! Heller ikke hadde hun ventet å finne Stein så moden, som en slik jevnbyrdig kamerat. Det var som lykken modnet ham, på noen dager, bare.

Rakel reiste hodet og så frem for sig. Nei, her var ingen ting som kunde vært anderledes! Det var rett, som det var. Også det at de ikke giftet sig, som Stein insisterte på en tid. Men det var umulig. De femten års aldersforskjell var, slik de hadde det sammen, ikke noen avgjørende hindring, men for Stein var det altfor tidlig å ta et slikt skritt. Det vilde binde ham enda sterkere til Vigum før han selv hadde vært ute i verden. Det var det eneste som nu tellet at Stein kom sig ut, og at han fikk følelsen av å stå helt fritt, til alle sider — han trengte det . . .

Med et skjelvende sukk reiste Rakel sig og gikk hen til vinduet.

Det var ikke annet for, hun selv fikk reise — snart.

Hun så ut mot himmelranden langt der vest.

Så var denne stille tiden her snart forbi, og hun skulde ut igjen til livet i storbyene . . . for det var vel det det blev til . . .

Og Stein?

Rakel vendte sig heftig om, det var som hun hørte Steins ord fra i natt:

«Du sier ikke et vondt ord til Rakel, mor! Har du noen ting du skal ha sagt, får du holde dig til mig!»

En het bølge skyllet gjennom henne.

Slik var han, krøp ikke i skjul.

Stein var som skapt til å verne om noen, den dagen kom da han fant en ung pike, som vilde bli mor til hans barn, som han kunde ta livet op med under fullt ansvar . . .

Rakel gjemte ansiktet i hendene, rødmenn steg henne op i kinnene.

Karsten — eide ikke noe ansvar.

Bitterheten vellet op i henne.

Alle de stygge, onde minnene!

Den som en gang kunde fri sig fra dem, det var så vanskelig!

Var det derfor det var slik hvile hos Stein, livet hadde ikke rukket å forderve ham . . .

Og han hadde en ansvarsfølelse som så mange menn av Karstens generasjon syntes å mangle . . .

Rakel holdt pusten og lyttet.

Gudskjelov, der kom Estrid!

«Undskyld Rakel, jeg er litt forsinket, jeg kunde ikke komme før!»

De slo sig begge ned borte ved ovnen, i den gjennemtregende vinden var det lunest der.

Rakel la sig bakover i fluktstolen.

Det fulgte slik ro med Estrid, godt skulde det bli å få snakket med henne, godt at hun var her nu . . .

Det varte en liten stund før Rakel brøt tausheten.

«Jeg vet ikke om Margrete alt har nevnt noe for dig om episoden i natt, men selv om hun ikke har det, vilde jeg allikevel snakket ut med dig, jeg hater dette å måtte dekke over ting, holde dem «hemmelige», det er noe uverdigg i det!»

Rakel stanset før hun fortsatte med lav stemme: «Du har vel forlengst forstått hvordan det er mellom

Stein og mig, skjønt du ingen ting har sagt — jeg elsker den diskresjonen din! Om du visste, Estrid, hvor vi begge lider under den tingenes tilstand vi er nødt til å leve under, hvilket press det er, fremfor alt for Stein. Jeg er jo vant til å ha mitt for mig, gjennom mange år, men så mange unge idag føler fortielse som noe av en nedverdiggelse. Stod det til dem, la de kortene på bordet. Men slik den eldre generasjonen ser på kjærlighet og seksuelliv, tvinger den ungdommen til å gardere sig og gjemme bort det som ellers vilde bli dratt i sølen for den.»

Rakel stanset igjen og vendte sig med ett impulsivt mot Estrid.

«Om du visste hvad det betyr for oss begge, Estrid, hvordan det kom, og hvor vakkert det er!» De varme brune øinene hennes så på kusinen med et halvt lykkelig, halvt sky uttrykk, som om det kostet henne å snakke om tingene.

Estrid så op.

«Det har jeg forstått, Rakel!»

«Jeg visste du vilde forstå!» Rakel vendte sig igjen mot Estrid: «Du skjønner, noe som dette går en ikke lett vint inn i! Men da jeg hadde vært her en tid i høst og begynt å få mål på Stein og hele hans situasjon, da blev det også klart for mig hvad som var rett. Du skjønner — jeg vilde vite nøiaktig hvad jeg gjorde.»

Rakel stanset og så alvorlig på Estrid.

Estrid satt en stund og tenkte før hun kom med det spørsmålet som brente i henne.

«Og nu fremtiden, Rakel? Har dere egentlig tenkt på den? Hvordan vilde du stille dig, om det kom en forskyvning i ditt og Steins forhold, jeg mener —»

«Om Stein blev glad i en annen, en ung pike han vilde gifte sig med?»

Rakel møtte Estrids blick, rolig og åpent.

«Selvfølgelig står Stein fritt, vi står begge fritt, vi har ingen eiendomsrett over hverandre! Bare så lenge vårt forhold er sant innenfra, er det en realitet for oss. Vi har snakket ut om disse tingene, det var noe av det første vi gjorde! Nei, oss i mellom er det enkelt og klart, det er i forholdet til andre vanskelighetene kommer inn, frem for alt til Olav og Margrete.»

Rakel vendte sig ivrig mot Estrid.

«Om de bare for alvor kunde sette sig i Steins sted, om de kunde se objektivt på situasjonen, innse hvorfor den er der, da vilde de med én gang være med på Steins reisepaner. Dermed vilde denne konfliktsituasjonen på det nærmeste være løst. Det var dette jeg vilde snakke med dig om: Kunde du på noen måte bidra til det?»

«Selvfølgelig vil jeg det, om jeg bare kan . . . Men Stein og du?»

«Om det blir Stein eller jeg som bryter først ut, har mindre å si, situasjonen som den er på Vigum, er jo uholdbar! Godt er det at Svanhild og jeg når som helst kan vende tilbake til London — det blir vel til det.»

Rakel var blitt blek, og øinene hadde et uttrykk på en gang av lykke og smerte.

«Tror du det er en eneste ting Stein og jeg ikke har snakket om? Vi må jo være forberedt på å skilles på et øieblikks varsel!»

Estrid var blitt blek, hun også. Hun tenkte på Eskild, på hvad en skilsmisse virkelig vilde si.

«Rakel, at du orker å leve livet på denne måten!

Jeg tror ikke jeg vilde klare det! Er du ikke redd at ensomheten skal innhente dig til slutt . . . og hvordan tør du gi dig inn i noe som du vet ikke skal vare? Enn smerten når allting slites i stykker?»

Estrid hadde en følelse av at nu vaklet grunnen under henne enda en gang, igjen stod kampen mellom gammelt og nytt i hennes sinn, og alltid var det tanken på Eskild som reiste den!

Rakel stanset og så på henne.

«Innerst inne er hvert enkelt menneske henvist til sig selv, det må hvile i sig selv, også i den fullkomneste lykken! Du ryster på hodet, Estrid, men det er nok allikevel så, det må så være. Og har en først forstått den ting, da elsker en nettop dette: Å stå helt på sin egen grunn. Når det kommer til det ytterste — uavhengig av alt og alle!»

Rakel holdt inne et øieblikk og sa inntrengende:

«Det er dit vi må komme. Dit vil vi komme, før eller senere, da først har en fast grunn under føttene. En elsker ikke mindre av den grunn, en elsker mer, en binder bare ikke den en elsker med en blind, ureflektert kjærlighet, hvor blind, ureflektert egoisme strekker sine fangarmer inn der hvor du tror du er mest uselvvisk!»

Da Estrid fremdeles ingenting svarte, fortsatte Rakel:

«Det er en smertefull, men ganske nødvendig operasjon å løse disse to tingene fra hverandre, kjærlighet og egenkjærlighet, jeg vet det — av egen erfaring, fremfor alt i forholdet til Halvdan, og nu sist til Stein. Denne kampen har lært mig alt hvad jeg vet om livet, næsten alt . . .»

Estrid hørte eftertenksomt på, nu avbrøt hun:

«Rakel får jeg stille dig et spørsmål, bare fordi jeg vil forstå tingene til bunns: Svanhild?»

«Du mener hvor Svanhild kommer inn i alt dette?»

«Jeg mener det. Hvordan løser du det problemet?»

«Det er ganske enkelt. Jeg vil ikke at Svanhild skal få det som jeg. Jeg snakker med henne om tingene —.»

«Mener du at Svanhild også har rede på dig og Stein?»

«Hvorfor fremtvinge det? Hvorfor ikke la det komme av sig selv — hvis det kommer?»

«Men hvis hun spurte dig like ut en dag —?»

«Vilde jeg si henne det som det er. Hvor vilde sjokket være, hvis hun ser naturlig på tingene og kjenner verdien av dem? Og kjenner mig og Stein? Alt beror på øinene som ser.»

Rakel stanset et øieblikk før hun fortsatte: «Samtidig måtte jeg naturligvis nevne for henne hvordan samfundet stiller sig idag hvor det gjelder disse spørsmålene, det har jeg alt forresten. Når hun spør, eller reflekterer over tingene. Det er utrolig hvad som passerer gjennom hodet på en våken trettenåring. Og barn ser merkverdig direkte og enkelt på ting. Det er bare vi voksne som gjør allting så komplisert . . .»

Rakel løftet hodet.

«Men selv vi gjør den erfaring at det er ikke den situasjon et menneske ikke kan klare, hvis det virkelig begynner å forstå!»

XXII

AV ESTRID CLEVES DAGBOK

For en beveget dag. Først Margrete og Olav, og nu Rakel, jeg kommer like fra henne.

Så er det altså slik jeg tenkte den måneluse aftenen jeg så Stein skrå over gårdsplassen til gammelbygningen, det var Rakel han gikk til.

Den gang fylte den tanken mig med skrekk, idag ikke.

Tingene har satt sig i bevegelse, hurtigere og hurtigere, slik føler jeg det.

Jeg begynner å skimte hvad det er for et samfund vi lever i — det tolererer det utrolige, det avfinner sig for eksempel så temmelig kynisk med prostitusjonen, og tar den som en uundgåelig ting, mens det, under visse forhold, fordømmer og straffer en av de største verdier livet rummer, kjærligheten mellem to mennesker! Bare den kjensgjerningen viser jo klart hvor vi er havnet idag, i den rene meningsløsheten. Hele problemet ligger, ikke i tingene selv, i en umiddelbar og lykkelig samfølelse mellem to, som Rakels og Steins, for eksempel, men i — de forestillinger vi gjør oss om tingene. Jeg ser det, det er menneskenes tanker om tingene som legger øde. Eller nyskaper. Det er der tampen brenner!

— — —

Den som hjalp mig til befriende erkjennelse, det

var Margrete! Hennes blindhet og sløvhet hjalp mig til å få øie på min egen, og ta klar stilling til den.

Og det har igjen ført til at jeg ser og forstår ting jeg aldri har forstått før.

Også dette: Vi korsrer oss over ungdommens egoisme, over hårdheten hos andre, over voldsmetoder og krig, vi foreldre burde heller korsre oss over oss selv, for det er i hjemmene, det er i barnekammeret, vi legger grunnen til koncentrasjonsleirene, til diktaturet og til alle krigene — menneskene lærer i den skolen de går.

Diktatorene er bare begavet med litt ekstra organisasjonstrang, de setter i scene i litt større stil hvad som utspiller sig i barnas første leveår hele verden over, med ris og tuktt og tvang og Herrens formaning.

Er det ikke på tide at vi begynner å innse at vi har akkurat det samfund, den verdenspolitikk vi selv skaper oss — i vårt eget billede? Vil vi diktaturet til livs, nytter det lite først og fremst å vende sig utover, vi må vende oss — innover, til vårt eget bevissthetsliv. Enda en gang — der brenner tampen!

— — —

Derfor oplever jeg også at det, til å begynne med, blir frykten og alle innvendingene jeg må ta op, frykten som reiser sig hos mig, om og om igjen, ved den nye tingenes tilstand, den nye, frie moralen.

For jeg kan nok se klart øieblikksvis, men dermed er ikke hindringene ryddet av veien for en avklaret og likevektig vurdering og dermed for en avklaret og likevektig livsførsel. Nei, nu først begynner kampen for alvor. Det gjelder å få tak på realitetene selv, slik de foreligger — og gjør jeg et bevisst forsøk på det, opdager jeg hos mig selv fullt op av hem-

ninger, ubevisste og underbevisste, vi har tusen utpekulerte måter å lukke øinene på, når det ikke passer oss å se virkeligheten i ansiktet.

Nei, det var ingen sak om det bare gjaldt å se klart, nu og da — vanskeligheten består i å få tingene helt avdekket, i å gjennemtenke, i å forstå dem til bunns. Skjer det, oppløses hemningene, frykten, barrikadene vi har bygget oss, av sig selv, de sprekker som skrømt for solen.

— — —

Det jeg for øieblikket strever med er dette:

Når nu menneskene stilles mer og mer fritt seksuelt sett, er det ikke da fare for at de kommer til å gå mer eller mindre lettvint fra forhold til forhold, at de aldri gir sig ro til å utdype de verdier som et enkelt, livslangt og trofast forhold virkelig kan rumme?

Jeg tenker på Eskild og mig, og jeg går og ser på Esten og Ingebjørg, det er noe ved disse to gamle folkene som livet har knyttet inderligere og inderligere til hinannen, som gjør at jeg får heftige anfall av tvil når jeg tenker på den nye moralen.

Og allikevel spør jeg mig selv om det skulde være slik at den nye frie moralen, og først den, skaper det nødvendige, frie grunnlaget for livsvarige forhold, forhold som beror på realiteter, og ikke bare er kalkede graver. Skulde det være så at de er der, på tross av den gamle moral, og ikke på grunn av den? Er det så at den nye moralen vil medføre mange fler verdifulle forhold, verdifulle i ånd og sannhet, enn den gamle moralen kan opvise? Et slikt livsvarig forhold på helt fritt grunnlag er vel egentlig en veritabel rekord i livskunst, en rekord vi efter hvert vil se op for.

— — —
 Den gamle historien: Disse øieblikkene av befriende klarhet følges av tilbakeslag, av stunder da jeg tviler på alt og må eftergå tingene skritt for skritt for å bli sikker i min sak. Jeg må vite hvor jeg står, og hvorfor.

Og nu reiser det spørsmålet sig:

Hvad innebærer, når det kommer til stykket, denne vidtgående seksuelle nyorienteringen vi står midt oppe i, hvor de læger og psykologer som ikke lenger lar sig binde av fortidens arv, viser hen til en prinsipielt gjennomført frihet som det naturlige og ønskelige?

Hvor mange av tidens «forskningsresultater» er en pendelsvingning til den motsatte ytterligheten, en reaksjon mot fortidens forstenede moral? Hvor meget er virkelig, innvunnet livskunnskap?

Er det siste ord sagt? Sikkert ikke. Det blir aldri sagt.

Men selve retningen mot frihet under ansvar — for å bruke et forkjetret ibsens slagord, hvor han allikevel har sammenfattet alt det kampen står om idag — den blir ikke forandret, selv om det enda blir vesentlige kjensgjerninger å føie til den livsinnsikt vår tids mennesker har vunnet frem til.

— — —
 Øivind har vist mig hvor uomgjengelig nødvendig full, saklig opplysning er for de barn som vokser op i våre dager, og hvor positivt barn kan reagere på den, hvis den er sund og virkelig saklig.

Hittil har foreldre fullstendig latt den ligge, praktisk talt. De har ikke sett dette problemet en gang, langt mindre tatt det op.

Nu begynner vi å få øie på det, nu diskuterer vi

seksualundervisning i hjem og skole, mens vett-skremte foreldre og lærere protesterer mot den — ganske enkelt fordi de ikke makter den.

Og allikevel, det er jo på dette ene punkt vi må sette inn, vi kommer ikke utenom det lenger: Skal individet ut i en tilværelse, full av konflikter og fallgruber, må det også ha full klarhet over de faktorer, de kjensgjerninger det får å gjøre med, det dikterer enkel, sund fornuft.

Et annet spørsmål som melder sig er dette: Når så seksualbehovet gjennom en førstegangs erfaring for alvor er vakt hos det seksuelt frie unge individet, er det da ikke fare for utglidning?

Jeg ser det! Nu mens jeg skriver dette spørsmålet ned på papiret, går det op for mig at det er den eldgamle reaksjonære innvendingen som her reiser hodet.

Jeg ser for det første at spørsmålet er falsk stilt, det er reist ut fra eldre folks infiserte syn på kjærlighet og seksualliv som noe mindreverdige — jeg ser at det er selve dette syn som fabrikerer «faren».

Det er dette infiserte kyniske syn på seksuallivet som noe vi, tross alt, må avfinne oss med, men i størst mulig taushet, som fører til «utglidninger», den virkelige utglidning, seksuelt samliv uten kjærlighet — som sensasjon. Som sport. Som vane. Som legalisert ekteskapelig rettighet, legalisert av — god, hevdvunnen samfundsmoral! For nu er vi over i samfundsmoralens rummelige og bekvemme vaneforestillinger. Rummelig — fordi den legaliserer overgrep. Bekvem — fordi den forlenget har sagt sig fri fra ethvert tilløp til selvstendig tenkning og personlig ansvar.

Så er det.

De som er redde for «utglidning» i «frie» kjærlighetsforhold, glemmer at den samme faren er der — innenfor ekteskapet.

Hvor er forskjellen?

Og kan den «faren» reduseres gjennom moralbud — utenfra? For de — ugifte?

Kan den ikke — om faren er der — bare møtes innenfra?

— — —

Forresten: Hvilken fare finnes der hvor ansvarsfølelsen er vakt?

Det er altså her vi må sette inn: skape muligheter for at det unge individet kan få øie på sitt eget ansvar i det store samspillet av krefter som alt liv er, fremfor alt menneskelivet.

Dette blir en av den nye pedagogikkens og den nye psykologis hovedoppgaver.

Den har også gode kort på hånden, den kan vise at uten frihet er ikke noe ansvar mulig.

Diktatur, autoritet, dreper i det lange løp all ansvarsfølelse.

Og ethvert press, ethvert forbud, vekker behov, krav, Øivind har rett i det.

Derfor er vi slik vi er idag, derfor ser vi en menneskehet, hvis ansvarsfølelse lammes av politiske og andre «førere», hvis begjær piskes op til abnorm intensitet av alle slags stengsler, og av alle slags kunstige stimulanser. For en mishandlet menneskehet!

— — —

En ting er jeg blitt helt klar over: At her pågår et virkelig befrielsesverk, hvor meget enn «moralistene» roper på forfall og undergang — det ser ut til å være moralistenes funksjon gjennom alle tider

å skrike over sig hver gang samtiden rykker telt-pelene op for å gi sig på vandring mot en ny og større moral enn den rådende.

Den seksuelle revolusjon, for det er den vi nu oplever, fører meget slagg med sig, adskillige eksesser, ikke bare blandt amerikansk ungdom. Og mange overgrep trives i skyggen av den nye «frihet», jeg tenker bare på Kåre Storms systematiske utbytting av Eva, av hennes kjærlighet, hennes uvidenhet og hennes hjelpeløshet.

Og allikevel, det er blitt helt klart for mig: Den seksuelle revolusjon er et ledd i menneskenes blodige frigjørelseskamp gjennom årtusener, et helt uundværlig ledd, derfor motsetter reaksjonen sig den med nebb og klør i våre dager, fordi man i saklig seksuell opplysning ser den siste chansen gli sig ut av hendene til å holde massene underkuet, iallfall seksuelt.

Problemet er, når alt kommer til alt, ikke et problem om seksualitet, problemet er, i sin innerste grunn, et problem om — frihet.

Frihet — ikke først og fremst til å «leve som man lyster», ansvarsløst, men, i sine ytterste konsekvenser: Frihet til av egen indre drift og overbevisning i hver gitt situasjon å leve ut fra sin egen klare, fryktløse erkjennelse, ut fra livet i ens eget innerste.

— — —

Er det ikke det som holder på å skje nu, at tyngdepunktet flyttes fra den ytre, den tillærte og håndhevede moral, annenhåndsmoralen, til en indre, førstehånds moral som — takket være ny oppdragelse, den nye, anvendte psykologien — fritt vil komme til å vokse frem av mer og mer fribårne personligheter?

Hittil har menneskene handlet under press av en fellesmoral, innpodet av hjem, skole, kirke. Vil ikke, efter det ragnarokk vi nu gjennomlever, den enkelte i stigende grad se sig henvist til å leve ut fra sin egen innsikt, sitt eget personlige ansvar?

Men bærer det den veien, da blir de også mer forståelige, de sterke kreftene i tiden som arbeider på individets frigjørelse, på å skape de ytre og indre forutsetninger for at den enkelte kan ta op sitt fulle ansvar og leve ut fra det — disse kreftene har sin bestemte funksjon å fylle, de tjener livet.

— — —

Det fri menneske — kjenner knapt noe seksualproblem.

For det fri menneske er livets grunnkrefter falt tilbake i sitt naturlige leie, og utløser sig i hvert gitt øieblikk langs den kanal som står det åpent.

For her står jeg ved min siste og største oppdagelse:

Det er i virkeligheten bare én grunnkraft i tilværelsen — livsstrømmen selv. Som utløser sig langs flere forskjellige kanaler, også den seksuelle.

Det er fordi menneskene i sin skakkjørthet har demmet og demmet op for seksualkreftene gjennom å fordømme og undertrykke dem, at de nu bryter sig vei, i enkelte individuelle livsskjebner og familier helt katastrofalt. Det er på grunn av den årtusenlange mistenkeliggjørelsen og fordømmelsen av dem, at de nu i en helt unaturlig grad har samlet oppmerksomheten om sig, at de har skapt og stadig skaper nye problemer.

Men vi kommer jo aldri utenom den livsloven:

Stenger vi voldelig for livskildene, for livets frie strøm — ved negativ innstilling, ved forbud, ved

autoritet, ved tvang — rammer vi det centrale i hvert individ: selve livsevnen. Vi lemlester det for livet.

Det er i virkeligheten selve livsevnen hos menneskene kampen står om idag.

Fordi vi ikke forstår, fordi vi ikke vil forstå, lever vi i en verden av lemlestedede mennesker. Utenfor og innenfor konsentrasjonsleirene.

Psykologisk sett er verden idag ingen ting annet enn en eneste veldig konsentrasjonsleir. Mens de av oss som ikke er fanger bak de fascistisk-nazistiske piggrådhegnene, eller de russiske fengslene, innbiller sig at de er fri!

Dette er sammenhengen.

— — —

Mot de sterke fremskrittskraftene i vår tid reiser frykten sig.

Frykt er reaksjon, har jeg opdaget.

Når livet presser på og vil fri sig, i individene, i massene, da reiser reaksjonen sig og sier:

«Det må ikke skje! Mennesket er bunnfordervet, det må holdes i age. Masse mennesket makter ingen ting av sig selv, det må ledes, det må ha autoritet, førere, moralforskrifter.»

Mot denne eldgamle, reaksjonære opfatningen — som krampaktig holder på det bestående, fordi den har alle sine interesser, hele sin eksistensberettigelse knyttet til det — reiser livet sig idag.

Moderne psykologi og moderne pedagogikk hevder: Livet i oss er fundamentalt godt. La det i fred, gi det utfoldelsesbetingelser, og det regulerer sig selv.

— — —

Aldri har jeg sett det som nu: Vi kan ha tillit til livet.

Jeg husker det nu, kort før jeg reiste hit op, traff jeg en radikal ung læge som ivrig deltok i de forsøkene som drives her og der for å forberede arbeiderungdom til det de kaller «socialistisk konfirmasjon», hans oppgave var ved forelesninger å orientere «konfirmantene» i seksualhygiene.

Efter en tid kom den ene efter den andre av guttene til ham med sine problemer og vanskeligheter.

«De tror ikke hvor fint disse ungdommene tenker i spørsmål som har med kjærlighet å gjøre, de bærer på sin drøm om hvordan de vilde prøve å realisere den,» sa han til mig.

— — —

Ja, vi kan ha tillit til livet.

Det regulerer sig selv, myndig, suverent, så sant det får være i fred for vår «moral»-innblanding, som i de fleste tilfelle ikke har noe med moral å gjøre, fordi den så ofte er basert på frykt, på vrangforestillinger, på vanetenkning, på — egeninteresse.

Jeg ser det nu: Livet har reisning nok — i sig selv. I et ungt, ufordervet sinn.

— — —

Jeg reiser bort noen dager, op på Clas Bryns hytte, vi drar avsted alt i morgen, Bjørg, Stein og jeg, og er invitert til å bli der påsken over. Bjørg skal få modellere Clas, det blev avgjort før han drog til fjells igjen, og den som er glad, det er Bjørg.

Det skal egentlig bli deilig å få en liten forandring.

Den eneste jeg synes det er vondt å reise fra, er Margrete.

Nu har hun sin krise å gjennomgå — hvis hun da lar det komme til en virkelig krise! Hvis hun ikke bare lukker øinene, forskanser sig i sitt — og lar det skure, slik de aller fleste foreldre gjør det idag.

XXIII

Den gamle bilen arbeidet sig tungt lastet op for bakkene mot vidden.

Veien gikk i slyng langs den bratte fjellsiden, dypt der nede lå dalen som en revne i fjell-landskapet. Det var skiftende vær med solgløtt iblandt.

Tind efter tind kom til syne eftersom bilen nærmet sig målet, hele fjellrekken vestover og nordover steg, frem, fjern og streng.

Men østover var det disig.

Blåfjell og Gangaren og «Sfinxen» og alle de andre gamle kjempene lå dekket av skodde. Bak dem bygget skyene sig op som en fortsettelse av toppene, en djerv kontur.

Clas Bryn satt og tok det inn alt sammen, og det slo Estrid at han så lykkeligere og friere ut enn hun noen gang før hadde sett ham, til tross for den telefonbeskjeden han nettop hadde fått, at hans mor uventet skulde underkaste sig en operasjon, og at han muligens blev nødt til å reise hjem en tur. Men hans mor hadde i telefonen insistert på at han foreløbig skulde bli på vidden.

Også Bjørg var glad, nu skulde hun gå i gang med den bysten av Clas Bryn som hun så lenge hadde sett frem til. Stein var dratt i forveien på ski.

De kom frem til en varm og lun hytte, den komfortableste Estrid enda hadde sett i fjellet — konsul

Bryn var øiensynlig en mann som visste hvordan han vilde ha det.

En times tid etter var Clas Bryns arbeidsrum i en fart omdannet til atelier for Bjørg, og hun selv stod ferdig til å ta fatt på bysten, med hvit arbeidskittel over skidrakten, lykkelig og forventningsfull.

Estrid satt i en krok i stuen og ønsket så smått at Bjørg ikke hadde bedt henne være med, hun var redd for å forstyrre.

Følte Bjørg sig så usikker overfor Clas at hun syntes det var tryggere å ha henne ved siden av sig? Det var visst så.

Alt var satt ferdig, kassen med vel bearbeidet lere stod rede, og Clas Bryn blev plasert slik Bjørg vilde ha ham.

Hun stod og så en stund på sin modell før hun tok fatt. Endelig utbrøt hun, halvt opgitt: «Når jeg nu ser Dem igjen, kan jeg ikke bruke noen av de forarbeidene jeg har gjort, jeg må begynne helt fra grunnen av!»

Clas nikket, men sa ingen ting.

Med øvet hånd la Bjørg op leren og begynte å forme. Som hun stod der koncentrert, spent til det ytterste, blev hun en ny Bjørg for Estrid, fri og levende.

Det merkeligste av alt var å følge lermassen under hennes hender. Der lå den, en uformelig klump, bare. Nu begynte den å ta skikkelse, og efter en stund steg det frem, et menneskehode — det mest egenartede og mest nyanserte jordkloden har frembragt, tenkte Estrid, en hel verden for sig.

Fjetret stirret Estrid på Bjørgs faste hvite hender med modellerpinnene, på det henførte uttrykket i ansiktet hennes, på lermassen som tok liv for hennes øine.

Bjørg selv arbeidet på høispenn, denne gang skulde opgaven lykkes for henne, for den var der alt, en eiendommelig reisning på hodet, en kontur av et magert, blekt kinn — dette var Clas Bryn!

Bjørg holdt på en god stund uten å si et ord, så kom hun hen til Estrid, som om hun hadde følt hennes tanker.

«Det aller vidunderligste med en byste oplever jeg undertiden like i begynnelsen, i de øieblikkene leren begynner å få liv! Det er et øieblikk da alle ting er mulig, da en kan dikte inn i bysten at det en vil med den, da den skjelver av liv under ens hender!»

Bjørg så på den, øinene hennes var underlig sløret, som av henrykkelse.

Fra den andre kanten av værelset vendte Clas Bryn ansiktet mot dem, hans blikk var festet på Bjørg, som i stor undring.

Efter noen minutter tok Bjørg igjen fatt på modelleringen.

Den første voldsomme spenningen var utløst, Bjørg arbeidet roligere, nu skisserte hun op de viktigste detaljene, men det var lett å merke at hun var utkjørt efter det første store krafttaket.

Under hele den siste del av modelleringen snakket hun og Clas sammen, om Paris og om kunstnere de hadde truffet der nede. Det var som Bjørg vilde avlede oppmerksomheten fra det hun arbeidet på, tenkte Estrid, som hun nu måtte være helt alene om den opgaven hun holdt på med, det var først under den heftige diskusjonen som utspant sig efter middagen i peisestuen, at hun blev helt sig selv igjen, impulsiv og uberegnelig.

Det var Clas og Estrid som begynte.

Bjerg hørte bare halvt efter i førstningen, hun var ør av luftovergangen og trett efter den intense anspennelsen i atelieret.

Nu lå hun og røkte cigaretter i en lang fluktstol foran peisen, mens håret hennes flammet kobberrødt i skjæret fra ilden.

Clas og Estrid diskuterte en moderne fransk roman, hvor en kvinne går fra forhold til forhold og undertiden hadde fler på en gang, Estrid hadde nettop kikket i den etter middagen. Clas hadde lest boken og fant at forfatteren selv ikke hadde den fulle forståelsen av sitt eget emne, derfor var heller ikke boken blitt det den kunde ha blitt.

«Hvad hjelper det når en blind skal lede en blind? Det er sannelig ikke nok å ha talent, man må ha noe å fare med, man må ha boret sig ned til grunnfjell . . .»

Clas Bryn stanset igjen og så eftertenksomt frem for sig. Så løftet han hodet, blikket flammet til:

«Kunst er i virkeligheten en styrkedrikk — enten kunstneren vet det eller ikke! Direkte eller indirekte. All stor kunst gjennom alle tider viser det, de store idédikterne frem for alt. Deres tid vil komme. Kanskje er den nærmere enn vi tror. Sannheten marsjerer — den også. Nettop i tider som disse!»

Clas Bryn holdt inne et øieblikk, fortsatte så alvorlig:

«Det gjelder bare for hver enkelt av oss at vi ikke lar den gå hus forbi. For den kommer igjen . . . den innhenter oss til slutt . . . når vi minst ønsker det . . . som en dommedag! Den er over oss nu — for alle dem som har øine å se med! Og den vil gjøre sin gjerning. Sope med sig alt det

utlevde, det foreldede, det som ikke lenger hører livet til . . .»

Clas Bryn stanset, som slått av en plutselig tanke. Det blev en stunds taushet.

Hver enkelt satt og så inn i det Clas hadde sagt, hver tenkte sitt.

Estrid lå tilbakelenet i stolen med lukkede øine for bedre å kunne samle sig, alt i henne sa ja til Clas Bryns ord, hadde hun ikke selv oplevd det alt sammen? Dommedag var over henne nu, og hun vilde ikke flykte fra den, nu fikk det stå til . . .

Stein satt fremoverbøid med albuene på knærne og ansiktet i hendene og stirret inn i ilden foran sig. Han tenkte på Rakel, hvor uredd hun var, han tenkte på at dommedag denne gang var over jorden for å hjelpe menneskene til å få øie på kloden . . . båten de alle var ombord i på reisen gjennom rummet, båten som hadde plass for dem alle og nok for dem alle . . . bare de vilde ta til vettet.

Stein strøk sig utålmodig gjennom håret.

Pokker også, at de var slike knallidioter — når de kunde ha det så bra! Sinnet begynte å koke i ham, han tenkte på dem som hadde makten idag, hvordan de stelte sig. Det var ikke vettuge folks ferd, slik de fór fram. Og de som satt og så på . . . folkene rundt omkring i landene . . . de satt der de satt, de, og sa ikke fra en gang og gjorde slutt på guttestrekene! Jo, det var blitt til en deilig klode.

Björg tendte en cigarett.

Ja visst var det sant hvad han sa. Alt det gamle var dødsdømt, ferdig med det! Det vilde komme en ny tid da menneskene slapp å lyve for hverandre og gjemme sig for hverandre. Det vilde komme en ny tid, med et nytt sinn . . . og en ny kunst . . .

Det var sant, det som stod i den artikkelen om Laurens i det siste franske tidsskriftet, med de rare illustrasjonene, det utløste noe i henne, det . . .

Bjørg kvakk til.

Clas hadde reist sig i stolen og fortsatte hvor han slapp.

«Det går bare så smått . . . det er det! Livet gir sig så god tid, det har vel råd til det! Men retningen er ikke til å ta feil av, selv om vi enda må vente på at det virkelig begynner å monne!»

Clas tok boken fra bordet foran sig, og fortsatte:

«Derfor skulde en ikke ergre sig over de bøkene en leser, som nu denne boken her. Og allikevel, at ikke forfatteren selv ser det: Et menneske som setter op polygami som livsprogram, og det er virkelig dem som gjør det, han gjør det fordi han er gold, fordi han bærer på en hemmelig skrekk for å gi sig helt. Ofte er den vel maskert, den skrekken, men den er der og driver ham til å beskytte sig selv . . .»

Bjørg så op.

«Er De så ganske sikker på det, jeg mener, er De så sikker på at en bør «gi sig helt» — i et kjærlighetsforhold, for eksempel? Det er slett ikke jeg! Et moderne menneske som ønsker å stå fritt til alle kanter, vil nettop ikke gi sig helt, mener jeg, oppgaven blir nettop den ikke å binde sig!»

Clas så overrasket på henne.

Bjørg ventet litt, men da ingen sa noen ting, utbrøt hun heftig: «Og jeg protesterer mot at polygami er goldhet. Polygami vil si frihet til å forme sitt eget liv efter sine egne behov, det vil si retten til å være et fritt menneske!»

«Jeg tror ikke at noen som forfekter den opfat-

ningen helt har gjennomtenkt saken,» sa Clas langsomt. «Det vil si, jeg tror ikke at menneskene er så polygame som de selv tror . . .»

Bjørg reiste sig op i stolen.

«Hvad i all verden mener De med det?»

«Det skal jeg si Dem. Jeg mener at det polygame menneske før eller senere vil komme til å oppleve ting som vil vise det at det er på feil spor.»

Clas vendte sig mot Bjørg: «De sier at det menneske som ønsker å stå helt fritt i livet, nettop ikke vil gi sig helt i noe livsforhold. Jeg mener at det menneske som hevder noe slikt, ikke vet hvad kjærlighet er. Tenk Dem om, og De vil se det, en slik uttalelse er typisk for det golde menneske som ikke vil, og derfor heller ikke kan elske.»

Estrid kunde ikke se Bjørgs uttrykk akkurat da, Clas satt imellem dem, men på klangen av stemmen hennes kunde hun høre hvor oprørt hun var:

«Det må De virkelig forklare litt nærmere!»

«Det skal jeg,» svarte Clas alvorlig.

«Det menneske som aldri tar op noe menneskelig forhold helt og fullt, vil heller aldri ta ut av det forhold alt hvad det har å gi. Det vil evig og alltid forbli utilfredsstilt. Ikke gir det helt, og ikke tar det helt imot, selv om den annen part skulde evne å gi helt — det tør ikke! Et slikt menneske som tror sig å stå helt fritt, er i virkeligheten det mest bundne menneske i hele verden, det har bundet sig selv på hender og føtter. Det kan gå inn i så mange kjærlighetsforhold det bare vil, kjærligheten selv får det aldri smake. Det vil aldri få lesket sin tørst! Med mindre —»

«Med mindre?»

«Med mindre det er villig til — eller kanskje

rettere sagt: makter — å se sig selv og sin egen livssituasjon i øinene, slik den virkelig er. Men det tør de ikke, de aller fleste, de er for feige til det!»

Ved disse ordene blusset Bjørgs tross op i henne, hun sprang ut av stolen, gikk rett hen til Clas og utbrøt: «Dette ligner på en prikk den gamle leksen som kristendommen har terpet på i nitten hundre år. Omvendelse, ikke sant? Man skal ydmyke sig og gå i sig selv og begynne et nytt og bedre liv efter de gamle moraloskriftene, er det ikke det De mener?»

«Jeg mener noe helt annet,» svarte Clas rolig.

«Jeg . . .»

Bjørg så demonstrativt på armbåndsuret.

«Er klokken så mange! Og jeg som lovet Rakel og Svanhild å se over til turishytten før aftensmaten! Vi får fortsette siden . . . Adjø så lenge,» og ut av døren løp hun.

Clas vendte sig overrasket til Estrid.

«Jeg hadde ingen anelse om at denne diskusjonen på noen måte berørte henne personlig! Det gjør mig ondt. Hadde jeg visst det, hadde jeg vel ikke sagt hvad jeg gjorde. Skjønt — krisen måtte jo komme. Før eller senere.»

Da Estrid ingen ting sa, fortsatte Clas: «Jeg tok henne virkelig ikke helt alvorlig til å begynne med, polygami som program, det er da virkelig for naivt, det er teori!»

Estrid satt og betenkte sig litt før hun svarte: «Bjørg er nettop en type som kan leve sitt liv på program. Med all sin skaperkraft er hun forbauende intellektualistisk.»

«Et splittet menneske er hun,» utbrøt Clas. «Redd for å gi sig sine følelser i vold. Skremt på

en eller annen vis, redd for livet. Det aner mig hvad hun har gått igjennem . . . stakkars liten!»

De blev sittende tause en stund, mens det begynte å skumre i værelset.

Til slutt reiste Clas Bryn sig og kom hen til Estrid, øinene hans var fulle av sorg.

«Det er synd på menneskene, fru Cleve, det er synd på menneskene! De famler og famler . . . Men det er langt frem!»

Så slo han om: «Se, skodden har lettet, det er blitt kjøligere, skal vi ut en tur og se på fjellene?»

Efter en herlig tur på vidden fant de Bjørg og Stein i peisestuen, de var kommet tilbake fra turisthytten.

De var alle sammen trette av den sterke luften, sa godnatt og gikk til sine rum.

Efter en stund banket det på Estrids dør, det var Bjørg som bodde vegg i vegg med henne.

«Forstyrrer jeg dig i skrivningen? Eller kan jeg få komme et øieblikk?»

«Bare kom, jeg er slett ikke søvning!»

Bjørg slo sig ned ved siden av sengen til Estrid, og utbrøt forarget: «Jeg er så opgitt over de idéene til Clas Bryn! Jeg hadde aldri kunnet tenke mig at han var så gammeldags — reaksjonær, rett og slett!»

Bjergs øine flammet, hun var blek.

«Det anet mig nok, efter en samtale vi hadde nede på Vigum. Men at det var så ille, det trodde jeg ikke, jeg hadde tenkt mig ham helt anderledes! Og så selvsikker som han er, likefrem oprørende, arrogant!»

Før Estrid visste ordet av det, kastet Bjørg sig nesegrus over sengen og gråt heftig.

Estrid bøide sig over henne og prøvde å berolige henne, men Bjørg hørte ikke på henne en gang. Litt etter reiste hun sig.

«Hvis jeg kunde skjønne hvad det går av mig — jeg pleier ikke opføre mig som en unge! Du får undskylde mig, Estrid. Nu skal jeg ikke forstyrre dig mer . . . det er best jeg sier godnatt . . .»

«Du forstyrrer mig slett ikke, bli en liten stund til!»

Bjørg satt og så ned, halvt trossig, halvt skamfull over utbruddet sitt.

Men Estrid var ubesværet. Hun la armen om skulderen til Bjørg og utbrøt: «Det er en hel evighet siden vi snakket sammen! Når du dukker ned i arbeidet ditt, slik du har gjort det i det siste, er du en vanskelig fugl å fange! Det er svært så flittig du har vært . . .»

Bjørgs ansikt lysnet.

«Du skjønner, det var et par ting jeg gjerne vilde få fra mig før jeg samlet mig om bysten av Clas Bryn. Efter at han lovet å sitte for mig, har jeg vært veldig oplagt, for opgaven er nu interessant, da!»

«Jeg tror forresten det hjalp noe at jeg snakket ut med mor,» la hun til. «Jeg føler mig likesom meget lettere etterpå, som om det er løftet et trykk fra mig — hvad det nu kan være. Om bare mor også vilde begynne å forstå! Men hun kan ikke, hun er redd . . .»

Estrid vendte sig hurtig om til Bjørg.

«Bjørg, har du noen gang tenkt på hvorfor hun er redd? Hun har selv ingen hjelp fått . . .»

«Og derfor har hun heller ikke klart å leve livet, hverken i forholdet til far eller til oss barna . . .»

Bjørg satt og tenkte litt, så utbrøt hun sterkt: «Å, ingen skulde ha lov til å sette barn i verden uten en liten smule elementær kunnskap! Allting utdanner vi oss for, bare ikke for det vanskeligste av alt, foreldreskap. Det går på en slump! Det er derfor det er slik det er på Vigum, og i alle de andre hjemmene.»

Bjørg slo om, med ett.

«Forresten ser det ut til at det allikevel er blitt litt bedre med mor, hun er ikke så selvsikker lenger, hun ser sig litt for der hun setter foten. Og det er næsten som om hun skulde begynne å forstå hvorfor jeg tok affære . . .»

«Hvordan det?»

«At jeg egentlig sa fra av respekt for mor. Jeg synes hun er for god til at vi skal ha det slik oss i mellom. Men noen virkelig forandring tror jeg nu ikke på før jeg ser den!»

Bjørg strakte på sig og undertrykte en gjesp.

«Jeg tror jeg går og legger mig, jeg, det er svært så søvnig en blir her oppe på vidda. God natt, Estrid!»

Estrid blev liggende og se sig om efter at hun hadde slukket lampen.

Det spraket i ovnen, og fra vedkassen spredte det sig en liflig duft av tyri og fjellbjørk. Fra sengen hvor hun lå, så hun ut i et blått måneskinn og en stjernestrødd himmel, var virkelig stjernene så meget større, mer funkende her oppe?

Bjørg kom for henne med ett, slik hun hadde arbeidet i atelieret idag, det henførte uttrykket hennes.

Bjørg, ja.

Det brøt nok på i mer enn ett sinn her oppe.

Også i hennes eget.

Det var noe i henne som begynte å røre på sig, det var som når isen går op om våren, det var som et helt hav som brøt på . . .

Estrid lukket øinene. Nu fikk det stå til, nu orket hun ikke å kjempe mot lenger!

XXIV

Efter en stund falt Estrid i urolig søvn med tunge drømmer.

Hun var ved et gatekryss hvor det blev arbeidet feberaktig for å nå et menneske som skrek dypt der nede under jordoverflaten.

Mens Estrid stod der, skrekkslagen og lyttet til skrikene, visste hun det med ett: Det var — hun selv som skrek, som var innesperret i en sjakt, uten lys og luft!

I neste nu var hun der nede i sjakten, i stummende mørke. Langsomt seg en grå demring inn mot henne, og se, ved sjaktens åpning stod en kvinneskikkelse, urørlig. Efter en stund, som forekom Estrid en hel evighet, vendte kvinnen hodet og så på henne — det var sitt eget ansikt hun så inn i.

Billedet skiftet.

Nu var hun igjen oppe ved gatekrysset.

Et mylder av mennesker strømmet forbi henne, alle var de bøide under svære byrder. De fleste var forunderlig gledeløse, lyset var slukket i øinene deres, der leste hun bare ett — frykt, for det uavvendelige.

Det var vår tids mennesker hun hadde for sig.

Mørket senket sig tettere over menneskemassene, der de strømmet forbi Estrid inn i de tilstøtende gatene.

Luften blev tung og trykkende, det var vanskelig å dra pusten.

Da — jog det som et elektrisk støt gjennom mengden, av dødelig skrekk.

Et lyn flammet horisonten rundt, fulgt av et drønende tordenskrall. Estrid kunde føle hvordan den ene tanken bølget gjennom massene: Er det et luftangrep? Er helvete sloppet løs enda en gang? Er krigen over oss?

Mørket kom veltende igjen, avbrutt av knitrende lyn, eller var det bombefly som krysset over dem? En storby i kok, i avsindig redsel, tunge brak . . . som gjentok sig og gjentok sig . . .

Estrid gjorde en siste, fortvilet anstrengelse, og våknet.

Hun strøk sig over pannen, forvillet.

Gudskjelov, marerittet var over, hun var på Clas Bryns hytte, og der, utenfor vinduet hennes dunket lemmene mot veggen, det var plutselig blåst op til storm.

Hun blev liggende en stund og prøvde å komme til ro, få tak i det hun hadde sett inn i, forstå det.

En sterk håpløshet grep henne.

Bruddstykker av de siste dages samtaler og diskusjoner hvirvlet rundt i hodet på henne, spørsmål efter spørsmål meldte sig, uten at hun var i stand til å få noen styring på det hele, og det pinte henne.

Hun måtte ha falt i søvn igjen, for før solopgang våknet hun med en følelse av å ha sovet dypt og lenge.

Stormen hadde stilnet, himmelen var klar, alle fjellene drivende hvite.

Over Blåfjell så hun en tindrende stjerne.

Hun følte sig gjennomstrømmet av fred, det var som hun nettop hadde sett inn i en stor sammenheng som fylte henne med lykke . . .

Hun lå ganske stille og prøvde å få kontakt med den på nytt, lette sig forsiktig frem, inntil det med ett åpnet sig for henne, blendende og uventet, perspektiv på perspektiv — det var som hun et øieblikk blev løftet op på et høit utsiktspunkt.

Hele hennes liv lå utbredt for henne, fra barndommen og til idag.

Hun så sig selv, slik hun hadde levd alle disse årene, slik hun hadde følt og tenkt. Hun så med ett hvordan hun hadde drevet avgudsdyrkelse med Eskilds og sin egen kjærlighet, hvordan hun hadde hengitt sig til en sentimental forvissning om at han og hun i en helt særegen forstand var «skapt» for hverandre og «tilhørte» hverandre, og at deres kjærlighet egentlig var noe dypt «personlig».

I samme nu gikk det op for henne at «kjærlighet» mellom to i virkeligheten var under forvandlingens lov. Mens hun i sitt forhold til Eskild hadde ønsket sig i en særstilling — gjennom alle evigheter.

Estrid tok sig til hodet, nu så hun det, lysende klart: Det levende opkommet som vi kaller kjærlighet, det lar sig ikke stanse av det «personlige», det var bare en nødvendig gjennomgang — det op-

kommet hviler ikke før alt «personlig» er avskallet, før det til slutt er helt eliminert, før kjærligheten strømmer, fri og forløsende, ut til alt og alle. Det er kjærlighet.

Estrid visste ikke hvor lenge hun hadde sittet der, lenet op mot veggen og sett ut mot fjellene som lå der i stigende lys etter at stormen plutselig var holdt op.

Også gjennom hennes sinn hadde uværet gått — og var stilnet igjen.

Nu satt hun i en eneste lykksalig undren, løftet ut over sig selv.

Hun syntes hun opplevde kjærligheten som en levende strøm, hun syntes hun skimtet den i hele dens forløp, fra den vellet frem i menneskehjertene, begrenset og ufullkommen, til den, frigjort og fullkommen, løst fra det «personlige», tapte sig i livets hav, som var kjærlighetens hav.

Hun så at her var et kretsløp, akkurat som i naturen, — kilden som kommer fra havet og går tilbake til havet.

Mens Estrid satt der, urørlig, fylt av en ny lykke, skrek en fugl på vollen utenfor.

Hun slo morgenkjolen om sig for å gå hen til det åpne vinduet, men stanset på halvveien.

Nattens drøm passerte enda en gang gjennom hennes sinn, hun så for sig menneskemassene i gatekrysset, deres fortvilelse og angst, og med ett stod det klart for henne:

Helvete, det er vi selv, krigen, det er vi selv, det «uavvendelige», det er vi selv!

Menneskene skaper sig sitt eget helvete, og sin egen himmel. Alt ligger i våre egne hender — om vi bare visste det!

Da Estrid nådde vinduskarmen, så hun ut i et blålig landskap, fjellene tegnet sig djerpe og strenge mot himmelen. Men i øst gnistret solopgangs rødmen, den steg og steg, inntil de første solstrålene flommet over de hvite tindene.

XXV

Det var palmesøndag i skumringen.

Alle var samlet i Clas Bryns peisestue etter en dagstur på vidda, også Rakel og Svanhild, som var invitert til å være der resten av kvelden. Nu lå de og døset, hver i sin fluktstol til kaffen kom. Da kviknet Bjørg til, reiste sig halvt op i stolen og så på Clas.

Clas åpnet øinene og strakte på sig.

«Javel? Hvor slapp vi egentlig igår? Alt det deilige vi har sett idag har visket ut alle problemene for mig . . .»

«Men ikke for mig, og De lovet ved frokostbordet at ikveld skulde vi ta fatt igjen,» sa Bjørg bestemt. «Vi var kommet så langt at polygami —»

«Ja, nu husker jeg det,» utbrøt Clas. «Vi var kommet så langt at vi slo fast at polygami var dødsynd, og at alle de som bekjente sig til det måtte gjøre bot, omvende sig og begynne et nytt liv!»

Bjørg så forvirret på ham. Men da hun opdaget det skøieraktige glimtet i øinene hans, reiste trossen sig i henne på nytt.

«Ja, det var virkelig noe i den retningen De sa, og det nytter ikke å komme etterpå og prøve å slette det hele ut med en flott spøk. Reaksjon er og blir reaksjon, ingen ting kan forandre den ting.»

«Jeg er ikke sikker på at De virkelig oppfattet

hvad jeg sa og mente,» svarte Clas rolig. «Først og fremst vil jeg ikke fordømme polygami som fenomen, det kan bli en passasje for mer enn en, til en mer avklaret livsform. Hva jeg gikk op mot, det var polygami som bevisst livsprogram, det er noe helt annet! Jeg beklaget det, fordi det næsten alltid skyldes goldhet hos individet, fordi det polygame menneske aldri vil få vite hva virkelig kjærlighet er, det er hans tragedie!»

«De snakket noe om en opdagelse han vilde komme til å gjøre, hva var det for en opdagelse —?» Bjørg slo inn på Clas Bryns saklige tone, men hun så steil og lukket ut.

«Det er nettop den jeg snakker om. Hvis han evner å være ærlig mot sig selv, vil han opdage at han hele tiden beveger sig i utenverkene, bare, han når aldri inn til tingenes kjerne. Virkelig kjærlighet er nyskapende, den fornyer uavlatelig ikke bare slekten, men også menneskene selv, mens polygami i det lange løp oppløser personligheten og kaster den ut i kriser av livsangst og undergangstemninger . . .»

Clas Bryns blick streifet Bjørg som satt der, blek og en smule spotsk.

«Jeg har sett det, om og om igjen, til overmål,» utbrøt han heftig.

«Og allikevel er vi ikke så polygame som vi selv tror, var det ikke det De sa? Hvordan forholder det sig egentlig, det skulde jeg virkelig ha interesse av å høre litt mer om,» fortsatte Bjørg.

«Der har vi sakens kjerne,» sa Clas Bryn. «Et livsdyktig, vitalt menneske som innlater sig i et kjærlighetsforhold og som tar op dette forholdet i virkelig alvor, han vil finne at han ikke så lett vint

gjør sig ferdig med det igjen, det legger beslag på stadig nye sider av hans vesen, det krever en stadig nyinnsats av ham . . .»

Rakel vendte sig ivrig mot Clas.

«Men ikke sant,» utbrøt hun, «forutsetningen for den utviklingen De der antyder er at begge parter står fullkommen fritt til hinannen, de har ingen legaliserte rettigheter eller plikter mot hinannen, for der hvor slikt kommer inn, går det fineste og det verdifulleste tapt mellom to som elsker — selve spenningsmomentet, dette å yde sitt høieste, leve op til det. Ikke av noen art av pliktfølelse, eller moralsk press, men fordi en — elsker!»

«Forutsetningen er selvsagt et helt fritt, gjensidig forhold,» svarte Clas. «Det har 'mindre å si om to som elsker hverandre inngår ekteskap eller ei, det er uvesentlig — skjønt en del av vår tids ungdom står svært så kritisk innstilt til ekteskapet og fordømmer det som umoralsk, i den grad har den eldre generasjonen kompromittert det i deres øine!»

Clas stanset et øieblikk, eftertenksom, før han fortsatte:

«Det avgjørende her er om vi tar tingene op med hele vår personlighet, det gjelder her en livsinnstilling som ikke bare ytrer sig i ens kjærlighetsliv. Og det er med en slik samlet, våken livsinnstilling at vi gjør den forbausende opdagelsen at menneskene kanskje allikevel ikke er så polygame som de selv tror!»

Det blev en stunds taushet, hvor alle satt og tenkte, luften var ladet.

«Rakel,» utbrøt Estrid, «her har vi i virkeligheten selve forutsetningene for det livsvarige forholdet mellom to frie mennesker som vi snakket om for-

leden dag, det er slik det vokser frem og fullbyrder sig!»

«Javisst,» var Rakels lakoniske svar.

Bjerg var blitt svært eftertenksom der borte i fluktstolen:

«Jeg skjønner enda ikke at et slikt menneske som går helt op i et forhold, ikke dermed også binder sig, det skjønner jeg ikke! Og hvor blir det da av ens frihet?»

Clas satt litt før han svarte:

«Det er i virkeligheten her ikke spørsmål om å være fri eller bundet, men om denne ene ting: å være samlet eller splittet. Et polygamnt menneske er som oftest et splittet menneske, og han dekker over sin egen fattigdom og goldhet ved å lage noen teorier som skal rettfærdiggjøre og forklare den. Et slikt menneske savner evnen til å være et helt menneske, hans tanker og hans følelser og hans kropp ligger i uavlatelig feide med hverandre. Han både vil og ikke vil, han elsker og hater på en gang. Han føler sig hjelpeløs overfor selve livet.»

Clas fortsatte: «Et slikt menneske er tilsynelatende et svært så friggjort menneske, han lever akkurat som det behager ham, men det er ingen som er mere bundet enn han er. En slik holdning har ingen ting med frihet å gjøre.»

«Hvad forstår du med et virkelig fritt menneske?» spurte Stein med ett borte fra kroken sin hvor han oppmerksomt fulgte alt som blev sagt.

Clas tenkte sig om.

«Det er et veldig spørsmål å svare på, slik i en håndevending, la oss heller se på hvordan et kjærlighetsforhold mellem to våkent innstilte mennesker normalt vilde forløpe!»

Clas vendte sig til Stein:

«Ikke sant, det ligger noe avgjort stimulerende i selve den ting: å stå fritt? To mennesker som møtes på et helt fritt grunnlag, vil nødvendigvis komme til å føle større ansvar like overfor hverandre og for eventuelle barn enn i et vanlig pliktforhold — nettop fordi de står fritt! De vil —»

Et kraftig dunk på døren avbrøt Clas.

«Hvem kan det være? Nu, så sent?»

Før Clas nådde døren, blev den revet voldsomt op, og inn tumlet Håkon, drukken og ustø på foten.

«Hvor er Bjørg, jeg skal snakke med henne, skal jeg!»

Han famlet sig fremover i tusmørket, mens han hele tiden skulde ha fatt på Bjørg.

Plutselig fikk han øie på Clas som hadde stilt sig mellom Bjørg og Håkon.

«Kom dig unda, din fordømte pukkelrygg! Ellers knuser jeg hvert ben i kroppen på dig!»

Clas rørte sig ikke.

«Vil du set til å komme dig vekk, din fordømte satan!»

De blev stående og måle hverandre med øinene et øieblikk, Clas blek og fullkommen rolig, Håkon rød og opsvulmet i ansiktet, med krumme armer og bøid nakke, ferdig til å slå.

De andre så på i åndeløs spenning. Stein var kommet sig op på siden av Clas, som holdt ham tilbake med den ene hånden, den andre rakte han ut mot Håkon, stemmen hans skar sig gjennom stillheten, rolig og klar: «Velkommen, Skaug! Vil De ikke sitte ned et øieblikk?»

Makten i Clas Bryns personlighet var så sterk at han fullkommen behersket situasjonen, mens han hele tiden holdt blikket festet på den annen.

Håkon vaklet et par skritt bakover, og vilde tapt balansen om ikke Stein lynsnart hadde skjøvet en kurvstol under ham.

Rakel hadde like hurtig åpnet døren til kjøkkenet og ubemerket fått Svanhild og Bjørg med sig dit ut, hun forstod at Clas lettere vilde greie Håkon, om Bjørg ikke var der. Estrid blev hvor hun var.

«Det var hyggelig av Dem å se innom.» Clas trakk en stol hen og satte sig overfor Håkon. «De kunde ikke komme da jeg sist bad Dem, De hadde vært på jakt og skulde nedover igjen, var det ikke nu i høst?»

Håkon var fremdeles så forbløffet over sakenes vending at han ikke kunde få et ord frem.

«Her er en kopp kaffe, vær så god!» Clas skjenket en kopp sterk kaffe fra kjelen som stod i peisen.

Håkon mumlet noe som lignet en takk, men reiste sig like efter halvt op i stolen: «Det var Bjørg jeg skulde snakke med!»

«Tror du ikke det er best å vente med det til imorgen? Bjørg har vært på langtur idag, og er trett —» skyndte Stein sig å si. «Men jeg skal følge dig hjem til setra og spille et slag kort med dig, jeg!»

Stein kom hen og tok ham i armen.

«Det nytter så allikevel ikke med disse kvinnfolkene så sent på kvelden. Kom, så går vi!»

Men Håkon satt sammensunken i stolen og glemte et øieblikk hvorfor han var der.

Plutselig skar han i å gråte.

«Jeg skal si dig, jeg,» sa han stammende, vendt til Clas, «Bjørg har jeg . . . jeg vært glad i — siden vi gikk for gammel-læreren nord i skulen, men aldri har hun villet vite av mig. Men efter den gangen . . . på Blåsalen . . . skal hun nå bli min . . . likevel.»

«Jeg skal nok forklare Bjørg alt sammen, jeg,» sa Stein. «Men kom nu, så tar vi et slag kort!»

Med stort besvær blev Håkon trukket op av kurvstolen, og støttet til Stein kom han sig ut på trammen. I månelysset kunde Estrid følge de to høie skikkelsene på vei til Skaug-seteren, den ene ustø og lutende, den annen rank og spenstig.

Døren sprang op.

Det var Bjørg.

Blek av bevegelse gikk hun hen til Clas og tok ham i hånden.

«De hadde rett hele tiden, jeg hadde urett, tilgi mig, jeg er så trassig! Undertiden kan jeg ikke styre mig —»

Bjørgs leber skalv.

Clas så ufravendt på henne.

«Jeg har ingen ting å tilgi,» sa han langsomt. «Og husk, tross vil si kraft, det! Som livet enda ikke har fått tatt i bruk. Husk det!»

Han smilte til henne, blek som hun.

Bjørg stod, uviss og nølende. Så kom det:

«Takk . . . fordi De hjalp oss, da Håkon brøt inn her! Takk, at De ikke var redd ham . . .»

Hun så ned.

Så vendte hun sig igjen mot ham med en plutselig bønnlig bevegelse: «Gid De vilde hjelpe mig også — mot mig selv!»

Clas tok hennes hender og kysset dem impulsivt.

«Skal vi prøve på det, Bjørg? La oss det!»

Uten et ord gikk Bjørg, like hurtig som hun var kommet.

Mon Bjørg så henne? tenkte Estrid. Knappt nok. I det øieblikk eksisterte bare én ting for henne: Pukkelryggen Clas Bryn.

Clas stod et øieblikk, urørlig.

Så vendte han sig mot Estrid.

«Hørte De hvad hun sa, fru Cleve?»

«Jeg hørte det!»

Clas blev stående og se inn i ilden, så sa han, langsomt, undrende: «Er det virkelig noen som trenger mig? Enda en gang?»

Han kom bort til Estrid.

«Jeg vet ikke hvad dette betyr for noen av oss. Jeg vet ikke hvor dette vil føre hen. Jeg vet bare en ting: At denne gang vil jeg ikke svikte!»

Det tok i døren, det var Rakel og Svanhild som kom for å si farvel.

Estrid sa også godnatt og gikk ut en tur, hun trengte å samle tankene. Da hun hadde fulgt de to til turisthytten, tok hun en liten sving bortover veien før hun vendte tilbake til hytten.

Det var tindrende klart, med nordlys. Snart flammet det op som lange, gule strålekastere, snart bølget det mangefarvet henover himmelen.

Da hun kom hjem, gikk hun innom Bjørg. Hun lå med et lykkelig uttrykk i den snehvite sengen. Taus slo Estrid armene om henne, og taus forlot hun værelset.

XXVI

Atelieret lå i skumring. Det flakkende skjæret fra peisen spilte henover bøker og varme, vakre farver, like hen til bysten av Clas Bryn som stod der vel overdekket i stuens borteste krok.

To skikkelser tegnet sig mot et blålig vindu, de klynget sig til hverandre — Rakel og Stein.

Rakels stemme sa: «Jeg har noe å snakke med dig om —.»

«Ikke enda, Rakel, det er så lenge siden sist . . .,» og Steins hode bøide sig ned mot Rakel igjen.

Det var en stunds taushet inntil Rakel hvisket: «Kjære, gjør det ikke vanskeligere for mig, Stein, det er noe jeg må si dig —!»

«Ja hvis du lover —,» Steins stemme blev borte i noen hete, utydelige ord.

«Ja . . . kanskje . . . jeg skal prøve,» det var Rakels stemme igjen. Hun løsgjorde sig fra favntaket hans, hodet hennes med den vakre, regelmessige profilen tegnet sig nu mot ruten i den tiltagende skumringen.

«Hør her, Stein, jeg har tenkt og tenkt i disse dagene, nu vet jeg også hvad som må skje — Svanhild og jeg må reise herfra, snart.»

Stein stivnet til.

«Det mener du ikke, Rakel, det kan du ikke gjøre, ikke straks!»

«Det er det som må til nu, både for din skyld,

og for min egen.» Rakel snakket rolig, men stemmeklangen røpet at hvert ord falt henne vanskelig.

«Men jeg forstår ikke —»

«Du vil nok forstå, når vi bare får snakket ut sammen — nettopp du!»

Rakel stanset et øieblikk for å finne de riktige ordene, hendene holdt hun sammenknuget i fanget. Så vendte hun sig, halvt bønnlig, til Stein.

«Det er ikke bare det at efter sammentreffet med din mor den natten er situasjonen nede på Vigum blitt uholdbar. Jeg er blitt klar over den avgjørende ting at som forholdene nu er, står jeg dig i veien —»

Stein rygget tilbake.

«Du? Hvad mener du?»

Rakel blev blek med ett.

«Forstår du da ingen ting? Jeg mener at mitt nærvær på Vigum forhaler den avgjørelsen som nu må komme, det er til skade for dig, det er derfor jeg reiser!»

«Jeg forstår ikke et ord av det hele!» Steins stemme som først hadde vært forbitret, slo plutselig om i ømhet. «Hvordan kan det at du er på Vigum skade mig — du som er den eneste i hele verden for mig?»

«Nettopp derfor!»

Rakel bøide sig frem og la hånden på Steins arm.

«Stein, det kommer et øieblikk i hvert menneskes liv da det må handle helt på egen grunn, ut fra sig selv, fritt og upåvirket av noen som helst bånd, og jeg tror at det øieblikket er kommet for dig.»

«Hvad i all verden mener du?»

«Jeg mener, at om du skal ut i verden, har du ingen tid å spille, jeg mener at mitt nærvær på

Vigum sinker det oppjøret med din far som nu må komme.»

Stein stirret uforstående på henne, farven begynte å vike fra ansiktet hans.

«Hvordan det?»

«Hør her! Så lenge jeg er på Vigum, samler du alle dine tanker og all din kjærlighet om mig, det blir til det, det kan ikke være anderledes. Men du har bruk for å samle dig på helt andre punkter — om du skal komme videre, og ikke bli stående på samme flekken. Og det er videre du må!»

Stein hørte taus på henne, hun fortsatte: «Nu begynner du vel å forstå hvad jeg sikter til — fremtidsplanene dine, og dine foreldre, frem for alt din far.»

«Ham nytter det jo ikke med, så allikevel, det vet du, og fremtidsplanene kan jeg ordne op med, fordi om du er her, ja bedre, til og med. Reis ikke! Ikke enda!»

Rakel løftet hendene og lot dem trett falle ned i fanget igjen. Så gjorde hun enda et forsøk.

«Det er nu det gjelder for dig, Stein! Og hvad din far angår, så har jeg i disse dagene tenkt meget på ham — efter at Estrid fortalte mig at han hadde planer om å trekke sig tilbake og la dig ta gården.»

«Og det mener du jeg skulde?»

«Det er nettop det jeg mener du ikke skulde! Men en situasjon som denne, da en gammel, trett mann begynner å lengte efter avløsning, den vet jeg du ikke flykter ansvarsløst bort fra, du mener å rede den ut først, ikke sant?»

Stein så usikkert på henne.

«Jeg skjønner bare ikke hvordan . . .»

Rakel gjorde en utålmodig bevegelse, men tok sig i det.

«Når jeg ser de vanskelige flokene rundt omkring i hjemmene, tenker jeg ofte: Om bare menneskene, også dere menn, la samme målbevissthet inn i avviklingen av deres rent personlige konflikter, som dere legger i løsningen av en stor teknisk oppgave, for eksempel, eller hvor det gjelder en politferd, eller en stor opdagelsesekspedisjon! Da skaper dere simpelthen de mulighetene som ikke er der, dere brøiter dere vei der det ingen vei er, og til målet kommer dere!»

Rakel holdt inne, hun prøvde å klare stemmen.

«Du er ingen ansvarsløs gutt lenger. En gutt, han kan flykte fra alt, og kanskje selv være så hjelpeløs og på knærne, at han må gjøre det, for å redde sig — slik som du var da jeg traff dig i sommer . . .!»

Stein så på henne og senket hodet.

Rakel fortsatte: «Men en mann flykter ikke på den måten, og lar forvirring og fortvilelse bak sig. Han skaper utveier — i sitt eget og andres sinn! Det er det du må gjøre, på et eller annet vis. Og for at du skal stå helt fri, helt samlet, helt på din egen grunn, når du nu skal gi dig i kast med denne oppgaven, reiser jeg, det vil lette den på enhver måte, for det blir en hård jobb for dig.»

Stein satt og tenkte en stund, Rakel følte hvor det brøt i ham.

Til slutt kom det, hjelpeløst: «Kanskje du har rett, det er nytt for mig dette . . . jeg . . . jeg må ha tid på det!»

Stein holdt inne et øieblikk, han var blitt helt blek.

«Men fremtiden, Rakel, har du tenkt på den? Hvad skal det bli til med dig og mig? Du kan ikke uten videre rive over det vi to har hatt sammen, du kan ikke mene det . . .»

Stein knuget Rakels hender mellom begge sine.

Rakel tidde et øieblikk og vendte hodet til siden forat Stein ikke skulde se hennes ansikt.

Så kom det, i et sterkt utbrudd: «Om jeg har tenkt på fremtiden? Om jeg har! Dag og natt, Stein! Det er bare det, at jo mer jeg tenker, desto klarere ser jeg hvad som er rett. Undertiden ønsker jeg at jeg ikke så det så klart, undertiden ønsker jeg at jeg kunde lukke øinene, og bare la det stå til, det vilde være så meget lettere — i øieblikket! Men jeg kan ikke!»

Rakel vendte sig mot Stein og så ham rett inn i øinene.

«Ikke sant, vi må ta ett skritt av gangen! Så får vi se. Mer kan vi ikke gjøre . . .»

Da Stein fremdeles tidde, sammenbitt av smerte, utbrøt Rakel:

«Prøv å forstå mig! Kan du ikke se at først må din situasjon avvikles, vi kommer ikke utenom det. Hver uke som går nu uten at noe blir gjort, skaper nye floker . . . som vi til slutt ikke makter å løse. Det er nu det gjelder, Stein!»

Rakel prøvde å klare stemmen på nytt.

«Og med alt i mig føler jeg at du må stå fritt, det er det viktigste av alle ting for dig akkurat nu!»

Rakel betenkte sig et øieblikk, før hun fortsatte.

«Tror du ikke jeg har ønsket at det ikke var så? At jeg kunde lukke øinene for det . . . Men det vilde være . . . å forråde dig, skjønner du ikke det?»

Rakel snudde igjen hodet vekk, hun kunde ikke si mer.

Til slutt hvisket hun: «Det er det, Stein, du må leve ditt liv helt ut fra dig selv. Du må stå fritt, og jeg må stå fritt. Jeg kan ikke, og vil ikke, binde

dig . . . med noe slags løfte fra min side — et løfte forplikter . . . også den som får det . . .»

Stein kunde ikke si et ord, han følte Rakel med hver fiber i sig. Nettop slik var hun, slik måtte hun handle . . .

I samme nu kjente Rakel omslaget i Stein som en iling av lykke.

«Stein, jeg visste du vilde forstå!»

Rakel rakte ham begge hendene, og han trakk henne heftig inn til sig.

Om litt lød Steins stemme, lav og varm: «Og du har gått med alle disse tankene uten å si et eneste ord til mig!»

«Jeg vilde så nødig kaste en eneste skygge over disse dyrebare dagene her oppe! Jeg hater avskjeder, det er noe usant over dem. To som elsker, skilles i virkeligheten aldri, de lever videre i hverandre, det de har hatt sammen, blir en del av dem selv!»

Rakel nølte et øieblikk, så vendte hun et blekt, sitrende ansikt mot ham.

«Du, Stein, er en del av mig selv, og vil alltid vedbli å være det . . . hvad som enn skjer!»

«Elskede!»

«Vil du love mig en ting, Stein? Når du er blitt helt klar over dig selv og ditt liv, og du møter en ung pike som du gjerne vil ha til mor for dine barn . . . da må du huske hvad vi har snakket om — du må bygge et hjem med henne og —»

«Du vet ikke hvad du snakker om! Rakel!»

Det blev et øiebliggs dyp taushet.

Så hvisket Rakel hastig. «Stein . . . ikke her . . . ikke nu! Det kunde komme noen!»

«Men siden, Rakel? Siden? laften, som du lovet mig?»

«Ja, Stein, ja! Men gå nu! Gå, er du snild, jeg kommer straks etter . . .»

Det skranglet i en dør der ute i gangen. Det var Kari som skulde sette på tevannet.

Så blev det stille igjen.

Stein satt urørlig enda noen sekunder, han kunde ikke rive sig løs fra Rakel. Så stod han op og gikk.

Da hun var blitt alene, la Rakel armene på bordet og gråt.

Med et skjelvende sukk reiste hun sig og gikk ut samme vei som Stein, med et skjær av lykke dypt inne i de bedrøvede øinene.

XXVII

Bjørg våknet med et sett.

Hvad var klokken?

Hun grep efter armbåndsuret på nattbordet foran sig, så på det og la sig tilbake i putene igjen.

Ikke mer enn halv syv! Da hastet det ikke med å stå op enda.

Bjørg lukket øinene og strakte på sig. Hvor godt det var å leve! Hvor godt det var å våkne hver morgen og føle at det strømmet noe i en, varmt og bunnløst . . . som en slags kilde. Hvor godt å vite at idag skal dette levende strøomme gjennom en igjen og skape det en selv ikke tenker sig . . .

En skygge drog sig over ansiktet hennes.

En slik morgen var det ikke til å fatte at en til andre tider kunde våkne tung og kald, med alle kilder stengt, med en sten for brystet som gjorde at en helst vilde snu sig til veggen og aldri våkne mer . . .

Det var aldeles som en skulde leve to forskjellige slags liv, et liv når en var i fullt arbeide . . . og et helt annet liv når arbeidet var slutt, og en var fattig og på bar bunn.

Bjørg presset hendene mot brystet.

Denne uroen . . . som kom når en hadde det som aller best, som steg og steg . . . og som gjorde at denne gangen grudde hun mer enn ellers for å bli ferdig med det hun holdt på med!

Bjørg reiste sig halvt op i sengen.

Hvad i all verden var det med henne?

Efter disse dagene her oppe, efter de diskusjonene med Clas Bryn, var det som om alle landemerker holdt på å ryke for henne . . . hun var ikke så sikker på tingene som hun hadde vært før . . .

Ikke de tingene hun snakket om på Blåsalen da mor kom op, de var det de var, de, de stod fast . . .

Nei, det var noe . . . i henne selv . . . som var blitt anderledes . . . noe hun ikke riktig skjønnte . . .

Det var derfor uroen var der!

For det var nødvendig for henne å forstå tingene . . .

Bjørg la sig ned igjen og snudde sig trossig inn mot veggen med ryggen mot lyset.

Nei, nu vilde hun blunde en liten stund, det hastet ikke å stå op før halv åtte, hun kunde ikke få begynt før klokka var over ni så allikevel.

Bjørg lukket øinene, men søvnen vilde ikke komme, tankene kringsatte henne.

Undertiden . . . når hun arbeidet som best på atelieret der inne, hendte det at avgrunnen åpnet sig like foran henne! Men da vørte hun den ikke, hun satte rett over den!

Bjørg blev liggende og se frem for sig med vidt åpne øine.

Den avgrunnen hadde hun kjent så lenge hun kunde minnes, helt siden den gang de tok henne med makt og bar henne vekk fra mor, og midt i rummet stod en svær fremmedkar med noe rart i hånden som lignet en slags tang. Enda husket hun hvor vettløst hun hadde hylt, alene i barnekammeret, mens de tynte mor bak den låste døren, hun kunde høre hvordan hun skrek og jamret sig. Det

var da hun syntes hun var kastet ned i Svarte-juvet som barnejenta skremte henne med hver gang hun var slem.

Hvor unger kan ha det vondt!

Hvor vondt hun hadde det i all den tiden etterpå, da hun slapp inn til mor, som lå der kvit som et laken med en liten bylt i armen som de sa var bror hennes.

Hun vilde ikke se på ham en gang, hvad hadde han å gjøre hos mor? Men det hjalp ikke, nå var det bare vesle Stein.

Slik hadde det vært så lenge hun kunde minnes — bare Stein! Derfor kom hun sig aldri til å ta om mor og klemme henne, slik hun hadde lyst til, mor så ikke lenger til den kanten hun gikk, nå var det Stein — og så Elsbet da, støtt og stadig. Men Stein var nå hjertegutten.

Björg måtte smile der hun lå, da hun tenkte på at det først var efter hjemkomsten fra Paris at hun tok til vettet og blev virkelig venner med Stein . . .

Så blev hun eftertenksom igjen.

Rart at slik en avgrunn kunde følge en op gjennom årene . . .

Og aller rarest at den fulgte henne til Paris også, at det Svarte-juvet skulde åpne sig hver gang . . . hver gang hun levde som hetest!

Björg undertrykte en hikst.

Det var naturligvis det at hun alltid, selv da, følte sig så hjelpeløst . . . alene! Just da.

Hadde . . . hadde Clas Bryn rett . . . likevel, var det så at hun hadde delt . . . en hel del med dem . . . idéer og alt slik . . . men bare ikke . . . hjertet sitt! Var det slik å forstå?

Björg fikk en underlig svimmel følelse. Det var

noe i henne som vilde hun skulde snu her og ikke gå videre, men en annen del av henne var besluttet på . . . å la det stå til!

Hvordan måtte det være å . . . å dele hjertet sitt med en annen? Slik hun hadde gjort det med mor, den gang mor tok henne inn i armkroken sin og gjemte henne for alt vondt — det var enda like før mor blev så syk den gangen! Hvordan måtte det være?

Blek av bevegelse husket Bjørg med ett at noe . . . noe nytt . . . holdt på å skje, når det juvet åpnet sig — hun vørte det ikke lenger, hun satte over det!

Hvad betydde —?

En het bølge skyllet op i henne, hun tenkte på Clas den gang han kysset hendene hennes, på det som hadde bølget mellom dem, på hennes bønn til ham, og på hans svar.

Sludder og tøv!

Det betydde at hun holdt på med den beste bysten hun enda hadde laget! Det betydde at når hun var i fullt arbeide, da maktet hun alt, da fantes det ingen avgrunner for henne lenger, da —

Bjørg slo dynen til side og hoppet resolutt ut av sengen.

To småfugler kranglet med hverandre i kronglebjørken rett utenfor vinduet hennes, pokker ligge å dra sig i dette fine været nå Kari hadde lagt i og det var smellhett i værelset.

Av kom pyjamassen, i gang med den kolde avrivningen! Bjørg så kritisk på sig selv i det store speilet mens hun skrubbet sig med frotterhåndklædet. Det var bra nok med de vakre farvene som malerne alltid snakket om når hun satt modell . . . men hun skulde nå vært anderledes skapt, da, slankere, mer langstrakt, ikke så firskåren . . .

En bølge av overmodig glede jog gjennom henne. Skitt, la gå, så lenge den kroppen gjorde tjenesten, fikk den være god nok slik den var!

Da Bjørg var ferdig med påklædningen, slo hun vinduene op og blev stående og se ut.

Sol og glitrende snø så langt øiet kunde nå.

Bjørg løftet armene over hodet, som i jubel. Å, ingen ting var som det å legge ut, å bruke kref-tene sine, å arbeide på høispenn, med hver fiber i sig! Da levde hun.

Når en aldeles glemmer sig bort, når noe mye større enn en selv tar tingene ut av hendene på en og skaper . . .

Aldri var en så fri som da, ingen ting bandt en . . .

Tankefull gikk Bjørg inn på atelieret, det var noe hun måtte se efter, nu straks, på den bysten av Clas Bryn, noe hun hadde strevd med i tankene før hun sovnet igår kveld!

Forsiktig viklet hun det våte klædet av bysten og blev stående og se . . .

Hun vakk til da Clas Bryn plutselig stod i døren, hun hadde ikke hørt ham åpne den.

Uten et ord vinket hun på ham at han skulde komme nærmere. Også han blev stående taus og se.

Bjørg hadde bedt ham sitte en stund i solnedgangen dagen før, det var noe hun måtte prøve sig på mens det var levende i henne.

Hun hadde arbeidet en times tid, henført.

Da hun var ferdig og han vilde gå hen til bysten, bad hun ham vente med å se på den, det var noe hun ikke var helt sikker på, noe hun måtte tenke på til imorgen.

Men nu fikk han lov . . .

Clas Bryn var blitt blek.

Hvordan var det mulig at denne bysten kunde minne ham om . . . Eva? Om det rene, klare blikket hennes den gang hun så på ham, mens han forklarte matematikkoppgaven for Kristoffer der nede i prestegårdsstuen for mange år siden.

Hvordan var det mulig at en annen liten kvinne . . . kunde vite alt det om en som denne bysten fortalte om . . . fortelle det med slik . . . slik synsk innlevelse, slik . . . ømhet?

Hjertet hans slo heftig, han gikk hen til vinduet for å samle sig et øieblikk.

Da han igjen snudde sig, var Bjørg forsvunnet gjennom den halvåpne døren.

En times tid senere var de i fullt arbeide på atelieret.

Efter det hun hadde sett om morgenen, rørte ikke Bjørg ansiktet på bysten den dagen, hun arbeidet bare med reisningen og med bakhodet.

Men hvad gikk det av Clas idag?

Hvorfor var han med ett så tung til sinns?

Hvorfor kom det mørket . . . som rett som det var sprang op mellem dem når hun minst ventet det?

Hvad var det for en bør han bar på, som rett som det var slukket lyset i øinene hans —?

Noe var det.

Den som kunde forstå det!

Om litt glemte hun alt, inspirasjonen tok henne. Det var ingen avgrunner, ingen grenser mer, hun visste alt hun trengte å vite . . .

XXVIII

Clas Bryn la arket fra sig på skrivebordet og blev stående eftertenksom og se frem for sig.

Disse inntrykkene fra Paris, den siste kvelden der nede, som ikke slapp ham, som lå og ulmet og ulmet . . . inntil de slo ut i flammer i dette diktet her . . .

Clas tok arket, men la det fra sig igjen.

Var det nu også gitt, slik han opplevde det?

Han lukket øinene.

Enda så han for sig det grå, strømmende vannet, Seinen mellom broene nede ved Nôtre Dame.

Han gikk der og tenkte på Eva, på det alvorlige klare blikket hennes som han aldri skulde se mer, han gikk og kjempet med trangen til å følge etter henne, ut i det ukjente. Hadde det ikke vært for mor der hjemme, han hadde gjort det!

Som han gikk der, fikk han øie på skikkelse etter skikkelse som krøp inn på avsatsene ved brokarene.

Hvad var dette? Det kunde ikke være mulig!

Det var så.

Der, i det dårlige lyset, skimtet han den ene ubevegelige skikkelsen etter den andre, de lå og sov i den kolde marsnatten på de kolde stenflisene, uten tak over hodet i duskregnet!

I en millionby med varme kirker og lune huser . . . hvor de rolig så på at disse ulykkelige hjem-

løse levde et slikt hundeliv døgnet rundt! Uten å rekke ut en hånd til hjelp, enn si få slutt på de forholdene som gjorde en slik nød mulig!

Clas vaklet der han stod. Med et sinn som verket av smerten ved Evas død, hadde han med ett sett ned i en bunnløs avgrunn — verden akkurat som den var! En verden, hvor menneskene stilltiende, på et eller annet vis, var med om å skape akkurat disse tilstandene, hvor de brutalt og kynisk avfant sig med det faktum at noen — deriblandt selvfølgelig de selv — skulde ha hvad de trengte, og mer til, mens andre måtte leve i bitter nød, det affiserte oss ikke større.

Oss —?

Ja, nettopp oss!

Der hadde han levd i fire-fem og tyve år, og bare kretset om sin egen pine og sin egen skjebne, og slik vilde han vel fortsatt å leve, om ikke bestemte begivenheter hadde åpnet øinene på ham.

Clas snudde sig heftig.

Og slik var det hele jordkloden over, i land efter land, det var næsten ikke til å tenke på!

Og allikevel, siden den aftenen nede ved Seinen slapp ikke de tankene ham, hverken natt eller dag — og det var rett, slik skulde det være!

Han vilde ikke lenger gjøre som han hittil hadde gjort, som alle gjorde, lukke øinene på nytt, snu sig på den andre siden og sove uanfektet videre — menneskeligere var vi ikke enda!

Den smerten og den skammen måtte svi og svi en i sjelen — inntil krefter blev frigjort som kunde skape det hele om, fra grunnen av.

Mulig?

Clas stanset et øieblikk borte ved vinduet og

blev stående og se på en tindrende stjerne på sydhimmelen, den lyste mot ham lik en fakkell i nattmørket — som en hilsen.

Selvfølgelig var det mulig.

Noen måtte bare gå foran, gjøre det, leve det!

Så vilde de andre komme etter. Ganske enkelt fordi det var det eneste som førte frem!

Det flammet til i øinene hans med ett.

Menneskene vilde komme til å gjøre større ting enn dette — barn av jordkloden og stjernene, borgere av hele universet, med muligheter i sig som enda ingen har loddet til bunn, for det var ingen bunn!

Clas drev over mot skrivebordet og blev stående og se på arket foran sig der på trekkpapiret under det stille, gylne lyset fra skjermlypen.

Ja, ja, ja, hvert ord kunde stå slik det var skrevet, slik diktet vellet op i dagen, som en blå søile . . . slik følte det, da det blev til, slik følte han det enda!

Diktet kunde gå ut i verden, akkurat slik det var . . .

Vilde det bli tatt imot?

Hvad visste han!

Før eller senere vilde det kanskje slå rot i et og annet menneskesinn, det var ikke hans sak, han hadde gjort sitt nu.

Det vesentlige var det som holdt på å skje inne i hans eget sinn disse ukene, dette at han begynte å føle sig som et nyfødt vesen som nu først skulde begynne å leve. Han kunde knapt se hånden for sig, det begynte bare å gå op for ham at en skal leve forutsetningsløs, naken, ubeskyttet, med «livet» mellom hendene hver stund, at det menneske som forskanser sig til selvforsvar av noen art, dermed også hjelpeløst låser sig fast . . . slik han selv hadde

gjort, med den festningen han hadde bygd sig!
Som nu var jevnet med jorden!

Clas Bryn stanset.

Var den det?

Det glimtet igjen til i øinene hans.

Det var nettopp det at den ting berodde — på ham selv! Om han selv endelig vilde, kunde han bygge den op igjen, og hvis han selv ikke vilde, og passet vel på — kunde han la det være.

Så var det.

Det jog en bølge av medfølelse gjennom ham.

Om menneskene kunde begynne å forstå at hver og en av oss selv skaper sig sine egne problemer, sin egen festning, sitt eget fengsel, og at hvert menneske er sin egen fangevokter!

Forstod menneskene først den ting, vilde problemet bli dette ene, slik det var blitt det for ham: Hvordan fri sig?

På nytt gikk Clas Bryn hen til vinduet og blev stående og se ut i natten, fylt av det spørsmålet som brant ham i sjelen, og som han nu måtte ha svar på!

Hvordan fri sig? Hvordan, hvordan?

Mens han stod der, urørlig, vendt mot stjernene, var det som han skimtet vei i det dype mørke.

Det var rett, det han og Estrid Cleve var kommet til under samtalene her oppe: Så lenge vi ikke til bunns hadde gjennomskuet det som skjer i vårt eget sinn, så lenge vi ikke kjente vår egen bevissthetsprosess, og ikke mestret den, seiler vi i mørke. Vi har ingen styring på tingene — selvsagt.

Det var altså på denne måten menneskene kunde fri sig, gjennom å forstå tingene?

Han så det, han så det — det fantes ingen annen måte! Det var én eneste ting som etterhvert for-

vandlet slaver til frie mennesker: den enkeltes klare, fryktløse erkjennelse.

Clas Bryn blev stående og se langt frem for sig.

Her var et kongerike å vinne. Et kongerike å utforske, et kongerike å herske over — ens egen indre verden.

Som var en del av det store hele, som var med om å skape — alles verden!

Der lå den enkeltes kolossale ansvar. Der.

Hvert individ tellet . . .

En sterk forvissning løftet sig i ham som en bølge og bar ham inn i en ny klarhet:

. . . Det var i menneskesinnet livets store drama utspilte sig. Der blev intrigen knyttet. Der stod kraft mot kraft, prinsipp mot prinsipp, frihet, selvstyre, mot vold og diktatur.

Der kjempet livets krefter mot dødens krefter.

Clas løftet hodet.

. . . Om der utspilte dramaets slutt sig, det går som det i all evighet går, når vår følger vinter — livet seirer.

Han blev stående fortenkt.

. . . Og vi kunde huske på det, vi som lever idag! Da tapte vi ikke hodet, som så mange gjorde nu for tiden. Da holdt vi kursen stødigere — mot menneskelig frisinns og kultur.

Denne mørketiden vi nu gikk igjennem, var bare en passasje, vi har ikke sett slutten enda!

Våren kan ingen stanse . . .

Men det var — vi selv som måtte forløse den, individ for individ. Hvert individ teller . . .

Clas Bryn stanset sin hvileløse gang op og ned i rummet.

Hvad var klokken? To alt!

Tid å komme sig i seng.

Han nølte ubesluttet om et øieblikk, men drev så hen over gulvet og blev stående foran bysten som Bjørg arbeidet på, under det våte klædet kunde han skimte omrisset av den.

Der stod han lenge i dype tanker.

. . . Livet var rikt . . . Tross alt.

Det var ikke bare diktningen, og alt tankestoffet som brøt på og krevde sin rett, om og om igjen — som nu i natt.

Det var også menneskene.

Som han holdt på å komme i et helt nytt forhold til — det var det miraklet som gikk for sig like for øinene på ham.

Han åndet dypt ut.

Så var det.

Det var ikke bare fru Cleve, samfølelsen som var vokset frem mellom dem, som gav ham slik dyp glede, for han følte det som det ikke var det problem, den vanskelighet, den smerten han ikke kunde komme til henne med — og bli forstått.

Ja, det tankeutbyttet de hadde hatt her oppe hadde vist ham at hun just nu gjennomgikk en avklaring som i mangt og meget var parallell med hans egen . . . var, når alt kom til alt, hele denne nyorienteringen tidstypisk?

Selvsagt var den det.

Dette var ikke tanker han var alene om, de arbeidet sig frem fra mange kanter.

Det var en ny bevissthet som holdt på å bryte frem, som Stein og han så ofte snakket om . . .

Det drog sig et smil over Clas Bryns trette ansikt. Stein!

Det var også det lykkelige vennskapet med Stein, det eide en friskhet han aldri hadde oplevd før, det var en ny glede hver gang . . .

Clas stanset, det rørte sig noe underlig urolig i brystet på ham.

Og så var det — Bjørg!

Det underlige, sønderrevne, kjempende menneskesinnet som livet hadde fart hårdt med, og som det var så vanskelig å bli klok på! Brutal, heftig — og varsom som ingen annen. Djerv, åpen — og sky, lukket, som ingen han hadde møtt.

Noe hadde skremt henne en gang.

Siden da var det noe i henne som skrek etter befrielse, noe aldeles hjelpeløst.

Noe han ikke kunde komme utenom.

Så var det.

Han kunde ikke komme utenom det, om han aldri så gjerne vilde — i de stundene da smerten over Eva slet i ham, og han følte det som et nytt forræderi mot henne at en annen kvinne var kommet inn i hans liv.

Det hjalp ikke, han kunde ikke lenger fri sig fra tanken på Bjørg, han bar den med sig på dypet av sitt sinn, det tok bare ikke form enda, hun måtte ikke forstyrres i arbeidet sitt!

Clas så over mot bysten, som om Bjørg stod der enda, i fullt arbeide.

Aldri hadde han sett en slik evne til konsentrasjon, nu var hun bare skapende, nu eksisterte bare en eneste ting for henne — bysten!

Det var slik all stor kunst blev til. Hun hadde stoff i sig til å bli en stor kunstner, uten all tvil.

Som under arbeidet idag, hun var som en villfugl som spilte vingen til flukt . . . det var et syn.

Nei, godt at alle problemer og alle vanskeligheter hvilte akkurat nu — nu trengte hun ro, det gjaldt at hun uforstyrret fikk skape videre.

Uforstyrret, også av det som rørte sig i ham.

Det drog sig en hastig blekhet over ansiktet på Clas.

. . . Det var dette voldsomme temperamentet hans, med de voldsomme utslagene, det var vanskelig å styre! Kreftene i ham brøt på, de hadde større vingefang enn før, var blitt farligere for ham, slik følte det! — tross den klarheten som kom nu og da, som en sval luftning.

Det var blitt vanskeligere, og farligere, å leve. Og meget — mer spennende!

En bølge av lykke jog gjennom ham.

. . . Det var dette at noe begynte å rette sig ut hos ham, som hadde ligget sammenkrøket all den tid han kunde minnes.

Det var dette at noen . . . trengte ham . . . det var som det ringte og ringte klokker inne i ham, det kalte og kalte på ham — og noe sterkt og fritt svarte! Noe som blev løst ut, just av . . . det ropet!

Clas så op, undrende.

Ja, akkurat slik var det.

Noe sterkt og fritt og fryktløst holdt på å fri sig ut i ham, og han visste ikke hvor det vilde føre ham hen — ut i det aldeles ukjente!

Endelig kunde han ånde fritt ut!

Var det kjærligheten som hadde den makten . . . til å løse op og fri ut . . . ?

Clas tok sig i det, heftig.

Kjærligheten —?

Ja, den!

Clas reiste sig med ett.

Det var kjærligheten som var kommet til ham — enda en gang.

Vilde han nu forstå å ta imot den, la den få slå rot hos sig, fri og levende?

En skygge drog sig over ansiktet hans.

Da den sist kom, i forholdet til Eva, bandt han selv den, med sitt eget sinns vrangforestillinger og problemer, så den ikke kunde komme Eva til hjelp da hun mest trengte den.

Men denne gang . . .?

Det lød hastige, sakte skritt ute på gangen, døren blev åpnet, og Bjørg stod på terskelen, søvndrukken, med den blå morgenkjolen kastet over den blekgule pyjamassen, og en frisk rødme i kinnene, som hos barn som nettop er vekket.

«Det er noen utenfor som banker på døren, Kari har fri i kveld og er dratt til bygden, og jeg har ikke riktig lyst til å åpne . . . Men så fikk jeg se at det lyste gjennom ruten på døren . . .»

Clas så på henne, og forstod. Hun hadde Håkons besøk her forleden aften i friskt minne — naturligvis.

«Javisst, jeg skal selv lukke op.»

Det var en mann fra bygden med et iltelegram til Clas Bryn.

Clas rev det op og leste.

«Mor opereres i overmorgen, ønsker ditt nærvær, kom straks. Far.»

«Hvad er det?»

Bjørg stirret på ham, i spenning.

Bedrøvet rakte Clas henne telegrammet.

«Jeg reiser imorgen tidlig, jeg når middagstoget hvis jeg drar herfra klokken seks, og iovermorgen tidlig er jeg hjemme.»

Bjørg blev blek av forferdelse, det bevret om munnen på henne.

«Og . . . bysten —?» stammet hun. «Jeg skulde endelig ha den ferdig! Pokker også!» utbrøt hun plutselig, og trampet i gulvet.

Clas så på henne, som om han ikke riktig forstod hvad hun sa.

«Bysten —? Hvad mener De?»

Så tok han sig i det.

«Javisst, bysten!»

Da han så hvor sønderknust Bjørg var over at modelleringen så uventet blev avbrutt, føide han til:

«Jeg kommer naturlivis opover igjen såsnart jeg kan, så De får den ferdig. Går alt som jeg håper med mor, er jeg her kanskje om en uke,» han prøvde å smile til henne.

Bjørg blev stående og se ned, det gikk trekninger over ansiktet hennes, og før Clas visste ordet av det, tok hun et par skritt mot ham og så fortvilet på ham.

«Vil De tilgi mig? Jeg som bare tenker på modelleringen min, når De har fått den sorgen at Deres mor skal opereres . . .»

Hjertet hamret i brystet på Clas, han hadde den største lyst av verden til å ta Bjørg i armene sine og trøste henne.

Bjørg så nedover sig, og blev først nu var at hun stod i nattdrakt.

Hun drog morgenkjolen sammen rundt livet, sky og genert med ett, og kom sig mot døren.

I dørkarmen stanset hun.

«Jeg tar vekkerklokken fra kjøkkenet inn til mig så jeg kan få lage litt frokost til Dem før De drar,» hvasket hun.

«Takk —,» rakk han å hviske tilbake, idet hun drog døren til.

Fortumlet blev Clas Bryn stående midt på gulvet. Svært så sky hun var blitt de siste dagene!

Følte hun . . . som han?

Eller var det tanken på — pukkelen hans som gjorde henne slik? Trengte hun tid på sig til å kjempe den kampen ut? Og hvad vilde utfallet bli?

Clas Bryn blev grå i ansiktet, der han stod.

Den gamle tunge børen, den gamle tunge børen, den ventet alltid på ham!

Så løftet han hodet igjen, et lys gled over ansiktet hans, det vellet varmt gjennom ham:

Han tok ikke feil i det — hun ropte på ham! Hun trengte ham. Hvordan det så ellers gikk.

Et menneske trengte ham.

Ham, som hadde vært kastet ut i det ytterste mørke. Alene.

Få timer efter banket Bjørg på døren hans, og da Clas et kvarters tid senere kom ut på kjøkkenet, hadde hun frokosten ferdig til ham og holdt på med nisten, det var langt ned til stasjonen.

Da bredsleden fra turisthytten svingte frem på veien, og de sakte gikk ut av huset for ikke å vekke de andre som lå i dyp søvn der inne, lyste morgenrøden over fjelltidene, og de hørte årfuglek borte i skogholtet.

Clas takket henne uten ord og tok varsomt hendene hennes mellom begge sine.

De så på hverandre et øieblikk, så rykket hesten til, og det bar avsted nedover mot dalen igjen.

Bjørg blev stående og se efter sleden, så lenge hun kunde øine den.

Så gikk hun langsomt tilbake til hytten.

XXIX

Det blåste en hvinende vind over vidden, den trengte sig inn gjennom alle sprekker i den skrøpelige gamle bilen som var kommet for å hente dem alle ned til bygden igjen tredje påskedag.

Estrid krøp frysende sammen i hjørnet og lukket øinene.

Godt skulde det bli å komme fra vinter på fjellet ned til vår i dalen!

Men deilig hadde det vært der oppe i stillheten, med det vide, blå utsynet horisonten rundt, alle de praktfulle naturintrykkene levde i henne.

Hun hadde følt sig nær de virkelige tingene i den ensomheten, det var vel derfor klarheten kom til henne som den gjorde der oppe blandt fjellene, den klarheten som vel måtte komme en gang.

Det rare var det at den . . . holdt sig!

Det var ikke som før . . . at den kom og gikk, og efterlot henne i stummende mørke.

Det var skjedd en forandring. Det kunde nok mørkne til igjen, men aldri som før.

Det var som en demring som var brutt inn over hennes liv . . . en demring som steg . . .

Estrid vakk til ved at Bjørg pakket pleddet bedre om henne. Hun takket henne med et smil, men sa ingen ting, Bjørg og hun kunde tie sammen, det var så godt med det.

Bjørg, ja, hun også var forandret. Dette at Clas reiste og at arbeidet så helt uventet blev avbrutt, hadde nok vært en svær påkjønning for henne. Hun var mer uberegnelig enn noen sinne, høit oppe og dypt nede, det var tydeligvis noe hun kjempet med, i tvil, i uvisshet og kval, men det var kommet et nytt uttrykk i øinene, og et nytt lys over pannen . . . det lyset som stundom stråler ut fra mennesker når kjærlighetens kilder bryter op i dem. Var den kommet til Bjørg nu — omsider?

Hvad vilde den bety i hennes liv, og hvor vilde den føre henne?

Vilte den bli besvart?

Hvem kunde si det?

En plutselig glede strømmet gjennom Estrid, hun visste bare én ting: At Bjørg, og alle mennesker med henne, var i livets skapende hender, og at grunnforholdene vilde hevde sig, at kilden var på vei til havet.

«Se, Estrid!» Det var Bjørg som la hånden på Estrids arm. Bilen svingte nettop inn på hovedveien nede i dalen.

Estrid så sig forundret omkring.

Det var næsten tørt over alt, bare noen sneflekker utover jordene. Sølvgrå, lysende gåsunger duvet i siljekjerrerne langs veien, det var sølvgrå, sløret luft, og fuglekvidder fra hver busk. Og i haven i sydveggen på Vigum så hun blå og gylne blomster, de aller første krokus, blåveis og knopper av påskeliljer, det var bare et glimt Estrid fikk av dem på vei til Stupet. Olav elsket blomster og drev dem frem tidligere enn noen annen i dalen.

På Stupet fikk Estrid hendene fulle med en blomstersending fra Øvind, han visste hvor glad hun var

i å ha levende planter om sig og følge dem skritt for skritt fra knopp til blomst.

Lenge stod Estrid helt fortapt og så på dem.

Sviblene var begynt å springe ut og fylte stuen med sin duft, azaleaen hadde også foldet sig ut, men under blomstene ventet masser av knopper på sin tur, deilige halvutsprungne, og bitte små bleke, som nettop hadde sprengt de brune knoppkjellene. Efter all den hvite sneen på fjellet, kunde Estrid ikke se sig mett på farveprakten, på denne overdådige fylden av liv. Det var som hun stod og drakk nye krefter av den! Og så inn i livets eget verksted.

Estrid blev stående og se frem for sig, eftertenksom, undrende.

Var det slik det hang sammen?

Var det virkelig slik?

Det tendtes et lys dypt inne i de grå øinene, og en rødme steg henne op i kinnene.

Torde hun virkelig tro at slik vilde det komme?

Torde hun tro at det som hadde begynt å skje med henne selv, det kunde skje med andre også?

Hersket det en naturlov hvor det gjaldt menneskesinnene, slik som det gjør med blomstene?

Bare at vi måtte se på den prosessen på ganske anderledes langt sikt?

At en slik prosess var mulig, det visste hun av egen erfaring. Som en ørliten, sammenpresset og innklemt knopp efter hvert slår ut i en fri og praktfull blomst, slik kan forkrøblede menneskesinn efter hvert folde sig ut i frihet og skjønnhet. Måtte det komme, like så sikkert som vår følger vinter?

Estrid sank ned i stolen foran peisen, fylt av de nye mulighetene som med ett åpnet sig for henne.

. . . Men for at en slik utfrielse skulde skje, måtte knoppkjellene sprenges.

Var det ikke det som foregikk just nu, med den ene efter den andre, hun kunde merke det på så meget, på bøker og artikler, på mennesker hun traff . . .

Er dette sammenhengen?

Som vi lemlestede, halvblinde nutidsmennesker har så vanskelig for å gripe, vi samler all vår energi, ikke om å la sannheten, virkeligheten selv, fri oss, men om å gjøre oss det så bekvemt som mulig akkurat der vi satt . . .

Estrid strøk sig over pannen.

Her filosoferte hun og glemte aldeles å se efter om det var noe post til henne!

Jo da, brev fra Øivind som fortalte om en lykkelig påske med Elsa.

Det var også brev fra Maria. Estrid åpnet det og leste, og en skygge drog sig over ansiktet hennes. Maria var fremdeles like sønderknust over Evas død og bad henne komme nedover snart, hun trengte å få snakke med henne, skrev hun.

«Her er full vår, om ikke lenge spretter birkene, og havet går glitrende rett utenfor huset, vil du ikke komme og være hos oss en tid?» leste Estrid.

Hun reiste sig og gav sig til å gå op og ned på gulvet.

Naturligvis måtte hun reise . . .

Hun drev over til vinduet og så utover dalen. Vinden hadde splittet skyene, nu lå den der, badet i middagssolen.

Så var den altså snart forbi, denne stille tiden her oppe!

Med hodet fullt av nye planer og muligheter gikk Estrid samme ettermiddag gjennom alléen og over til Vigum, hun var spent på å se Elsbet igjen, Olav og Margrete hadde uventet fått gjester, de var på Vigum alle tre, både hun, Erling og barnet.

I disse tre årene som var gått siden hun så henne sist, som en oppløpen, vilter 17-åring, hadde Elsbet forlovet sig med Erling Kraft, som hadde vikariert for distriktslægen her oppe, hadde giftet sig med ham for et års tid siden, og nu var hun mor alt, knapt en og tyve år, omtrent jevngammel med Lillen.

Da Estrid kom op på gjesteværelset på Vigum, skulde Elsbet nettop til å stelle barnet.

Der lå det i kurven sin, en deilig liten pike på seks uker.

Noen store, mørke øine så op mot henne, og et par bitte små hender beveget sig ivrig da moren bøide sig ned og la henne op på det hvite bordet hvor hun blev stelt.

Av kom tøiet og en liten naken kropp lå og sprelte med armer og ben.

Forsiktig la Elsbet barnet i badebaljen og begynte å vaske henne, ungen elsket å bli badet, og gråt da moren tok henne op i badelakenet. Forsiktig blev hun tørret og pudret og stelt, en velskapt, nydelig liten menneskekropp, som nettop hadde begynt sin eksistens på denne kloden.

En blomst den også, en underbar manifestasjon av liv.

Og av denne lille kroppen skulde det utgå nye små menneskekropper, nye, yrende livsmuligheter . .

Mens Estrid satt der og så og så, gikk det plutselig op for henne at det var — selve Livs-treet hun hadde for sig, i og gjennom denne lille barnekroppen,

Livet selv, som evig knoppet sig, ynglende av uberegnelige muligheter, dirrende av kraft!

Og hun så det med ett:

Kvinnen, som Livets tre, som tidsaldrene igjennem setter knopp og blomst, som bærer frukt, utrettelig, tålmodig, i fryd og i kval, elskende, skapende, givende . . . uten grenser, uten grenser!

Alt omkring henne blev borte et øieblikk, så overveldet blev Estrid av hvad hun så inn i, først etterpå merket hun at hun hadde grepet om stolarmene med begge hendene for å holde sig opreist.

Barnegråt kalte henne tilbake til sine omgivelser igjen.

Moren holdt på å sette en ørliten skjorte på ungen sin og snakket beroligende til den: «Så, så, nu skal du straks få mat. Du er sulten, er du!»

Da barnet vel var klædd for natten i små trøier og bleier og en liten kappe til det vesle dunede hodet, knappet Elsbet op kjolen og la barnet til brystet.

Noe så grådig! Øinene lukket sig i uendelig velvære og de små fingrene gramset i det unge, faste brystet.

Det blev en stunds dyp taushet, bare avbrutt av knitringen fra ovnen.

Elsbets øine lukket sig også, hun vendte hodet halvt til siden og lente sig mot veggen, og et uttrykk av lykke, av fred, la sig over henne.

I stillheten klang de ordene et steds dypt inne fra Estrids sinn mens hun satt der og så på mor og barn: «Moder Jord, Moder Liv, som nærer alt og alle . . .»

Og igjen var det som tilværelsen avdekket sig for henne, og hun var vidne til en urprosess.

Først litt efter litt kunde hun igjen feste oppmerksomheten på det syn hun hadde foran sig.

Nu først fikk hun ro til å iaktta Elsbet, høi og slank og lys, med den blendende hvite huden som rødblonde har, som alle barna på Vigum hadde, med uregelmessige trekk, vakre hvite tenner, og en frisk, fyldig munn, lik Bjørgs.

Det vakreste ved henne var øinene, store og skiftende. Nu satt hun og så ømt på det lille barnet, mens hun forsiktig flyttet henne fra det ene brystet til det annet.

«Hvad heter hun, Elsbet? Det har jeg rent glemt å spørre om!»

«Hun er ikke døpt enda, men vi har tenkt å kalle henne Eva, efter Erlings mor som døde da han blev født!»

Eva —!

Som en flodbølge styrtet bevisstheten om Eva og hennes skjebne inn over Estrid, den hadde ligget der på dypet av hennes sinn hele tiden, smertelig vakt på nytt gjennom Marias brev, nu brøt den alle demninger.

Slik skulde Eva fått sittet med sitt lille barn, stelt det og nærret det som Elsbet stelte og nærret sitt, og det lille barnet skulde fått vokset op og satt friske skudd i sin tur . . .

Eva skulde ikke behøvd å ta sitt liv, og barnets liv . . .!

«Du ser så blek ut, Estrid, er du ikke frisk?» Elsbet la barnet fra sig i kurven og kom hen til Estrid.

Estrid prøvde å slå det hen.

«Det går snart over, det er ingen ting. Men jeg tror jeg går hjem til Stupet nu straks, jeg føler mig trett! Vil du hilse de andre?»

XXX

AV ESTRID CLEVES DAGBOK

Det er gått hele fjorten dager siden sist jeg skrev, og i morgen reiser jeg fra Vigum.

Jeg måtte til sengs igjen for å bli kvitt den siste resten av trettheten og forkjølelsen. Skal jeg reise ned til Maria og Erik og være noe for dem, må jeg være sterk.

Denne absolutte hvilen fra alt, fra alle tankene, fra lesning og skrivning, har gjort underverker, jeg føler mig helt fornyet.

— — —

Jeg har oplevd våren disse maidagene som jeg aldri trodde jeg skulde komme til å oppleve den.

Flommen kom med regnet akkurat som jeg blev liggende.

Snemassene begynte å løsne oppe i fjellene og liene. Bekkene svulmet op til små elver, og elven vokste så rivende hurtig, at den fløt over alle bredder og stod høit over veien nederst i dalen, så postforbindelsen og all trafikken var avskåret i næsten to døgn.

Jeg lå med vinduene åpne, natt og dag, og hele tiden tordnet det der nede fra fossen like under verandaen min, og det tordnet fra andre fosser som skar sig som sølvbånd ned over fjellsidene, jeg kunde se dem der jeg lå.

I tre døgn i trekk var luften full av brus og drønn, blandet med lyst, glitrende fuglekvidder.

Og i løvskogen steg sevjen, knoppene svulmet, trærne stod i fødselsvånde, slik presset livet på.

Og til slutt skjedde undret — knoppskjellene brast, og millioner små skudd begynte å leve og ånde i lys og sol, under åpen himmel.

— — —

Jeg har nettop bladd gjennom dagboken min fra den første kvelden jeg kom hit op og til idag.

Jeg trodde jeg skulde få en stille, innadventd tid i en slags klosterlignende ensomhet her nede på Stupet, og istedet har jeg levd midt oppe i konflikter og begivenheter som totalt har forandret hele mitt syn på tingene, som har kastet lys langt tilbake, over alt hvad jeg har levd til idag, og langt frem, langt utover min egen personlige livsskjebne.

Det er kanskje deri den veldige befrielsen ligger, noen knoppskjell er sprengt, jeg er ikke lenger innesluttet innenfor skallet av mig og mitt, men finner mig hensatt under åpen himmel, med uendeligheten omkring mig, akkurat som knoppene gjør det når de skal til å folde sig ut.

Og det som gjør mig aller lykkeligst er dette, at det er ikke bare jeg selv som er krøpet ut av et skall her oppe, det ser ut som andre holder på å gjøre det samme. Og da er alt vel, selv om de har det aldri så vanskelig, og selv om det går aldri så langsomt.

Rakel har jo lenge vært et avklaret menneske, men de aller siste ukene jeg var sammen med henne lot mig ane at denne tiden også for henne hadde vært noe av en fornyelse.

Da hun og Svanhild sammen med Elsbet og barnet reiste fra Vigum for noen dager siden, var det noe over henne som bragte mig til å tenke på en fri

fugl som lettet vingen til flukt, en stormfugl, vel vant til å ta sig frem under alle slags kår, en som elsket også uværet og ensomheten.

Svanhild var utilhyllet lykkelig over å komme tilbake til London igjen, nu først begynte det kanskje å demre for henne hvor meget hun i ensformigheten her oppe hadde savnet det som for henne var livet — dansen, og alle de stimulerende inntrykkene som en verdensby gir et sultent og tørstig menneskesinn som holder på å folde sig ut til kunstner. For det er kunstner hun blir.

Jeg var nettop kommet op av sengen, så jeg kunde se dem alle vel avsted den dagen de reiste.

Vi stod samlet på tunet alle sammen, og da bilen satte sig i bevegelse, var det noe over Steins bleke ansikt som sa mer enn alle ord.

Nu opplevde han den første hårde smerten i sitt liv.

Jeg fulgte ham med spenning i de dagene. Vilde han på nytt lukke sig inne, hjelpeløs og for alltid? Eller vilde han make å bryte sig vei ut?

Jeg vet ikke.

Jeg vet bare at han efter en hel søndag alene på vidden kom tilbake som et annet menneske, var det brevet som jeg efter oppdrag av Rakel gav ham med på veien som gjorde slik forskjell? Holdt han på å få grep om sitt eget liv, og alt det som pinte ham?

Jeg vet ikke.

Det kan naturligvis bare være et tilfelle at Olav forleden dag, da jeg igjen hilste på ham i verkstedet hans og igjen fikk lov å se de praktfulle feltene i skapet, nevnte noe om at han visst ikke kom til å gi fra sig gården så snart som han først hadde tenkt, det var forskjellige ting han vilde ha ordnet op med først, og det viste sig å ta tid.

Han nevnte også at han hadde skrevet til museumsdirektøren angående en ordning med skapet når det blev ferdig, kanskje kunde det reises noen penger på det straks.

Disse nye planene og mulighetene lot til å stimulere Olav, han virket ikke så trett.

Og før jeg gikk, kom Stein inn og slo sig ned der, han elsket å se på treskjæringene akkurat som jeg, de første feltene hørte nok til hans aller første erindringer, de hadde satt hans barnefantasi i bevegelse, fortalte han mig etterpå.

Ellers lot det til at disse to tause mennene hadde svært vanskelig for å komme til tals med hverandre. Jeg gikk fra dem, kanskje vilde det gå lettere da.

— — —

Sikkert er det at det er en merkbar endring i hele atmosfæren på Vigum.

Også Margrete er forandret.

Oplevelsen den natten med Rakel og Stein synes å ha rystet grunnen under henne.

Rakels avreise var henne tydeligvis en uhyre lettelse, og nu da forholdet mellom Rakel og Stein er avbrutt, ser det ut som om Stein og hans problemer rykker henne like inn på livet, og det er jo det som skal til. Margrete arbeider da iallfall med tingene, fordi skrekken og sorgen enda sitter henne i nervene fra det sjokket den natten hun fant Stein og Rakel, skal det alltid være smerten som efter hvert gjør oss seende?

Også forholdet til Bjørg er endret, fordi Bjørg selv er endret.

Det steile og kantede hos henne har på et eller annet vis veket plassen for noe meget mildere som ikke var der før.

Hun synes å leve fullstendig i sin egen verden, bare optatt med sitt arbeide og sine tanker. Det har nok vært en stor hjelp for henne å få avgjørelsen nede fra Oslo, nu skal hun ha utstilling i oktober alt. Så håper hun på stipendium, for derefter å reise til utlandet.

Clas Bryn kommer op om få dager og skal sitte for henne, så hun får bysten ferdig. Hun fikk brev forleden at nu først var moren såpass frisk at han trygt kunde reise fra henne.

Og da begynner nok en rik og vanskelig tid for dem, da det vil vise sig hvad de begge makter. Clas på sitt vis. Og Bjørg på sitt, ikke bare rent kunstnerisk, men hvor det gjelder å temme sitt eget sinn, å gå på dypet av sine problemer, gå til den uavbrutte, utrettelige revisjon av ens hele innstilling til livet, som ikke noe våkent menneske som vil virkelighet idag kommer utenom.

— — —

Og for mig er denne tiden her oppe ugjenkallelig forbi.

Imorgen går veien nedover igjen, og her på Vigum vil livet fortsette sin vante gang.

Esten vil synge i kveldingen for Ingebjørg der borte i sengen, og lese for henne av bibelen og salmeboken, og når heggen slår ut, vil det stå en kvast i et glass ved hodegjerdet hennes, slik som det står hestehov nu, for en av de store gledene Ingebjørg har, der hun ligger, er ville blomster, og Olav og Stein vet det, og sørger for dem.

Og Karen vil stelle for gutten sin, ømt og omhyggelig. Hun vil trille hjulstolen hans ned til elven om eftermiddagene og se på hans fryd når tømmerstokkene kommer strykende og dunderer mot ste-

nene i elvefaret. Hun fortalte Håkon forleden at nu skulde de snart avsted igjen på den gamle vårleken sin, og guttens øine lyste.

— — —
Og nu går veien hjem til min gutt. Det skal bli godt å se ham igjen, selv om det blir kort. Rakel og Svanhild er hos ham nu, og når de er reist til England, kommer han etter til Maria og Erik.

Det blir ikke så ganske lett å komme tilbake, med inntrykkene av Eva og alt det vi den gang gikk igjennem enda så friske og levende, det føler jeg i hver nerve nu da jeg skal nedover igjen, det er heller ikke mange ukene siden Eva gikk bort.

Men jeg er allikevel ikke redd.

Det kan hende at mørket senker sig over mig igjen.

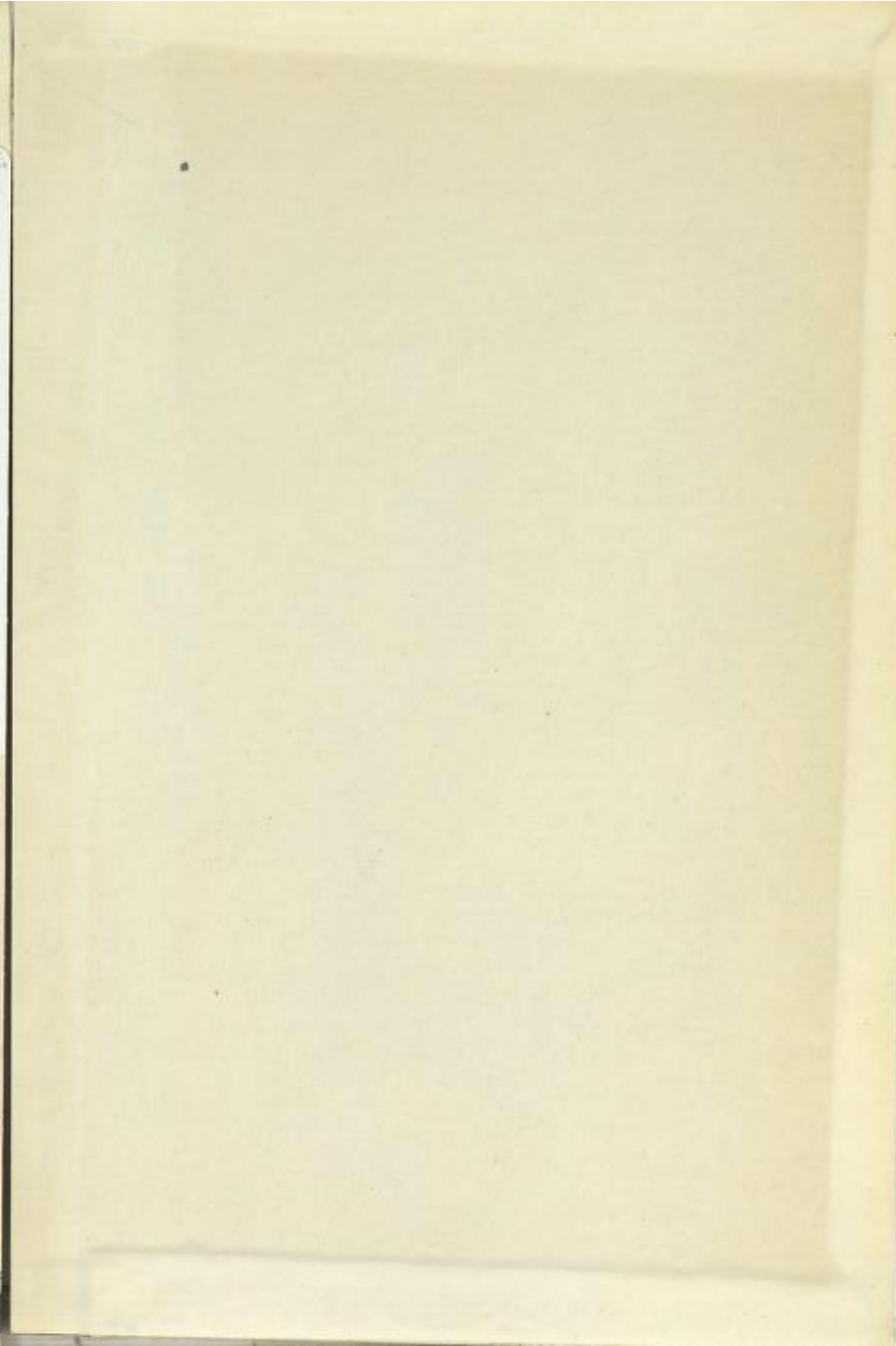
Men jeg har sett.

Det kan bli vanskelige passasjer igjen.

Men jeg vet om et lys som sprer mørket og på et eneste øieblikk ophever det tunge presset — erkjennelsens lys!

Det begynner å gå op for mig at vi mennesker aldri når frem til endegyldige konklusjoner, vi vinner bare etter hvert en innstilling som gjør tilværelsens realiteter direkte tilgjengelige for oss — i stigende grad.

Jeg begynner å forstå at der gis i virkeligheten ingen avslutning, der gis bare evig fornyelse — i mer og mer klarhet, mer og mer lys.

UNIVERSITETET I BERGEN
Universitetsbiblioteket

140954DA1

Nasjonalbiblioteket

Depotbiblioteket

